

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ

**СЕМАНТИКА И ПРАГМАТИКА
ГЛАГОЛСКИХ ОБЛИКА У
ФРАНЦУСКОМ ЈЕЗИКУ
ЕКОНОМСКЕ СТРУКЕ У
ПОРЕЂЕЊУ СА СРПСКИМ**

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

Ментор:

проф. др Снежана Гудурић

Кандидат:

мр Јелена Јаћовић

Нови Сад, 2020. године

**УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ**

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

Redni broj: RBR	
Identifikacioni broj: IBR	
Tip dokumentacije: TD	monografska dokumentacija
Tip zapisa: TZ	tekstualni štampani materijal
Vrsta rada (dipl., mag., dokt.): VR	doktorska disertacija
Ime i prezime autora: AU	msr Jelena Jaćović
Mentor (titula, ime, prezime, zvanje): MN	prof. dr Snežana Gudurić, redovni profesor
Naslov rada: NR	<i>Semantika i pragmatika glagolskih oblika u francuskom jeziku ekonomske struke u poređenju sa srpskim</i>
Jezik publikacije: JP	srpski
Jezik izvoda: JI	srp. / eng.
Zemlja publikovanja: ZP	Srbija
Uže geografsko područje: UGP	Vojvodina, Novi Sad
Godina: GO	2020.
Izdavač: IZ	autorski reprint
Mesto i adresa: MA	Novi Sad, dr Zorana Đinđića 2, Filozofski fakultet
Fizički opis rada: FO	(4 poglavlja / 235 stranica / 2 slike / 164 referenci / 1 prilog)
Naučna oblast: NO	lingvistika

Naučna disciplina: ND	romanistika
Predmetna odrednica, ključne reči: PO	jezik struke, glagolski oblici, semantika, pragmatika, francuski jezik, srpski jezik
UDK	811.133.1'367.625:33:[811.163.4'367.625:33
Čuva se: ČU	FILOZOFSKI FAKULTET, Centralna Biblioteka
Važna napomena: VN	
Izvod: IZ	Ova disertacija ima za cilj da istraži semantičke i pragmatičke vrednosti glagolskih oblika unutar ekonomskog diskursa francuskog i srpskog jezika kako bi se one sistematizovale i kako bi se utvrdio stepen njihove ekvivalencije, odnosno način iskazivanja. Na teorijskom planu, ovo istraživanje bi trebalo da proširi oskudna saznanja o vrednostima glagolskih oblika unutar ekonomskog diskursa naučno-udžbeničkog stila, a praktična primena dobijenih rezultata bi trebalo da pomogne prilikom koncipiranja udžbenika francuskog jezika struke, kao i da pruži doprinos unapređenju nastave francuskog jezika ekonomske struke.
Datum prihvatanja teme od strane NN veća: DP	3. 3. 2017.
Datum odbrane: DO	
Članovi komisije: (ime i prezime / titula / zvanje / naziv organizacije / status) KO	predsednik: član: član:

University of Novi Sad
Key word documentation

Accession number: ANO	
Identification number: INO	
Document type: DT	Monograph documentation
Type of record: TR	Textual printed material
Contents code: CC	PhD thesis
Author: AU	Jelena Jaćović, MA
Mentor: MN	Snežana Gudurić, PhD, Full professor
Title: TI	<i>Semantics and pragmatics of verbal forms in the French language of Economics comparing to the Serbian language of Economics</i>
Language of text: LT	Serbian
Language of abstract: LA	Serbian, English
Country of publication: CP	Serbia
Locality of publication: LP	Vojvodina, Novi Sad
Publication year: PY	2020
Publisher: PU	Author's re-print
Publication place: PP	Novi Sad, dr Zorana Đinđića 2, Faculty of Philosophy

Physical description: PD	(4 chapters / 235 pages / 2 pictures / 164 references / 1 appendice)
Scientific field SF	Linguistics
Scientific discipline SD	Romance Studies
Subject, Key words SKW	Language for specific purposes, verb forms, Semantics, Pragmatics, French, Serbian
UC	811.133.1'367.625:33:[811.163.4'367.625:33
Holding data: HD	University of Novi Sad, Faculty of Philosophy
Note: N	
Abstract: AB	This dissertation aims to explore the semantic and pragmatic values of verb forms within the economic discourse of French and Serbian in order to systematize them and to determine the degree of their equivalence, as well as how they are expressed. From a theoretical standpoint, this research should expand the scarce knowledge about the values of verb forms within the economic discourse of the scientific-textbook style, whereas the practical application of the obtained results should help in designing French language textbooks for professionals and contribute to the improvement of French language teaching in the economic profession.
Accepted on Scientific Board on: AS	3rd March 2017
Defended: DE	
Thesis Defend Board: DB	president: member: member:

Семантика и прагматика глаголских облика у француском језику економске струке у поређењу са српским

Апстракт

Ова дисертација има за циљ да истражи семантичке и прагматичке вредности глаголских облика који се појављују унутар економског дискурса француског и српског језика искључиво научно-уџбеничког стила. Систематизацијом ових вредности утврђује се степен њихове еквиваленције, односно употреба и распоред глаголских облика у стручном дискурсу оба језика. Теоријски допринос овог истраживања је, пре свега, проширивање оскудних сазнања о вредностима глаголских облика унутар економског дискурса научно-уџбеничког стила, а практична примена добијених резултата ће помоћи у конципирању уџбеника француског језика економске струке, као и да пружи допринос унапређењу наставе француског језика економске струке.

Истраживање је извршено на грађи која је ексцерпирана из уџбеника и научних чланака на француском и српском језику и то из области микроекономије, макроекономије, политичке економије, као и рачуноводства и статистике.

Након првог поглавља са уводним разматрањима у којима се приказују предмет, циљ и методолошки приступ истраживању, следи друго поглавље посвећено теоријским оквирима истраживања. У њему се приказује како су се у француском и српском језику развијали појам и различите перспективе посматрања језика струке, а затим следи осврт на одлике језика економске струке и положај глагола унутар њега. У наставку се даје преглед француског и српског глаголског система и различитих теоријских приступа у њиховом приказивању, као и сличности и разлике које их одликују. На крају овог поглавља излажу се ставови семантичких и прагматичких теорија о глаголу. Треће поглавље представља анализу корпуса ексцерпираних примера и, последично, обрађује само оне глаголске облике који су се појавили у корпусу јер из стручног језика изостаје употреба неких глаголских облика присутних у општем језику, што је сасвим очекивано. У француском корпусу су се нашли следећи облици: презент, перфекат, имперфекат, плусквамперфекат, прост футур, антериорни футур, блиски футур,

кондиционал, субјунктив, императив, инфинитив, партицип и герундив, док се у српском језику појављују презент, перфекат, футур I, футур II, потенцијал, императив, инфинитив, глаголски придеви и глаголски прилози. Грађа се систематизује према вредностима глаголских облика и групишу се исте вредности које постоје и у француском и у српском корпусу према семантичкој номенклатури често потпомогнутој прагматичким допунама, а затим се даје преглед оних вредности које постоје само у једном или другом корпусу. Циљ је да се укаже на степен еквиваленције вредности глаголских облика. Четврто поглавље представља сумирање резултата истраживања и закључна разматрања са нарочитим освртом на даље перспективе истраживања глаголских облика у контексту страног језика економске струке, као и његове педагошке импликације.

Кључне речи: језик струке, глаголски облици, семантика, прагматика, француски језик, српски језик.

Semantics and pragmatics of verbal forms in the French language of Economics comparing to the Serbian language of Economics

Abstract

This dissertation aims to explore the semantic and pragmatic values of verb forms within the economic discourse of French and Serbian in order to systematize them and to determine the degree of their equivalence, as well as how they are expressed. From a theoretical standpoint, this research should expand the scarce knowledge about the values of verb forms within the economic discourse of the scientific-textbook style, whereas the practical application of the obtained results should help in designing French language textbooks for professionals and contribute to the improvement of French language teaching in the economic profession.

The research was conducted on material excerpted from textbooks and scientific articles in French and Serbian, in the field of microeconomics, macroeconomics and political economy, as well as accounting and statistics.

After the first chapter with introductory remarks in which the subject, goal and methodological approach to the research are presented, the second chapter examines the theoretical framework of the research. It shows how the concept and different perspectives of observing the language of the profession developed in French and Serbian, followed by a review of the features of the language of the economic profession and the position of verbs within it. This is followed by an overview of the French and Serbian verb systems and different theoretical approaches in their presentation, as well as the similarities and differences that characterize them. At the end of this chapter, the views of semantic and pragmatic theories on verbs are presented. The third chapter presents an analysis of the corpus of excerpted examples and, consequently, deals only with those verb forms that appeared in the corpus, quite expectedly, because the use of some verb forms which are present in the general language are missing from the professional language. The following forms were found in the French corpus: the present, the perfect, the imperfect, the plusquamperfect, the simple future, the anterior future, the close future, the conditional, the subjunctive, the imperative, the infinitive, the participle and the gerund; while in Serbian language the present, the perfect, the future I, the future

II, the potential, the imperative, the infinitive, verb adjectives and verb adverbs appear. The material is systematized according to the values of verb forms by grouping values that exist in both the French and the Serbian corpuses, according to the semantic nomenclature that is often supported by pragmatic additions, followed by an examination of those values that exist only in one corpus or the other. The aim is to indicate the degree of equivalence of the values of verb forms, emphasizing the articulation of these values through different verb forms. The fourth chapter presents a summary of research results and concluding remarks with special reference to further perspectives of research of verb forms in the context of a foreign language of economics, as well as its pedagogical implications.

Key words: Language for specific purposes, verb forms, Semantics, Pragmatics, French, Serbian

САДРЖАЈ

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

1.1. Предмет, циљеви и методолошки приступ истраживању.....	13
1.2. Корпус.....	14
1.3. Структура дисертације.....	15

2. ТЕОРИЈСКА РАЗМАТРАЊА

2.1. Језик струке.....	17
2.1.1. Лингвистичка перспектива – проблем дефинисања и однос са општим језиком.....	19
2.1.2. Дидактичка перспектива – проблем методолошког приступа.....	26
2.1.2.1. Француски језик за посебне намене (<i>français sur objectifs spécifiques – FOS</i>) / Француски језик струке (<i>français de spécialité</i>).....	30
2.2. Одлике језика економске струке.....	31
2.3. Глагол као реченични нуклеус у језику струке.....	34
2.4. Граматички оквир – Систем глаголских облика у француском и српском језику.....	36
2.4.1. Француски глаголски систем.....	37
2.4.1.1. Француски глагол из различитих лингвистичких перспектива.....	42
2.4.2. Српски глаголски систем.....	60
2.4.3. Сличности и разлике између француског и српског глаголског система.....	68
2.5. Глагол из семантичке перспективе.....	70
2.6. Глагол из прагматичке перспективе.....	73

3. СЕМАНТИЧКЕ И ПРАГМАТИЧКЕ ВРЕДНОСТИ ГЛАГОЛСКИХ ОБЛИКА У ФРАНЦУСКОМ

И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ ЕКОНОМСКЕ СТРУКЕ.....78

3.1. Вредности презента.....	79
3.1.1. Вредност актуелизације.....	80
3.1.1.1. Актуелизација у будућности.....	83
3.1.1.2. Актуелизација у прошлости.....	87
3.1.2. Генеричка вредност.....	95
3.1.3. Вредност имагинарности.....	101
3.2. Вредности перфекта.....	108
3.2.1. Вредност остварене радње у садашњости (<i>présent accompli</i>).....	109
3.2.2. Генеричка вредност.....	112
3.2.3. Вредност давно завршене радње (<i>passé révolu</i>).....	113
3.2.4. „Крњи“ перфекат.....	117
3.2.5. Прост перфекат.....	118
3.3. Вредности имперфекта.....	121
3.3.1. Актуелност у прошлости.....	122
3.3.2. Вредност хипотетичности.....	126
3.4. Вредности плусквамперфекта.....	130
3.4.1. Антериорност у односу на другу прошлу радњу.....	131
3.4.2. Вредност хипотетичности.....	133
3.5. Вредности футурских облика.....	134
3.5.1. Вредности простог футура.....	135
3.5.1.1. Вредност постериорности.....	135
3.5.1.2. Вредност иминентности.....	143
3.5.1.3. Вредност модалности.....	144
3.5.2. Вредности антериорног футура.....	146
3.5.3. Вредности блиског футура.....	148
3.6. Вредности кондиционала/потенцијала.....	152
3.6.1. Вредност хипотетичности.....	154
3.6.2. Друге модалне вредности.....	157
3.6.3. Вредност временске орјентације.....	164

3.7. Вредности субјунктива.....	167
3.7.1. Вредност антериорности.....	168
3.7.2. Вредност рестрикције.....	169
3.7.3. Вредност намере.....	171
3.7.4. Друге модалне вредности.....	173
3.8. Вредности императива.....	176
3.8.1. Вредност скретања пажње.....	176
3.8.2. Вредност савета.....	179
3.8.3. Вредност налога.....	180
3.9. Вредности инфинитива.....	181
3.9.1. Глаголске вредности инфинитива.....	182
3.9.2. Именичке вредности инфинитива.....	184
3.10. Вредности партиципа/глаголских придева.....	190
3.10.1. Придевске вредности.....	191
3.10.2. Глаголске вредности.....	192
3.11. Вредности герундива/глаголских прилога.....	196
3.11.1. Временска вредност.....	197
3.11.2. Вредност услова.....	200
3.11.3. Вредност начина.....	201
3.11.4. Вредност узрока.....	203
3.11.5. Вредност супротности.....	204
3.11.6. Вредност циља.....	204
4. ЗАВРШНА РАЗМАТРАЊА.....	206
ЛИТЕРАТУРА.....	214
КОРПУС.....	227
ДОДАТАК.....	230

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

1.1. Предмет, циљеви и методолошки приступ истраживању

У овој дисертацији се истражују семантичке и прагматичке вредности глаголских облика који се појављују у дискурсу економске струке у француском и српском језику. Предмет истраживања у најужем смислу представљају вредности само оних облика које су се појавиле у корпусу. Будући да за уско стручан контекст није било могуће формирати корпус преводних еквивалената (у економској области доминира литература на енглеском језику, те се она и преводи), примери су ексцерпирани из идентичних текстних врста унутар истих економских области (микроекономије, макроекономије, политичке економије, рачуноводства и статистике). Приказује се реализација вредности глаголских облика у француском и српском језику и степен њихове еквиваленције, а вредности су посматране из семантичког и прагматичког угла.

Као полазиште узима се хипотеза да је број глаголских облика у језику економске струке сведен и практично унапред одређен врстом саме тематске области у којој се појављују, као и да постоји велики степен подударности међу њиховим вредностима. Анализа вредности глаголских облика у језику струке није досада рађена из перспективе контрастирања француског и српског језика, те ово истраживање може да да допринос и на теоријском плану, али је његов допринос превасходно практичан, јер обезбеђује теоријску базу квалитетнијем осмишљавању уџбеника и курсева француског језика економске струке.

Сав ексцерпирани материјал је анализиран дескриптивном методом и сортиран према семантичким критеријумима који су потпомогнути прагматичким решењима. Контрастивна анализа материјала усмерена је од француског ка српском језику, али су резултати истраживања приказани сумарно према општим семантичким вредностима које нису идентично заступљене у оба језика. Извршена анализа није класично структурална јер не посматра само синтаксичку везу главног и зависног глагола, већ је она семантичко-синтаксичка јер се посматра временски однос између евентуалности које могу припадати различитим реченицама или

различитим клаузама унутар сложене реченице. Резултати истраживања треба да укажу на сличности и разлике у семантичком потенцијалу глаголских облика како би се издвојиле специфичности француског језика економске струке и на тај начин омогућило српским говорницима да брже и ефикасније овладају овим језиком. Систематизација резултата истраживања је приказана процентуално, без даље статистичке обраде.

1.2. Корпус

Корпус је сачињен од глаголских облика са пратећим синтагмама који су ексцерпирани из текстова француских и српских универзитетских уџбеника из микроекономије, макроекономије и политичке економије, као и средњошколских уџбеника из рачуноводства и статистике. Анализирани су и примери ексцерпирани из пет француских и пет српских научних чланака из наведених области, како би се добио што репрезентативнији узорак економског дискурса. Пошто се не посматрају преводни еквиваленти глаголских облика, већ њихове семантичке и прагматичке вредности, није било потребе за формирањем преводног корпуса¹. Ексцерпирано је приближно 2500 примера, око 1300 из француског и око 1200 из српског материјала. Међутим, велики број употреба, па чак и глаголских лексема, се понављао, стога је око шест стотина најрепрезентативнијих примера приказано у анализи корпуса. Примери за француски корпус су ексцерпирани из три француска универзитетска уџбеника – « *Initiation à la microéconomie* » (Bernier & Vedie 2005), « *Introduction à la macroéconomie. Cours et exercices.* » (Rubin 2011) и « *Économie politique internationale* » (Paquin 2009) – као и два средњошколска уџбеника « *Statistique descriptive* » (Piller 2009) и « *Comptabilité de gestion* » (Doriath & Goujet 2011). Примери за српски корпус су ексцерпирани из њихових српских кореспондената; из уџбеника српских аутора који припадају истим економским областима микроекономије, макроекономије и политичке економије: „*Mikroekonomija*“ (Šuvakov i Šagi 2008), „*Osnovi makroekonomije*“ (Jakšić 2013) и

---

¹ То не би ни било могуће пошто је у питању научно-уџбенички стил, дакле оригиналне продукције стручне тематике које се ретко превде.

„Međunarodna politička ekonomija“ (Mitrović 2009) и средњошколских уџбеника из статистике и рачуноводства „Рачуноводство за IV разред економске школе“ (Познанић-Леко 2012) и „Статистика за III и IV разред економске, правне и туристичке школе“ (Солдић Алексић и Трифковић 2015). Како бисмо имали потпунију слику о употреби француских и српских глаголских облика у економском дискурсу било је потребно да се у корпус уврсте и дела других аутора, те смо се определили за по један научни чланак из ових пет економских области и на француском и на српском језику. Тако су се у француском корпусу нашли примери ексцерпирани из следећих чланака: « L'état actuel de la macroéconomie » (Blanchard 2009), « Licenciements boursiers chez Michelin et Danone : beaucoup de bruit pour rien ? » (Capelle-Blanchard & Couderc 2006), « Incidence de l'impôt sur les sociétés » (Trannoy & Simula 2010), « Analyse économique de la prestation compensatoire : entre logique redistributive et logique réparatrice » (Bourreau-Dubois & Doriat-Duban 2011) и « Une analyse temps-fréquences des cycles financiers » (Boucher & Maillet 2011). Примери за српски корпус су ексцерпирани из следећих чланака: „Promene u analizi međunarodne trgovine usled globalnog kretanja faktora proizvodnje“ (Bjelić 2013), „Makroekonomski aspekt prestrukturiranja privrede Srbije“ (Ђорђевић и Veselinović 2008), „Neoliberalizam – sudbina ili izbor načina života u tranziciji“ (Josifidiš 2004), „Realne i virtuelne ekonomske performanse Srbije u periodu 2000-2007. godine“ (Kovačević 2008) и „Улога и значај рачуноводствене флексибилности за управљање односима са инвеститорима“ (Савић 2016). Примери из грађе су, када је то било потребно, приказивани у ширем контексту, како би се сагледали сви елементи који утичу на вредност одређеног глаголског облика, односно на разлог његове употребе.

1.3. Структура дисертације

Након првог поглавља са уводним разматрањима у којима се приказују предмет, циљ и методолошки приступ истраживању, следи друго поглавље посвећено теоријским оквирима истраживања. У њему се приказује како су се, у француском и српском језику, развијали појам и различите перспективе

посматрања језика струке, а затим следи осврт на одлике језика економске струке и положај глагола унутар њега. У наставку се даје преглед француског и српског глаголског система и различитих теоријских приступа у њиховом приказивању, као и сличности и разлике које их одликују. На крају овог поглавља излажу се ставови семантичких и прагматичких теорија о глаголу.

Треће поглавље представља анализу корпуса ексцерпираних примера и, последично, обрађује само оне глаголске облике који су се појавили у корпусу, што је сасвим очекивано, јер из стручног језика изостаје употреба неких глаголских облика присутних у општем језику. У француском корпусу су се нашли следећи облици: презент, перфекат, имперфекат, плусквамперфекат, прост футур, антериорни футур, блиски футур, кондиционал, субјунктив, императив, инфинитив, партицип и герундив, док се у српском језику појављују презент, перфекат, футур I, футур II, потенцијал, императив, инфинитив, глаголски придеви и глаголски прилози. Грађа се систематизује према вредностима глаголских облика и групишу се исте вредности које постоје и у француском и у српском корпусу према семантичкој номенклатури често потпомогнутој прагматичким допунама, а затим се даје преглед оних вредности које постоје само у једном или другом корпусу. Циљ је да се укаже на степен еквиваленције вредности глаголских облика, истичући притом и артикулације ових вредности кроз различите глаголске облике.

Четврто поглавље представља сумирање резултата истраживања и закључна разматрања са нарочитим освртом на даље перспективе истраживања глаголских облика у контексту страног језика економске струке, као и његове педагошке импликације.

На самом крају се налази *Додатак* који представља глосар најчешћих колокација са глаголским језгром ексцерпиран из француског и српског корпуса. Резултати су приказани у виду листе преводних еквивалената сортираних по абecedном реду.

2. ТЕОРИЈСКА РАЗМАТРАЊА

2.1. Језик струке

Од самог почетка свог формирања, област језика струке је превасходно посматрана из перспективе наставе и учења. Убрзо се, међутим, показало да је неопходно ову област сагледати и из лингвистичке перспективе, па је тако она еволуирала у јединствену дисциплину која поред методологије добија и свој теоријски оквир у склопу опште науке о језику.

Интересантно је запажање Р. Бугарског који сматра да то што језик струке није у довољној мери проучен са лингвистичког становишта може да се објасни чињеницом да је пракса у овој области ишла испред теорије. За лингвистику је стручни језик потенцијална категорија коју би тек требало дефинисати, а за наставника језика струке он представља конкретан наставни циљ који је емпиријски манифестован у корпусу стручних текстова дате области (Бугарски 1988: 22).

Дакле, од почетка развоја ове области паралелно се развијају две тачке гледишта изражене кроз две концепције: лингвистичку концепцију која се бави лексичким и синтаксичким карактеристикама и дидактичку концепцију коју занимају писане и усмене дискурзивне врсте којима треба да овладају полазници у својим доменима активности.

У француској литератури језик струке се из лингвистичке перспективе види као формирање језичке компетенције на бази општег језика и као коришћење општег језика да би се технички изразила специјализована сазнања (Lerat 1995: 21) или као „под-језик“ (*sous-langue*)², стил општег језика чије се синтаксичке особености и грађење лексике детаљно испитују (Kocourek 1991), а дидактичка перспектива истиче да није језик тај који је *стручан*, већ је то методолошки приступ (Carton 2008), односно публика и дискурс – „професионални дискурс је заправо претварање у текст реалности на коју се он односи“ (Moïrand 1990) и покушава да дефинише шта је то стручни текст из перспективе језика струке и које

---

² Кокуреков термин за језички варијетет.

су његове одлике (Cusin-Berche 2003). Временом се ова два становишта све више приближавају. Лингвистичка перспектива се надаље помера на логичко-дискурзивне операције које структурирају тематске целине (Tolas 2004), а са дидактичке стране се формира став да заправо проблем односа између општег и стручног језика не постоји – језички систем је исти, говорник сам прави лингвистички и прагматички избор који зависи од сваке појединачне ситуације у којој се комуникација реализује (Carton 2008). Све се мање говори о *стручном језику*, јер једна научна дисциплина или област људског деловања се не остварује кроз језик већ кроз дискурс, па преовладава појам *стручни дискурс* (Mangiante & Papette 2004).

Истраживања о језику струке на нашим просторима су у потпуности пратила светска кретања у овој области³. Занимљива је чињеница да је језик струке првенствено привукао пажњу истраживача страних филологија, па се и посматрао из перспективе контрастивне анализе и наставе страног језика. Бројна су контрастивна истраживања из различитих стручних домена у којима се аутори ослањају на страну литературу, те се у зависности од језика са којим се врши контрастивна анализа узимају теоријски оквири и цитирају извори⁴. Утицај стране литературе различитог порекла усложњава процес дефинисања предмета и обима истраживања, будући да се задаци проучавања не морају обавезно поклопити са потребама на овим просторима (Винавер 1996: 9).

Теоријско промишљање о језику струке у српској литератури је махом под утицајем прашке школе, и одвија се у оквирима функционалних стилова, али су

---

³ Детаљан преглед изучавања језика струке налазимо код Лаиновић-Стојановић 2009.

⁴ Организовано бављење језиком струке на нашим просторима почиње крајем 70-тих година, када је у Београду одржано саветовање *Место и улога страних језика у вишем и високом школству*, а загребачки часопис *Страни језици* језику струке посвећује тематски блок 1979. године (Стојановић 1996: 40). Саветовања о стручним језицима се настављају у Београду, па се тако 1981. године одржава саветовање под називом *Страни језик струке у теорији и пракси*, 1983. године *Друштвена функција знања страних језика* и увек су била праћена објављивањем зборника. Године 1986. објављен је и *Терминолошки преглед* са библиографијом стручних речника, лексикона, енциклопедија и радова о терминологији. Друштво за примењену лингвистику Србије објављује 1988. године зборник *Настава страног језика као језика струке у средњем, вишем и високом образовању*, а зборник *Страни језик струке* поново излази 1996. и даје допринос теоријском разматрању савремених проучавања језика струке, проблемима образовања наставника језика струке, терминолошкој проблематици, а бави се и уџбеницима језика струке (Винавер 1996: 1).

значајни и утицаји социолингвистике (Radovanović 1986, Тошовић 2002⁵, Kličovac 2008)⁶.

2.1.1. Лингвистичка перспектива – проблем дефинисања и однос са општим језиком

Иако је еволуција примењене лингвистике почела још 60-тих година XX века⁷, када се посвећује велика пажња статистици, дидактици и анализи дискурса, требало је сачекати 80-те године да би се појавила прва теоријска промишљања језика струке на франкофоном говорном подручју⁸ и његово позиционирање у односу на општи језик (Lerat 1995: 11)⁹.

Прво истраживање се односило на француски језик науке и технике: Р. Кокурек 1982. год. први пут објављује књигу из ове области под називом *La langue française de la technique et de la science : Vers une linguistique de la langue savante*¹⁰ где се са лексичког, синтаксичког и семантичког становишта анализирају одлике језика науке и технике. Кокурек сматра да језик струке, уопштено гледавши, припада двема областима које се међусобно преплићу – семиотици струке (*sémiotique de spécialité*) и природном језику (*langue naturelle*) (Kocourek 1991: 10).

⁵ Прво издање је из 1988. године.

⁶ Д. Кликовац истиче да се *језички варијетети* проучавају у неколико дисциплина – у словенском свету функционална стилистика, а у англосаксонском социолингвистика, анализа дискурса и уже схваћена стилистика (Kličovac 2008: 7).

⁷ У оквиру примењено-лингвистичких истраживања која за предмет имају језик струке истичу се нарочито проблеми превођења стручне терминологије (Horguelin 1966, Guilbert 1973, Guilbert & Peyard 1973). Часопис *Langue française* 1973. године посвећује једно издање техничком и научном вокабулару и методици наставе језика струке (*Langue française*, n°17, 1973 http://www.persee.fr/issue/lfr_0023-8368_1973_num_17_1).

⁸ Још 1975. године часопис *Les langues modernes* посвећује двоструки број језику струке (*Les langues modernes*, n°2/3, 1975 <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k9687918f.r=GALLAIS-NAMONNO?rk=21459;2>) у коме се обрађују енглески и немачки језик струке из перспективе контрастивне анализе и наставних метода, а 1982. године *Les langues modernes* посвећује још једно издање језику струке у коме се највише обрађују синтаксички проблеми у енглеском, немачком и француском језику струке. (*Les langues modernes*, n°1, 1982 <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k96912490.r=langues%20de%20specialite?rk=21459;2>). Часопис *Langue française* 1984. године посвећује 64. број француском језику науке и технике (*Langue française*, n°64, 1984 http://www.persee.fr/issue/lfr_0023-8368_1984_num_64_1).

⁹ У то време се, вероватно под утицајем генеративне граматике, јавља став да су структуре језика струке универзалне тј. заједничке за све језике и сматра се да у језику струке долази до редукције на синтаксичком плану, а експанзије на лексичком (Spillner 1981).

¹⁰ Књига доживљава и реиздање 1991. године.

Семиотички систем знакова којима се језик струке служи подразумева и тродимензионалне моделе и графичке приказе, као симболичке језике различитих домена (Kocourek 1991: 11), па тако он језик струке дефинише као « *une sous-langue de la langue dite naturelle, enrichie d'éléments brachygraphiques, à savoir abrégatifs et idéographiques, qui s'intègrent à elle en se conformant à ses servitudes grammaticales* »¹¹ (Kocourek 1991: 12). Исто становиште дели и Пјер Лера за кога је језик струке « *l'existence d'usages spécifiques de la langue commune et d'éléments étrangers au système de celle-ci* »¹² (Lerat 1988: 11).

Надаље се у француској литератури намеће питање како прецизно дефинисати оквире онога што Кокурек назива „под-језиком“: да ли је то заиста „под-језик“ или је реч само о специјализованом вокабулару? То питање постављају и Гилбер и Петар у уводу посебног броја часописа *Langue française* посвећеног техничком и научном вокабулару : « *Peut-on transcender ces spécialités pour conclure à une homogénéité de tous les vocabulaires techniques et scientifiques, aboutissant ainsi à une langue particulière dans l'ensemble de la langue ?* »¹³ (Guilbert & Peytard 1973: 3). Кокурек увиђа да се издвајају два одговора. Истраживачи језика струке дају позитиван одговор на ово питање, док се истраживачи општег језика категорички противе. Па тако он цитира Алана Реа који каже да « *[...] il n'y a pas à proprement parler de langue, mais des vocabulaires, des usagers et des discours de spécialités [...]* »¹⁴ (Rey 1976: VII) и Жоржа Мунена који тврди исто: « *Au sens propre il n'existe pas de langue du droit en soi mais seulement, à l'intérieur de la langue française, un vocabulaire du droit et sans doute quelques tours syntaxiques spécifiques* »¹⁵ (Mounin 1976: 13). Кокурек закључује да општа лингвистика признаје различитост језика струке на лексичком нивоу и подржава та истраживања јер лингвистичка реалност то

---

¹¹ „под-језик такозваног природног језика, обogaћен стенографским елементима, као и скраћеницама и идеографским знаковима, који се са њим интегришу покоравајући се његовим граматичким законитостима“ (превод Ј.Ј.)

¹² „постојање специфичних употреба општег језика, као и елемената који су страни његовом систему“ (превод Ј.Ј.)

¹³ „Да ли је могуће занемарити појединачне струке да би се дошло до хомогенизације свих техничких и научних вокабулара, што би водило ка једном посебном језику унутар општег језика?“ (превод Ј.Ј.)

¹⁴ „[...] се, заправо, не може говорити о стручном језику, већ о стручним вокабуларима, употребама и дискурсима [...]“ (превод Ј.Ј.)

¹⁵ „Не постоји, у правом смислу речи, правни језик сам по себи, већ само, унутар француског језика, правни вокабулар и очигледно неколицина специфичних синтаксичких обрта.“ (превод Ј.Ј.)

недвосмислено показује, док се морфолошки и синтаксички ниво сасвим занемарују и уопште се не дефинише у којој се мери језик струке ослања на општи језик (Kocourek 1991: 15). Он сматра да велики лингвисти попут Реа и Мунена заступају такав став јер проблем посматрају из угла опште лингвистике, тачније из структуралистичке перспективе према којој се језик строго посматра као систем. Кокурек језик види као „текст и систем“, па је за њега вокабулар резултат концептуализације која се реализује у тексту. Не постоји никакав конфликт између ова два појма јер се систем управо може апстраховати из текста (Kocourek 1991: 16). Са друге стране, међу истраживачима језика струке устаљују се три тенденције: термилошка која се бави само вокабуларом и терминима, стилистичка која проучава стил укључујући и терминологију језика струке и глобална која говори о језику струке као варијетету општег језика и која се бави свим плановима са посебним акцентом на лексички (Kocourek 1991: 18, уп. L’Homme 1990: 29). Кокурек сматра да су све три тенденције комплементарне и да, свака из своје перспективе, заједно пружају најбољи увид у целину проблема. Он примећује да већина истраживача из области језика струке обједињује исте појмове у својим дефиницијама и означава језик струке као варијетет стандардног језика чија је основна функција комуникација знања и података из специјализованих области:

« [...] des langues utilisées dans les situations de communication (orales et écrites) qui impliquent la transmission d’une information relevant d’un champ d’expérience particulier. »¹⁶ (Galisson & Coste 1976: 511 према Kocourek 1991: 20)

« [...] means of linguistic communication required for conveying special subject information among specialists of the same subject. »¹⁷ (Sager et al. 1980: 21 према Kocourek 1991: 20)

« [...] a complete set of linguistic phenomena occurring within a definite sphere of communication and limited by specific subjects, intentions and conditions. »¹⁸ (Hoffmann 1979: 16 према Kocourek 1991: 20)

---

¹⁶ „језици коришћени у писаним и усменим комуникационим ситуацијама које подразумевају преношење информације из једне стручне области.“ (превод Ј.Ј.)

¹⁷ „[...] средство језичке комуникације које је неопходно да се пренесу посебне информације о предмету комуникације међу стручњацима за исти предмет“ (превод Ј.Ј.)

« On appelle *langue de spécialité* ou *langue technique* un registre qui provient de l'approfondissement des connaissances et des réalisations techniques dans un secteur donné de l'activité humaine et qui est utilisé, quand la communication a trait à cette spécialisation, par des locuteurs lesquels possèdent ces connaissances et participent à ces réalisations, totalement ou partiellement. Une telle langue est donc définie par le domaine où elle est employée. »¹⁹ (Müller 1985: 187 према Kocourek 1991: 20)

Он надаље подвлачи да је свим дефиницијама заједничко и то што се акценат ставља на комуникациону и когнитивну функцију језика – комуникација унутар језика струке јесте сужена, али је когнитивно продубљенија у односу на општи језик (Kocourek 1991: 23). Коначно, Кокурек износи и своје виђење језика струке: « La langue de spécialité, textes et système, est, d'une part, l'instrument de la connaissance spécialisée – elle fait donc partie de la spécialité et devrait être citée ensemble avec les autres composantes de la spécialité ; elle est, d'autre part, le sujet de l'analyse linguistique. »²⁰ (Kocourek 1991: 33). Такође констатује да језик струке карактеришу три суштинске одлике: вештачки симболи, ограничена синтакса и специјализована терминологија (Kocourek 1991: 38). На крају теоријских разматрања закључује да је језик струке и више од тога: « [...] la langue de spécialité est plus qu'un registre, plus qu'un discours, plus que le vocabulaire ou que la terminologie. C'est un système libre de ressources sur tous les plans de la langue qui possède plusieurs registres et plus que des caractéristiques lexicales. [...] Elle vise l'idéal de l'intellectualisation, c'est-à-dire la précision sémantique, la systématisation conceptuelle, la neutralité émotive, l'économie formelle et sémantique ; elle a donc tendance à définir ses unités lexicales, à contrôler la polysémie et l'homonymie, à

---

¹⁸ „[...] целовит скуп језичких појава које се јављају у ограниченој сфери комуникације а који је ограничен конкретним предметима, намерама и условима.“ (превод Ј.Ј.)

¹⁹ „Језиком струке или језиком технике називамо један регистар који произилази из продубљивања знања и техничких реализација у једном сектору људске делатности и који користе, када комуникација захтева ту стручност, говорници који поседују ова знања и учествују у њиховој реализацији, у целости или парцијално. Такав један језик се, дакле, дефинише облашћу којом се користи.“ (превод Ј.Ј.)

²⁰ „Језик струке, текстне врсте и систем, је, са једне стране, инструмент спознаје струке – он, дакле, чини део струке и треба да буде навођен са осталим деловима струке; а са друге стране, он представља предмет језичке анализе.“ (превод Ј.Ј.)

supprimer les synonymes, à simplifier et à mieux délimiter les moyens syntaxiques, à neutraliser ou à contenir l'émotivité, la subjectivité. »²¹ (Kocourek 1991: 41).

Друга обимнија студија језика струке се појављује 1995. године. У питању је дело *Les langues spécialisées* аутора Пјера Лераа (Pierre Lerat). Он наглашава да је неопходно редефинисати појам језика струке јер се не ради о класичном језичком варијетету, како га дефинише ИСО стандард « un sous-système linguistique qui utilise une terminologie et d'autres moyens linguistiques et qui vise la non-ambiguïté de la communication dans un domaine particulier »²² (1990: ISO 1087) – већ се ради о општем француском језику којим се изражавају специјализована знања (Lerat 1995: 12). Критички се осврћући на дефиницију ИСО стандарда која је из лингвистичке перспективе потпуно неприхватљива (« Par quelle harmonie préétablie un système de notions pourrait-il être en même temps un sous-système linguistique? »²³, 1995: 17), Лера наводи да сваки дијалекат поседује лингвистичке и културолошке специфичности и представља својеврсну културну баштину, стога увођење појма „технолект“ делује као лажни паралелизам који није ни у ком случају близак појму дијалекта (Lerat 1995: 17). Даље наглашава да је неопходно израдити теорију језика струке из стриктно лингвистичке перспективе (« une tâche prioritaire est l'élaboration d'une théorie des langues de spécialités qui soit foncièrement linguistique »²⁴, 1995: 18) што управо он својим делом и покушава. Посматрајући језик струке на свим језичким нивоима, труди се да одреди присуство језичких елемената који ближе дефинишу језик струке, као и да га сагледа из перспективе превођења, наставе, нормирања, језичког планирања и писаног кода. Он језик струке види као « langue

---

²¹ „[...] језик струке је више од регистра, више од дискурса, више од вокабулара или терминологије. То је слободан систем са ресурсима на свим лингвистичким нивоима који поседује неколико регистара и друге карактеристике осим лексичких. [...] Он тежи идеалу интелектуализације, тј. семантичкој прецизности, концептуалној систематичности, емоционалној неутралности, формалној и семантичкој економији; он има тенденцију да дефинише своје лексичке јединице, да контролише полисемију и хомонимију, да укида синонимију, да упрошћава и прецизније ограничава синтаксичка средства, да неутралише или да умањује емотивност и субјективност, итд.“ (превод Ј.Ј.)

²² „језички под-систем који користи терминологију и друга језичка средства и који тежи недвосмислености комуникације у одређеном домену“ (превод Ј.Ј.)

²³ „Каквим унапред одређеним уређењем један систем појмова може истовремено да буде и језички подсистем?“ (превод Ј.Ј.)

²⁴ „приоритетни задатак је израда теорије стручних језика која ће бити у потпуности лингвистичка“ (превод Ј.Ј.)

naturelle considérée en tant que vecteur de connaissances spécialisées »²⁵ (Lerat 1995: 20), дајући тако примат прагматичкој перспективи и констатује да га је немогуће свести на збир термилошких одредница: « Une langue spécialisée ne se réduit pas à une terminologie : elle utilise les dénominations spécialisées (les termes), y compris des symboles non linguistiques, dans des énoncés mobilisant les ressources ordinaires d'une langue donnée. On peut donc la définir comme l'usage d'une langue naturelle pour rendre compte techniquement de connaissances spécialisées. »²⁶ (Lerat 1995: 21).

Он надаље покушава да издвоји који елементи општег језика су нарочито значајни за теоријско успостављање језика струке: довољно широко схватање морфологије која може да прихвати разноликост усмених и писаних форми, синтакса која се бави синтаксичким трансформацијама, функцијама, позицијом релативне клаузе, валентношћу и синтакса која узима у обзир семантичка и прагматичка тумачења исказа (Lerat 1995: 24).

Даља истраживања лингвиста на француском језику гранају се у различитим правцима, али не налазимо више толико свеобухватне студије језика струке које узмају у обзир све језичке нивое. Поља истраживања се крећу у неколико праваца: почев од проблема специјализоване терминологије и лексикографије (нпр. L'Homme 1998, Durieux 1997), преко превођења стручних текстова (нпр. Bédard 1986, Fontanet 2006), до методике наставе језика струке где су истраживања била најобимнија (нпр. Gaultier & Masselin 1973, Mangiante & Parpette 2004, Mourlhon-Dallies 2008, Vicente García 2009). Из угла когнитивне лингвистике посматрају се појмовне метафоре у научном дискурсу (Loffler-Laurian 1994), изучава се типологија стручних текстова (Jacobi 1987, N'Zafio 2005) и врши класична анализа специјализованих дискурса у француском језику (Ruiz Moreno 2001), а контрастивна истраживања се одвијају и из перпективе етнолингвистике (Spillner 1992)²⁷.

---

²⁵ „природни језик у својству модератора стручних сазнања“ (превод Ј.Ј.)

²⁶ „Стручни језик се не може свести на терминологију: он користи стручне називе (термине), укључујући и нелингвистичке симболе у исказима који мобилишу уобичајена средства датог језика. Можемо га, дакле, дефинисати као употребу природног језика како би се технички сабрала стручна сазнања.“ (превод Ј.Ј.)

²⁷ Овај аутор је дао врло систематичан оквир за изучавање језика струке – он је у својој анализи језика медицине посматрао постојање посебних лингвистичких елемената којих нема у општем

Већина домаћих аутора из 80-тих година заступа став да још увек не постоји прецизно формулисан назив, а ни тачни правци проучавања језика струке. Р. Маројевић дефинише језик струке као „specifični vid funkcionisanja jezika u naučnim i stručnim tekstovima i naučnoj i stručnoj komunikaciji u nekoj oblasti koja čini manje ili više zaokruženu celinu pri čemu se specifičnosti upotrebe jezika ogledaju na svim nivoima“ (Marojević 1981: 3). Он примећује да се у дотадашњим истраживањима стручног језика издвајају два приступа – један из перспективе функционалних стилова где се научни функционални стил изучава у односу према другим функционалним стиловима и други из перспективе праксе наставе стручног језика на високим школама и из преводилачке праксе. Замерка коју упућује односи се на оба правца, а то је да су претежно методички усмерени и да истраживачи научног функционалног стила праве синтезу без аналитичког испитивања неколико различитих језика струке, а преводиоци и наставници стручног језика немају изграђену теоријску основу за своја истраживања (Marojević 1981: 4). Сматра да је неопходно да се лингвистички методи прилагоде специфичности предмета истраживања и да се проучава стручни језик у целости, комплетни лексички и граматички системи, а не само терминологија и граматичке специфичности (Marojević 1981: 4). Чињеница је да су на неким језичким нивоима специфичности наглашеније (нпр. лексички), али многе граматичке конструкције имају свој пуни израз управо у стручном језику и то не због веће фреквенције њихове употребе, већ због семантичке вредности која се испољава тек у стручном језику. (Marojević 1981: 6). Однос општег језика и језика струке постаје сложен: елементи стручног језика продиру у општи језик и треба да буду предмет функционалне стилистике, а стручни језик треба да се методом концентричних кругова посматра од шире схваћених области, ка ужим научним дисциплинама (Marojević 1981: 5).

На двоструко теоријско промишљање језика струке из лингвистичке и педагошке перспективе наилазимо и код Р. Бугарског који језик струке оквирно дефинише као „варијетет једног језика, или специфичан вид употребе тог језика, који служи појмовно-терминолошком конституисању неке струке (у смислу радне

језику, затим учесталих елемената општег језика као и њихову дистрибуцију и на крају, функцију коју елементи општег језика имају у језику струке (Spillner 1992: 45).

или научне области) и комуницирању унутар те струке“ (Бугарски 1988: 20). Када је реч о односу стручног и општег језика, Р. Бугарски сматра да су ове обе категорије саставни делови веће надређене целине – одговарајућег језика. Одатле следи „да стручни језици нису аутономне величине, дакле засебни језици, него само специфични употребни варијетети датог језика, чије основно заједничко језгро чини оно што називамо општим језиком“ (Бугарски 1988: 21). Иако је терминологија у категоријалном смислу најважнија одлика стручног језика (терминолошки сегменти припадају и одговарајућој струци), језик струке се не може свести само на њу, јер се у њему и средства општег језика употребљавају на специфичан начин што посебно долази до изражаја у њиховој селекцији, комбиновању, дистрибуцији и фреквенцији употребе (Бугарски 1988: 21). И коначно, Р. Бугарски истиче да се језик струке у науци о језику најпре може везати уз теорију регистара или функционалних стилова, али није у потпуности појава истог реда јер се обликује по спољашњем диктату самих струка (Бугарски 1988: 22).

2.1.2. Дидактичка перспектива – проблем развоја методолошког приступа

Методолошки приступ, као и сам термин *језик струке*, у контексту изучавања француског језика је доживео велики број трансформација за веома кратко време. Исцрпан опис развоја овог термина налазимо код Мурлон-Далиес, која истиче да се, након Другог светског рата, са интензивирањем међународне трговине и сарадње у различитим доменима људског деловања, јавља свест о потреби учења француског језика у практичне сврхе које намећу конкретне професије (Mourlhon-Dallies 2008: 10). Стога се, почетком 60-тих година XX века појављује термин „француски језик технике и науке“ (*français technique et scientifique*) који упућује на специјализовану публику која изучава језик, али сам термин не заступа одређен методолошки приступ. У периоду од 1963. до 1973. користи се термин „језик струке“ (*langue de spécialité*) у оквиру АВГС методе. Он се бави лексичким специфичностима и типичним синтаксичким структурама и под

утицајем „Основног француског речника“ (*Dictionnaire fondamental de la langue française*) сачињавају се стручни речници²⁸. Почетком 70-тих година настаје термин „инструментални француски“ (*français instrumental*) који акценат ставља на научну и техничку комуникацију, занемарујући аспект свакодневне комуникације и културолошких референци. Језик се учи кроз тумачење стручних текстова при чему се не узима у обзир ниво полазника. Радом на аутентичним текстовима, усвајају се језичке структуре и тако писани код узима примат над говорним. Средином 70-тих година обележава „функционални француски“ (*français fonctionnel*) – овај термин више указује на тенденцију да се изађе у сусрет конкретним потребама специфичне публике, него на језичке проблеме. Њега осмишљава француско Министарство иностраних послова у оквиру све активније културне политике која подразумева стажеве, обуке и разне видове стручног боравка у Француској. Анализирају се комуникацијске потребе полазника у њиховом радном окружењу и на основу тога се формирају наставни садржаји и одређује њихова динамика, а у центру пажње није више *језик* него *употреба* језика. Након настанка „енглеског језика за посебне намене“ (*English for Specific Purposes*) 80-тих година, одмах настаје и „француски језик за посебне намене“ (*français sur objectifs spécifiques – FOS*) и пажња се усмерава на конкретну радну ситуацију у којој се дати језик користи, а са појавом комуникативног приступа настава се организује у складу са овим потребама. За одрасле полазнике различитих професионалних усмерења почиње да се користи појам „стручна публика“ (*public spécifique*), па се тако 90-тих година појављује „француски језик правне струке“ (*français du droit*), „француски језик туризма“ (*français du tourisme*), „пословни француски“ (*français des affaires*), итд. у коме се из комуникационе призме анализира специфични дискурс дате струке и на основу тога користи корпус аутентичних докумената у едукативне сврхе (Mourlhon-Dallies 2008: 14). Од 2000. године говори се све више о „француском језику за пословну комуникацију“ (*français de la communication professionnelle*) или „француском језику у пословне сврхе“ (*français à visée*

---

²⁸ „Општи речник научне орјентације 1 и 2“ (*Vocabulaire général d’Orientation Scientifique VGOS 1, VGOS 2*). Први речник садржи базични вокабулар из агроекономије, а други из медицине.

professionnelle) где се, кроз акциони приступ²⁹, пажња усмерава на говорне чинове и пословне ситуације које су заједничке за све професије. Године 2006. управо Флоранс Мурлон-Далиес уводи термин „професионални француски језик“ (*français à visée professionnelle*) који укључује елементе независне од дидактике и подразумева интердисциплинарни приступ – то је учење француског језика за потребе конкретног радног места које може да има за полазнике и франкофоне и нефранкофоне говорнике. Наравно, сви ови термини и методички приступи настави француског језика струке се донекле преплићу, постоје истовремено на различитим просторима и ни у ком случају не искључују једни друге (Mourlhon-Dallies 2008: 12).

Током развоја методолошког приступа, непрестано се мењало мишљење о томе шта је, заправо, његова суштина. Очигледно је да је у почетку фокус пажње био на лексичком аспекту језика струке, затим се пажња усмерава на комуникативну ситуацију у којој се језик употребљава, а са појавом појма *дискурс* у лингвистици анализирају се писани и усмени документи кроз које се остварује професионална активност. Када се у методици наставе страног језика издвојио концепт „задатка“ (*tâche*) као комплексне активности која захтева више компетенција, и настава језика струке се трансформише у том правцу.

Различити су и називи које ова област добија у српској литератури. А. Стојановић примећује да се у славистичким радовима користи термин *функционални стил* (Radovanović 1986, Тошовић 2002), а у англистичким и германистичким термини *варијетет*, *подваријетет*, *регистар* или *стручни језик*, *језици струке*, *језик у функцији струке* (Бугарски 1988, Половина 1988) (Стојановић 1996). У основи је разлика у теоријском приступу, одн. у лингвистичким доктринама које служе као полазиште. Са једне стране, у

---

²⁹ Акциони приступ представља померање фокуса са комуникативне компетенције ученика на ситуацију у којој се та компетенција реализује: « Communication et apprentissage passent par la réalisation de *tâches* qui ne sont pas uniquement langagières même si elles impliquent des activités langagières et sollicitent la compétence à communiquer du sujet. » („Комуникација и учење се остварују посредством *задатка* који нису искључиво језичке природе иако подразумевају језичке активности и захтевају способност комуникације од стране учесника.“) (Conseil de l'Europe 2001: 19) и потпуније га ангажује : « La perspective actionnelle prend donc aussi en compte les ressources cognitives, affectives, volitives et l'ensemble des capacités que possède et met en œuvre l'acteur social. » („Акциони приступ узима у обзир когнитивне, афективне и волитативне способности које поседује и користи појединац у комуникацији.“) (Conseil de l'Europe 2001: 115) (превод J.J.)

славистичком миљеу, налази се теорија о функционалним стилевима (*научни стил*) а са друге теорија о језику за посебне намене (*Language for Specific Purposes*)³⁰. Р. Бугарски сматра да је термин *стручни језик* прикладнији, јер овај језички варијетет више припада језику него струци, иако тврди да би најадекватнији назив био *језик у функцији струке*, али се од овог назива одустаје због његове незграпности (Бугарски 1988: 22).

Наставници језика струке наглашавају да „говорити о језику струке значи говорити о језичкој употреби“ (Винавер 1996: 9) и да се „*stručni jezik pre svega upotrebljava u funkciji određene struke, to je jezik za posebne namene i znatno se razlikuje od književnog i govornog jezika jer on poseduje svoje sopstvene zakonitosti i gradi svoj sopstveni jezički sistem koji je semantički i sintaksički složen*“ (Мићић 2003: 979). Често се наилази на став да страни језик у функцији струке подразумева посебан приступ настави страног језика. То подразумева специфичности у свим етапама: у анализи потреба, лингвистичкој анализи³¹, изради наставног програма, одабиру методолошког приступа, изради наставних материјала и евалуацији (Чавић 1996: 6). Н. Винавер истиче да треба избећи једнострано лингвистичко изучавање и да треба укључити у процес теоријског промишљања језика струке и наставнике, јер сама стручна област у великој мери одређује приступ лингвистичког истраживања (Винавер 1996: 10).

Организовано проучавање језика струке у Србији се наставља 2008. године када Секција универзитетских наставника страног језика струке Друштва за стране језике и књижевности Србије организује Прву међународну конференцију *Језик струке: теорија и пракса*, након које следе Друга конференција *Језик струке: изазови и перспективе* 2011. године, а затим Трећа конференција *Страни језик струке: прошлост, садашњост и будућност* 2014. године и Четврта конференција *Страни језик струке и професионални идентитет* 2017. године. Истраживања се одвијају у различитим правцима – поред теоријских разматрања и проблема превођења, све више пажње се посвећује различитим сегментима методике наставе:

---

³⁰ О њиховом међусобном сучељавању в. Стојановић, 1996.

³¹ Е. Чавић истиче да су најчешће у питању анализа регистра, анализа дискурса и анализа жанра. Она сматра да се креатори курсева из крајње опортунистичких разлога опредељују за ове теорије јер најближе одговарају њиховим циљевима, али истовремено баш на ову област највећи утицај имају промене у примењеној лингвистици, психолингвистици и социолингвистици (Чавић 1996: 6).

стратегијама учења, изради наставних програма и материјала, евалуацији, коришћењу нових технологија у настави, терминологији и превођењу, интердисциплинарним приступима и настави језика струке у средњошколском образовању и на универзитету³².

2.1.2.1. Француски језик за посебне намене (*français sur objectifs spécifiques – FOS*) / Француски језик струке (*français de spécialité*)

Почетком XXI века наставља се истовремено постојање неколико појмова који на сличан начин дефинишу језик струке на француском говорном подручју. Поред „француског за професионалне намене“ (*français à visée professionnelle*), истовремено се користе и „француски језик за посебне намене“ (*français sur objectifs spécifiques - FOS*) и „француски језик струке“³³ (*français de spécialité*). Прецизну разлику између последња два појма дефинишу Ж.-М. Манжиант и Ш. Парпет (J.-M. Mangiante & Ch. Parpette): разлика између *француског за посебне намене* и *француског језика струке* се образлаже различитим пореклом иницијативе за њено извођење. У првом случају је у питању „логика потражње“ (*logique de la demande*) где се за потребе обуке страних стручњака за рад у франкофоним институцијама и компанијама анализирају језичке потребе у конкретном радном окружењу и на основу тога конципира настава која је најчешће интензивна и која се одвија у кратком временском периоду. Други случај подразумева „логику понуде“ (*logique de l'offre*) коју следе образовне институције које самостално конципирају програме широког спектра унутар једне области (Mangiante & Parpette 2004: 10).

---

³² Вучо, Ј, Игњачевић, А, Мирић, М. (ур.) *Језик струке: теорија и пракса*. Зборник радова, Универзитет у Београду, Београд, 2009.

Игњачевић, А, Ђоровић, Д, Јанковић, Н, Беланов, М. (ур.) *Језик струке: изазови и перспективе*. Зборник радова, Друштво за стране језике и књижевности Србије, Београд, 2011.

Сакелјић, В, Вујовић, А, Стевановић, М. (ур.) *Страни језик струке: прошлост, садашњост, будућност*. Зборник радова, Факултет организационих наука, Београд, 2015.

Вујовић, А, Шипрагић Ђокић, С, Папрић, М. (ур.) *Страни језик струке и професионални идентитет*. Тематски зборник, Друштво за стране језике и књижевности Србије, Београд, 2018.

³³ У српском језику је то генерички назив за читаву област.

2.2. Одлике језика економске струке

Економија је друштвена наука која изучава економске законе који владају у производњи, расподели, размени и потрошњи материјалних добара на разним ступњевима људског друштва и изучава економске одн. продукционе односе међу људима у процесу производње и расподеле производа (Бихаљи-Мерин 1978: 675). Пошто је њено поље интересовања веома широко, економија долази у контакт са великим бројем других наука – математиком, социологијом, психологијом, политиком, итд. Последица овог контакта је чињеница да одлике језика економске струке варирају од области до области – стил језика статистике и рачуноводства ће се умногome разликовати од стила језика политичке економије.

Литература о одликама језика економске струке и на француском и на српском језику је веома оскудна³⁴. Пажњу лингвиста од почетка највише привлачи „језик науке и технике“, па се, сходно томе, и истраживања усмеравају у правцу анализе овог домена. Међутим, јасно је да се многе опште одлике језика струке могу применити и на језик економије³⁵. Говорећи о француском језику науке и технике, Кокурек наводи да је приметна изразита рестрикција у употреби личних заменица, тј. лица глагола и као разлог за то наводи примат писане комуникације над усменом и тежњу за безличношћу у научно-стручном дискурсу, али све ово би се могло применити и на језик економске струке, јер иако није обавезно технички, он се сасвим лако може подвести под научни дискурс. Будући да нема директног обраћања³⁶, друго лице једнине и множине су сасвим искључени (првим лицем множине императива се адресат укључује у исказ), прво лице једнине је ретко, а

---

³⁴ Интересантно је запажање А. Стојановића да се о српској школи функционалне стилистике тешко може говорити. Позивајући се на констатацију М. Радовановића да постојање „*funkcionalnih stilova*, тј. *funkcionalno raslojavanje jezika*, *srpskohrvatska deskriptivna i normativna stručna literatura po pravilu ni posredno ni neposredno ne registruju*“ (Radovanović 1986: 166), А. Стојановић објашњење види у сегменту језичке политике Александра Белића којим су функционални стилови сасвим „искључени“ из појма *књижевни језик* (Стојановић 1996: 37).

³⁵ То становиште је заступљено чак и код неких професора страног језика струке. Наиме, А. Миленковић и Љ. Петровић заступају став да језик науке и струке у различитим областима научне комуникације има одређене особености – на лексичком плану и у већој заступљености појединих облика, али ове особености нису такве природе да би се могло говорити о посебним језицима научних дисциплина (Миленковић и Петровић 1996: 34).

³⁶ У уџбеничком стилу при формулацији задатака присутно је обраћање, што ће се показати код императива као вредност налога (видети стр. 181)

аутори чувају дистанцу користећи прво лице множине (*nous de modestie*). Деперсонализованост исказа се постиже и употребом безличних заменица *on* и *il*, и наравно, трећим лицем једнине, као и употребом пасива (Kosourek 1991: 70). Једна од основних карактеристика је и велика присутност презента индикатива од 85% у активу или пасиву, док се перфекат и футур појављују у 10% (футур у уводима, а перфекат у закључцима), а сва остала времена и начини у преосталих 5%. Најчешћи је изјавни тип реченица, у којима обилују номиналне синтагме (Kosourek 1991: 77), од синтаксичких појава веома присутна је кондензација помоћу герундива, партиципске и инфинитивне конструкције, а затим номинализација, релативне реченице и прономинализација (Kosourek 1991: 81).

У делу немачке ауторке Лиселот Иле-Шмит (Liselotte Ihle-Schmidt) *Studien zur französischen Wirtschaftsfachsprache* (1983) наилазимо на анализу одлика француског језика економије. Она наводи да језик економске струке има тежњу ка највећој могућој прецизности коју језик струке може да пружи, да избегава двосмислености и тражи моносемију, да има тенденцију ка концизности и језичкој економији, као и објективности и неутралности (Ihle-Schmidt 1983: 22). Ово се постиже одсуством првог и другог лица, избегавањем редувантности и разнолике употребе глаголских облика, као и избегавањем језичких средстава која исказују било какву процену и лични став (императив, модални прилози, субјунктив, упитне и изјавне конструкције) (Ihle-Schmidt 1983: 22).

У литератури на српском језику, М. Радовановић говори о синтаксичко-семантичким, текстуалним и лексичким разликама међу стилевима које су последица *дисциплинарног („професионалног“) раслојавања* језика, па се тако издвајају стилови (регистри) права, администрације, науке, филозофије, новинарства, политике, итд. (Radovanović 1986: 171). Ове разлике постоје „između odgovarajućih grupa govornih predstavnika i domena upotrebe jezika u datoj govornoj zajednici (te se razlike ispoljavaju i u stvaralačkim i u komunikacijskim procesima)“ (Radovanović 1986: 171). Као синтаксичко-семантичке особине поменутих стилова наводи се појава декомпонованог предиката и номинализација исказа, које оличавају тежњу ових стилова за објективношћу и апстрактношћу, а представљају

универзалну појаву која је последица културâ и језикâ у контакту (Radovanović 1986: 174).

Говорећи о негативној тенденцији уласка бирократског језика у све сфере друштвеног деловања, Д. Кликовац примећује да се он усељава и у област економије (Klikovac 2008: 50). Од синтаксичких одлика које су у њему присутне, издвајају се пасивне конструкције, имперсоналне реченице, обезличене реченице, употреба инфинитива уместо личног глаголског облика и номинализације – а све са циљем да вршилац радње остане непознат (Klikovac 2008: 24). Умерена употреба ових средстава би имала своју сврху да њихова злоупотреба не доводи до неодређености, општости и квазинаучности (Klikovac 2008: 51).

Најпрецизније упориште за анализу језика економије налазимо у *Функционалним стиловима* Б. Тошовића – када покушамо да језик економске струке што јасније дефинишемо, он би се, у зависности од конкретне економске области (односно од тога да ли је реч о економској теорији или анализи), могао сместити између научног и административног стила³⁷. Упркос великој жанровској различитости, за оба стила су заједничке одлике деперсонализованост и објективност.

Административни стил одговара језику права, дипломатије, администрације, пословне комуникације, итд. Њега одликује висока стандардизованост и унификација (примена јединствених норми у изради једнообразних докумената), неекспресивност и шаблонизација језичког израза (Тошовић 2002: 355). Такође, у овом стилу се бележи двоструко веће присуство именица у односу на глаголе. Одликује га и висок степен обезличености – од свих функционалних стилова он има најмање личних глаголских облика и честа је употреба 3. лица у неодређено-личном значењу (Тошовић 2002: 363). На нивоу синтаксичких структура честе су кондензоване форме и просте реченице.

Научни стил одговара свакој научној области природних, друштвених и техничких наука – то је, дакле, језик електротехнике, математике, као и филозофије, социологије, итд. Његова основна одлика је објективност – будући да

---

³⁷ Будући да је корпус на којем ће се вршити анализа ексерпиран из уџбеника и научних чланака, тачније би било рећи да је реч о научноуџбеничком подстилу, а пошто је реч о економији сигурно је да се у њему огледају и одлике административно-пословног подстила.

се базира на појмовном мишљењу, он тежи објективном сагледавању појава (Тошовић 2002: 329). Сваки научни стил може да се сврста у један од три подстила: строго научни (академски), научно-уџбенички и научно-популарни, у зависности од тога између кога се одвија комуникација, да ли на релацији стручњак-стручњак, стручњак-будући стручњак или стручњак-лаик (Тошовић 2002: 330). Основна функција научног стила је саопштавање, те се он одликује логичношћу, апстрактношћу, прецизношћу, херметичношћу и строгим избором лексичког материјала и избегавањем полисемије (Тошовић 2002: 333). Оно што нарочито одликује овај функционални стил је изразит именски карактер – именице и придеви, уз глаголске именице, чине половину лексике. Необична је чињеница да у научним текстовима има више предлога него глагола (Тошовић 2002: 351). Када је реч о синтаксичкој структури, научни стил одликују сложене реченице, а међу зависним реченицама најбројније су релативне и узрочно-последичне.

Пошто је корпус на коме је вршена анализа у овом истраживању у већој мери ексцерпиран из уџбеника, осврнућемо се посебно на одлике научно-уџбеничког подстила. Б. Тошовић истиче да је основни принцип овог подстила „непознато објашњавати кроз познато“, стога се често примењује индуктивни метод (Тошовић 2002: 331). У односу на строго научни стил одликује се појачаном употребом експресивних средстава. Експресивност и емоционалност излагања у уџбеничкој литератури служи углавном за преношење ауторовог субјективно-оцењивачког односа према предметима и појавама које се описују, а у зависности од прагматичке орјентације уџбеничког текста, дато обележје поприма мање или више јасно изражен аксиолошки карактер (Rogava 1989: 60 према Тошовић 2002: 332).

2.3. Глагол као реченични нуклеус у језику струке

Синтакса језика струке се одликује повећаном фреквенцијом ограниченог броја структура, али разлог није језичка економија већ је то функционални предуслов – употреба коју намећу специфични искази стручног дискурса (Lerat 1995: 12). Лера наглашава да је синтакса језика струке најделотворнија када је у

питању грађење глаголске групе, односно код истраживања рекције и допуна глаголских облика (Lerat 1997: 16).

У научним текстовима су потпуно искључени глаголи који истовремено изражавају номинацију акта говорења и његову карактеристику, глаголи који изражавају однос говорника према саговорницима, глаголи говорења и остали глаголи карактеристични за књижевни функционални стил (Коџеткова 1977: 16 према Тошовић 2002: 347). Б. Тошовић констатује да у научном стилу долази до десемантизације глагола типа *представљати*, *чинити*; ови глаголи се семантички неутрализују и претварају се у „безбојне копуле“ (Тошовић 2002: 352). Када је реч о аспекту, он примећује да су глаголи несвршеног вида више везани за научни стил, а употреба облика садашњег времена је три пута већа од употребе прошлих времена (Тошовић 2002: 352).

Нарочито је честа специфична употреба презента у значењу времена у најширем смислу, будући да се стално анализирају особине појмова и процеса. Употреба прошлих времена је занемарљива и зависи од научне области, као и употреба футура. Футурски облици су чешћи у математичким радовима где се њихов семантизам ближи императиву и садашњем времену. Употреба императива је занемарљива у научном стилу, међутим он је веома присутан у научно-уџбеничком подстилу, нарочито у формулацијама задатака. Тако да је једна од специфичности овог подстила управо употреба инклузивног императива којим се подстиче аудиторијом на заједничко вршење радње у жељеном правцу и изражава се спремност аутора за вршење радње заједно са читаоцима (Stojanović 1989: 128 према Тошовић 2002: 353). Неретко се он замењује инфинитивом.

У текстовима административног стила има најмање личних глаголских облика од свих стилова, у њему се уопште не употребљава 1. и 2. лице, а високом степену деперсонализације доприноси употреба 3. лица у неодређено-личном значењу. Међу личним глаголским облицима, водеће место заузима презент са проскриптивном функцијом (као најфреквентије употребљаван облик користи се у 79% случајева), затим императив са волунтативним, футур са модалним и условним значењем, али у значајно мањој мери (Тошовић 2002: 364).

Током изучавања језика науке и технике примећено је да глагол у контексту ове употребе губи своју темпоралну вредност и да има више аспектуалну него темпоралну перспективу (Phal 1968: 11). Слично је виђење и професора страног језика струке – код Љ. Петровић налазимо да „francuski tehnički jezik aktualizacije radnje ima vanvremenski karakter. Činjenice se opisuju same po sebi, ne vezane za vreme već u svom opštem postojanju pa se otuda uočava velika ograničenost upotrebe glagolskih oblika.“ (Petrović 1981: 99). Презент ће најчешће имати општу вредност да означи „postojanje нечега, дешавање или понављање радње“ (Petrović 1981: 99). Футуром се дају упутства или се исказује последица испуњења неког услова, субјунктив презента нема никакву психолошку већ искључиво граматичку вредност, а партицип презента најчешће замењује односну реченицу (Petrović 1981: 100). Ради веће објективизације чешће се користи инфинитив и разни безлични изрази, пасивна дијатеза, повратни глаголи са пасивним значењем (Petrović 1981: 100). Дакле, умањена је информативна садржина глагола, а вредности глагола су сведене на минимум.

2.4. Граматички оквир – Систем глаголских облика у француском и српском језику

У контексту истраживања језика струке уопште, предност је у највећој мери увек давана лексичким специфичностима, а граматичке особености су донекле занемариване, јер се сматрало да су у питању идентична језичка средства као у општем језику. Будући да је избор граматичких средстава која се појављују у језику струке сужен, евидентно је да је разлог за то прецизнији начин комуникације о ограниченој сфери појмова, те се поставља питање због којих способности су једна граматичка средства имала предност у односу на друга. Велико присуство глагола као окоснице реченичне организације је неминовно, али се показало да у језику струке, поред нивоа лексичких специфичности, глагол има посебну употребну вредност која није довољно истражена. Инвентар глаголских вредности ће бити условљен и самом врстом стручног језика. Како би показали које су то вредности

глаголских времена у француском и српском језику струке, у наставку, пре свега, дајемо преглед француског и српског глаголског система.

Француски систем глаголских облика ситуира догађаје и стања на временској оси помоћу бројних простих и сложених облика, али их истовремено и пројектује у аспектуалну димензију комбинујући аспектуална обележја (завршеност/трајност, статичност/динамичност, теличност/ателичност) која се у српском језику на формалном плану изражавају на другачији начин, при чему су у оба језика присутни истоветни семантички концепти. Разгранати систем француских глаголских облика налази своје еквиваленте у, условно речено, редукованом систему глаголских облика у српском језику, који опет, на основу морфолошких особености глаголских лексема које су праћене падежно-предлошким конструкцијама, изражава одговарајуће семантичке и прагматичке датости.

2.4.1. Француски глаголски систем

Проучавање глаголског система у француском језику се кроз време одвијало из различитих перспектива, како су то наметали лингвистички ставови датог периода – граматике су еволуирале од прескриптивних, чији је циљ био само вештина лепог изражавања, до дескриптивних, са којима језичка истраживања попримају научни оквир. Оквири филозофске граматике Пор-Роајала из 1660. год. засноване на традиционалној латинској граматици и аристотеловској логици (Vlahović 1991: 11) утиру пут лингвистичког проучавања којег се придржавају изучаваоци језика кроз дуже време. Све граматике, у складу са приступом лингвистичке школе којој припадају, труде се да анализирају глагол из угла морфолошке категоризације, затим према врсти конјугације и начину како се он односи према свом непосредном окружењу – субјекту и објекту, а понајвише да проучавају глаголске категорије времена, начина и аспекта.

За приказ основних карактеристика француског глагола ослонићемо се у наставку на *Grammaire méthodique de la langue française* (Riegel et al. 2009) будући да има уједно глобални и еволутивни приступ. Осврнућемо се потом на

најзначајније француске прескриптивне и дескриптивне граматике које су на различите начине обрађивале глагол под утицајем бројних лингвистичких праваца.

Глагол се, дакле, може дефинисати из различитих перспектива – из морфолошке перспективе то је промењива реч која има конјугацију и добија одговарајуће наставке за број, лице, време и начин (последње две категорије могу утицати и на изглед глаголске основе). Глаголска дијатеза, време и аспект одликује употреба помоћних глагола који претходе глаголској основи са партиципским наставцима или облику инфинитива. Из синтаксичке перспективе, глагол је централни елемент реченице – стожер око кога се она организује, а у методи анализе непосредних конституената он је управна реч глаголске групе. Семантички угао посматрања језика према традиционалној граматици дели стварност на супстанце које су статичке и на феномене који су динамички. Још од Граматике Пор-Ројала именице означавају статичке супстанце а глаголи динамичке феномене, па се тако и дефинишу – „*les noms estant pour signifier ce qui demeure, et les verbes ce qui passe*“, а од Аристотела глагол се повезује са временом: „*vox significans cum tempore*“ (Grammaire générale et raisonnée, 1660 према Riegel et al. 2009: 435). Будући да и друге врсте речи могу да исказују радњу или стање, за глагол почиње да се везује термин *процес*³⁸ да би се избегле двосмислености и једним термином обухватио целокупан семантизам глагола који подразумева радњу, стање и збивање.

У француском језику морфолошке категорије које припадају глаголу су лице и број (одређени субјектом). Начин, време и аспект су глаголске категорије које се манифестују варијацијама наставака и глаголске основе, а аспект се исказује помоћним глаголима. Глаголска дијатеза се дефинише у зависности од тога како глагол дистрибуира семантичке улоге својих актаната – прелаз из актива у пасив подразумева и пермутацију семантичких улога, а пасив се одликује употребом помоћног глагола *être* и партиципа прошлог (Riegel et al. 2009: 437).

Уз поделу према врсти конјугације, у француском језику постоји и подела на просте (*simples*), сложене (*composés*) и надсложене (*surcomposés*) облике.

---

³⁸ Термин *процес* увео А. Меје (A. Meillet) како би једним појмом објединио и радње (*actions*) и стања (*états*) (Tesnière 1959: 72, Wilmet 2007: 300).

Прости облици су индикативни облици презента (*indicatif présent*), имперфекта (*indicatif imparfait*), простог перфекта (*passé simple*), простог футура (*futur simple*), кондиционал презента (*conditionnel présent*), субјунктив презента (*subjonctif présent*), субјунктив имперфекта (*subjonctif imparfait*), императив презента (*impératif présent*), инфинитив презента (*infinitif présent*) и партицип презента (*participe présent*). Сложени облици су индикатив сложеног перфекта (*indicatif passé composé*), антериорни перфекат (*passé antérieur*), индикатив плусквамперфекта (*indicatif plus-que-parfait*), антериорни футур (*futur antérieur*), кондиционал прошли (*conditionnel passé*), субјунктив перфекта (*subjonctif passé*), субјунктив плусквамперфекта (*subjonctif plus-que-parfait*), императив перфекта (*impératif passé*), инфинитив перфекта (*infinitif passé*) и партицип перфекта (*participe passé*)³⁹. Надсложени облици заузимају веома мало простора у новијим издањима граматика (Grevisse 2007, Riegel et al. 2009) будући да је њихова употреба ограничена углавном на говорни језик (Grevisse 2007: 1040). Наводимо ипак облике који се чешће користе: надсложени перфекат (*passé surcomposé*), надсложени плусквамперфекат (*plus-que-parfait surcomposé*), надсложени антериорни футур (*futur antérieur surcomposé*), надсложени кондиционал перфекта (*conditionnel passé surcomposé*), надсложени субјунктив перфекта (*subjonctif passé surcomposé*), надсложени инфинитив перфекта (*infinitif passé surcomposé*), надсложени партицип перфекта (*participe passé surcomposé*) (Chevalier et al. 1964: 301). У састав сложених глагола улазе помоћни глаголи *avoir* (имати) / *être* (бити) и њихова дистрибуција је релативно фиксирана – глагол *être* употребљава се уз глаголе који исказују кретање или промену стања и повратним глаголима. Глагол *avoir* гради сложена времена прелазних глагола и неких непрелазних нпр. *dormir*, као и сложена времена безличних глагола. Неки глаголи могу градити сложене облике и са једним и са другим помоћним глаголом у зависности од значења које имају у датом контексту – са *avoir* када је акценат на радњи и када се глагол користи у прелазном значењу, а са *être* када је у првом плану резултат радње, односно када је значење глагола непрелазно (Grevisse 2007: 1031).

---

³⁹ Ово је заправо облик « *ayant aimé* » који се у француским граматикама на српском језику назива сложени партицип перфекта и постоји поред облика простог партиципа перфекта (Папић 1999: 120).

Основна разлика између простих и сложених времена је у исказивању аспекта: прости облици изражавају несвршени аспект⁴⁰, а сложени свршени аспект. Поред опозиције свршеност/несвршеност, сложени глаголски облици исказују антериорност у односу на прости облике. У случају да партиципу претходи помоћни глагол у сложеном облику, реч је о надсложеном облику који изражава радњу извршену пре радње исказане сложеним глаголским обликом (Benveniste 1976: 245)⁴¹. У новијим граматицама се за аспект француског глагола везује исказивање категорије свршеност/несвршеност који се очитује на лексичком нивоу, док је такво исказивање аспекта раније било везивано искључиво за словенске језике (Meillet 1921: 10). Прекретница у проучавању аспекта је период с почетка двадесетог века када шведски слависта Агрел (Agrell) раздваја термин глаголског вида под којим се подразумева разлика свршено/несвршено код словенских глагола од термина *Aktionsart* који представља семантичке функције глагола са префиксима и неких глагола без префикса (Novakov 2005: 12), па се у том светлу надаље и посматрају глаголски аспекти. У француском језику бројни глаголи поседују „унутрашњи аспект“ (*inner aspect* је други термин за *Aktionsart*) – и поред тога граде и проста и сложена времена, тј. времена која изражавају и радњу у току и прошлу или будућу радњу⁴². Х. Гери, посматрајући аспект у француском језику, истиче да постоји разлика између перфективног глагола и перфективног времена тј. да аспект не зависи од глаголског времена већ од семантичке вредности глагола у датом контексту (Garey 1957: 105)

Остали глаголи, осим *avoir* и *être*, који се користе као полупомоћни (*semi-auxiliaire*) су праћени инфинитивом глагола и додају аспектуалне, модалне и информације о његовој дијатези. Аспектуална компонента полупомоћних глагола омогућава да они указују на различите стадијуме реализације једног процеса, као и на период пре и после његове реализације. Перифрастичне конструкције *être sur le*

---

⁴⁰ Једини изузетак од овог правила је облик простог перфекта који, иако је прост, исказује свршени аспект.

⁴¹ Са постепеним изласком из употребе простог перфекта, антериорни перфекат узима његово место. Иако је практично изашао из употребе у књижевном језику, он и даље опстаје у дијалектима на југу Француске (Riegel et al. 2009: 451).

⁴² У српском језику то није могуће, нпр. презент свршених глагола (*Ја прочитам*) може бити само релативни (*Желим да прочитам*).

point de, être en passe de и оне конструисане са глаголом *aller*⁴³ указују на период пре почетка реализације процеса, а *commencer à (de), se mettre à* изражавају инхоативни аспект – сâм почетак реализације процеса. Када је реализација процеса у току, перифраза која означава његово трајање је *être en train de*. Период пре краја реализације процеса је маркиран перифразом *finir de*, док перифраза *venir de* указује на процес одмах након његовог завршетка, а истовремено, често се сматра да она исказује блиску прошлост као глаголски облик који се назива *passé récent*. Када је реч о модалним помоћним глаголима, међу њима се нарочито издвајају два глагола који исказују могућност и обавезу, то су *pouvoir*⁴⁴ и *devoir*. Истовремено, ова два глагола могу да искажу и различите ступњеве вероватноће, *pouvoir* мању, а *devoir* већу, те тако могу да изразе процес који тек треба да се реализује (попут глагола *aller*) али му дају и модалну компоненту. Бројни су и други помоћни глаголи у модалној употреби: *paraître, sembler* са упливом субјективног становишта у интерпретацији процеса који се реализује, *vouloir* који исказује пре свега хтење, али и будућу радњу са модалном компонентом намере. Каузативни помоћни глаголи *faire* и *laisser* формирају са инфинитивом каузативну или фактитивну конструкцију у којој субјекат чини да радњу изврши друга особа – са глаголом *faire* субјекат је активан, док се са глаголом *laisser* он само не противи реализацији радње (Riegel et al. 2009: 454).

Када се говори о пасивној дијатези, француски језик гради пасив уз помоћ глагола *être* и партиципа прошлог, при чему помоћни глагол носи информацију о начину, времену, лицу и броју. Да би се на основу актива изградио пасив потребно је да глагол буде директно прелазан, иако постоје изузеци од овог правила – индиректно прелазни глаголи попут *obéir à, pardonner à* који могу да се трансформишу у пасив (*Les parents sont obéis de leurs enfants*). Категорија повратних глагола поседују две кључне карактеристике – граде се уз помоћ повратне личне заменице „*se*“ која се у француском језику мења уз свако лице (*me,*

---

⁴³ У *Grammaire méthodique du français* се истиче да постоји разлика између перифразе *aller+infinitif* и *futur proche/futur immédiat* (блиска будућност/непосредна будућност) тј. да немају идентично значење јер у перифрастичном футуру аспектуални помоћни глагол *aller* добија временско значење (Riegel et al. 2009: 553).

⁴⁴ Глагол *pouvoir* је употпуњен глаголом *savoir* када је реч о физичким способностима, а може да изрази и дозволу дату другој особи (Riegel et al. 2009: 453).

te, se, nous, vous, se) и има функцију директног или индиректног објекта, а сложени облици повратних глагола се формирају уз помоћ глагола *être* (Grevisse 2007: 1121).

2.4.1.1. Француски глагол из различитих лингвистичких перспектива

Једна од најреферентнијих француских граматика је *Le bon usage* Мориса Гревиса (Maurice Grevisse)⁴⁵ чије прво издање датира из 1936. године. Она је нормативна тј. прескриптивна и сматра се традиционалном јер језичке елементе класификује кроз врсте речи описујући њихове формалне и синтаксичке особине, кроз бројна издања од 1936. до 2011. модификује ставове о глаголу како су се теоријска истраживања продубљивала и преобликовала. Без заузимања видљиве теоријске позиције, са акцентом на пожељној и исправној употреби, приказује се минуциозна анализа глагола из морфолошке и синтаксичке перспективе. Глагол се дефинише као промењива реч која има конјугацију, односно варира у категоријама начина, времена, стања, лица и броја и служи као предикат (Grevisse 2007: 978). Све ове категорије праћене су историјским објашњењима која допуњују савремена тумачења и примери употреба.

Категорија начина се дефинише као облик који заузима глагол према врсти реченице у којој је предикат или према улози коју игра у реченици у којој није предикат (лични – индикатив, субјунктив, императив и безлични – инфинитив, партицип, герундив). У издању из 2007. год. истиче се да је кондиционал дуго сматран начином, барем у неким од својих употреба, али да се увек правила разлика између кондиционала као времена индикатива и кондиционала као начина, да би се лингвисти коначно сложили данас да га сместе међу времена индикатива, као једну врсту нарочитог футура – *futur dans le passé* (футур у прошлости) или *futur hypothétique* (хипотетички футур) и такав став се заступа и у овој граматици. Категорија времена се дефинише као облик помоћу којег глагол смешта радњу у трајање у односу на моменат говора или неки други момент који се узима као репер у датом контексту, а исказује и друге значењске нијансе попут аспекта. Важно је

---

⁴⁵ Након смрти Мориса Гревиса 1980. године, уређивање ове граматике преузима Андре Гос (André Goosse).

истаћи да се у времена свих начина сврставају и надсложени облици од којих у *Grammaire méthodique du français* наилазимо само на надсложени перфекат (*passé surcomposé*)⁴⁶. Па тако имамо у индикативу и надсложени плусквамперфекат (*plus-que-parfait surcomposé*), надсложени антериорни футур (*futur antérieur surcomposé*), надсложени кондиционал перфекта (*conditionnel passé surcomposé*), а у субјунктиву надсложени субјунктив перфекта (*subjonctif passé surcomposé*), као и надсложени инфинитив перфекта (*infinitif passé surcomposé*), сложени партицип перфекта (*participe passé composé*) и надсложени партицип перфекта (*participe passé surcomposé*) (Grevisse 2007: 981). Категорија аспекта је приказана као начин на који се исказује ток, прогресија и извршавање радње помоћу опозиције свршених/несвршених облика, полупомоћних глагола, суфикса и префикса или просто помоћу семантичке вредности глаголске лексеме. Када је реч о категорији глаголског стања (*voix*) оно је приказано као однос који постоји између глагола са једне стране и два појма који се уско за њега везују, и по Тенијеру се називају актанти, тј. агенс и пацијенс, односно у активној конструкцији субјекат и директни објекат (Grevisse 2007: 981). Пасивно стање повлачи трансформацију директног објекта у субјекат и субјекта у вршиоца радње уз трансформацију облика прелазног глагола. Наглашава се да неки граматичари издвајају и медијално стање које имају повратни глаголи јер се и субјекат и објекат односе на исти појам, док други у томе виде само посебан случај активног стања (Grevisse 2007: 982).

Гревисова граматика наводи неколико глаголских класификација. Према граматичкој функцији разликују се глаголи копуле који везују атрибут субјекта са субјектом, помоћни глаголи без сопственог значења који, уз партицип прошли, служе као прости морфолошки елементи за грађење сложених, надсложених времена и пасива, и полупомоћни (*aller, devoir, pouvoir, arrêter, accoutumer, courir, paraître, demeurer*) који са инфинитивом (*Elle va partir*), понекад партиципом (*Le besoin va croissant*) и герундивом (*La tempête va en s'apaisant*) изражавају различите нијансе времена и аспекта или других модалитета радње (Grevisse 2007: 1042).

---

⁴⁶ Овако значајна разлика у приазивању глаголских облика има своје порекло у чињеници да се *Grammaire méthodique du français* више ослања на прагматику и посматра све из перспективе језичке употребе, док је *Le Bon Usage* сконцентрисана на што детаљнији опис језика и због тога исцрпно даје и облике који се ретко појављују у савременом језику.

Према функцији елемената који су им подређени, разликују се прелазни (*transitifs*) који траже директни објекат и непрелазни (*intransitifs*) глаголи, уз напомену да неки лингвисти користе и термин индиректно прелазни (*transitifs indirects*) за глаголе који траже индиректни објекат (Grevisse 2007: 987), али се тај термин у овој граматици не користи. Према врсти везе коју успостављају са субјектом и његовим допунама издвајају се безлични (*impersonnels*) и повратни (*pronominaux*) глаголи. Последња класификација у Гревисовој граматици је према аспектској врсти: глаголи се деле на инхоативне (*inchoatifs*) који представљају прелаз у неко стање, трајне (*duratifs / imperfectifs*), тренутне (*instantanés / perfectifs*) и фактитивне (*factitifs / causatifs*) где субјекат чини да се изврши радња исказана глаголом. Због своје специфичне улоге, глагол *faire* се сврстава у самосталну категорију, ван свих до сад наведених – он се назива „глагол замене“ (*verbe substitut*) (Grevisse 2007: 988).

Структурална граMATика Жана Дибоеа (Jean Dubois) *Grammaire structurale du français: le verbe* (1967) посвећена је анализи глагола и глаголске синтагме – метода дистрибуционе анализе примењена у првом делу ове граматице посвећене именици и заменици се у овом делу надопуњује трансформационом анализом. Перспектива из које се описују језичке јединице је комуникациона – све јединице су елементи именске или глаголске синтагме као базичних реченичних конституената и описују се према свом месту и функцији унутар исказа.

Глагол се дефинише из морфосинтаксичког угла: « Les morphèmes qui appartiennent à la classe des verbes se définissent, relativement aux autres classes, par leurs distributions dans l'énoncé élémentaire et par leurs systèmes spécifiques de marques. » (Dubois 1967: 9)⁴⁷. Као основна разлика између глагола и глаголске синтагме наводи се чињеница да је глагол конституент глаголске синтагме, а глаголска синтагма је реченични конституент. Глагол се састоји из два сегмента – основе (*base*) и наставка (*désinence/modalité*) (Dubois 1967: 11). Пошто су партицип и инфинитив непромењиви облици, њима се искључује могућност да граде

---

⁴⁷ „Морфеме које припадају класи глагола се дефинишу, у односу на друге класе, својом дистрибуцијом у основним исказима и специфичним системом ознака.“ (превод Ј.Ј.)

глаголску синтагму, и због тога се први приближавају придевима а други именицама (Dubois 1967: 14).

Примарна перспектива посматрања глагола је њихово функционисање у реченици тј. трансформација које се дешавају у пасивној и негативној реченици. Интересантна је опозиција морфо-синтаксичких маркера који одликују глаголске категорије – све анализе начина и времена се одвијају унутар ових категорија: аспектуална опозиција свршено/несвршено, временска опозиција садашњост/прошлост/будућност, опозиција у броју једнина/множина, опозиција у категорији лица – учесници у дискурсу, опозиција у роду (Dubois 1967: 191). У различитим типовима активних и пасивних реченица глаголи се приказују према својој синтаксичкој природи као прелазни глаголи (*verbes transitifs*), непрелазни глаголи (*verbes intransitifs*), симетрични глаголи (*verbes symétriques*) и повратни глаголи (*verbes pronominaux*) и према значењу субјекта и објекта (*animé/non-animé*) (Vlahović 1991: 25).

Док се код Ж. Дибоа синтаксички концепт реализује око два основна реченична конституента – именичке и глаголске синтагме, граматика зависности и теорија валентности Л. Тенијера (L. Tesnière) баве се само једним типом реченичне зависности – зависности свих осталих реченичних конституената у односу на глагол. У свом делу *Elements de syntaxe structurale* (1959) Тенијер успоставља нов приступ према граматици живих језика и као основне принципе синтаксичког функционисања уводи појмове *зависности* (синтагматски односи међу реченичним елементима приказани вертикалним линијама – конекцијама) и *валентности* (инхерентно својство глагола да за себе везује тачно одређене елементе). Кроз графички приказ реченице који назива *стема* (*le stemma*) она се представља као организована целина састављена од речи као конститутивних елемената представљених у структуралном поретку који је вишедимензионалан тј. представља трансформацију линеарног низа говорног ланца у дубинску структуру (Tesnière 1959: 19).

Глагол се дефинише као „пуна“ реч (реч која носи значење) и изражава процес. Тенијер издваја две основне врсте глагола – глаголе стања (*verbes d'état*) и глаголе збивања (*verbes d'action*) наглашавајући да ову поделу не треба мешати са

поделом на прелазне и непрелазне глаголе, јер глаголи стања нису нужно непрелазни нити глаголи збивања нужно прелазни (Tesnière 1959: 73). Глаголски чвор (*le nœud verbal*)⁴⁸ се налази у центру већине индоевропских језика – он оличава однос између процеса израженог глаголом, актаната (*actants*) – бића или ствари који учествују у процесу и допуна, сирконстаната⁴⁹ (*circonstants*) које дају информацију о оквиру у којем се процес одвија (Tesnière 1959: 102). Актанти су најчешће именице које су директно зависни елементи од глагола – број актаната одређује читаву структуру глаголског чвора и креће се од нула до три (Tesnière 1959: 107). Први актант (*prime actant*) је вршилац радње тј. субјекат. Други актант (*second actant actif*) у активној реченици је онај који трпи радњу – директни објекат; у пасивној реченици је други актант (*second actant passif*) вршилац радње који Тенијер назива контра-субјекат (*contre-sujet*) тј. оно што се у традиционалној граматички зове *complément d'agent* (агенс или вршилац радње). Трећи актант (*tiers actant*) је онај коме је радња на штету или на корист – у традиционалној граматички је то индиректни објекат (Tesnière 1959: 109). Особина глагола која одређује да ли ће он за себе узети, ниједан, један или више актаната се назива валентност (*valence*). Начин да се психолошки конципира вредност глагола у односу на његову валентност према евентуалним актантима је оно што се у граматички назива стање (*voix*). Стање је у директној зависности од броја актаната које глагол може да веже и та могућност не мора увек бити искоришћена (Tesnière 1959: 238).

У класификацији глагола коју предлаже Тенијер глаголи који немају актанте се називају авалентни (*avalents*) – они се у традиционалној граматички називају безлични глаголи са чиме се он не слаже јер ови глаголи постоје и у личним и у безличним глаголским облицима и предлаже термин униперсонални (*unipersonnels*). Међутим, ни овај термин се није показао као адекватан јер, будући да овај глагол нема актанте, страна му је свака концепција лица (Tesnière 1959: 239). Глаголи са једним актантом тј. моновалентни глаголи су непрелазни глаголи и глаголи који изражавају метеоролошка стања. Глаголи са два актанта – двовалентни (*divalents*) су у традиционалној граматички прелазни глаголи, док

---

⁴⁸ Чвор (*nœud*) је управна реч (*régissant*) која управља једном или неколико зависних речи (*subordonnés*).

⁴⁹ Термин који користи М. Алановић (2016: 34).

традиционална граматика нема посебан назив за глаголе са три актанта. Међутим, у традиционалној граматичкој постоје четири варијације унутар прелазног начина, под-начини (*sous-voix*), које он назива дијатезама (*diathèses*). Па се тако унутар прелазног начина разликују следећи под-начини: активна дијатеза (*diathèse active*) када први актанта врши радњу, а пасивна дијатеза (*diathèse passive*) када први актанта трпи радњу. Рефлексивна дијатеза (*diathèse réfléchie*) је случај када један актанта има улогу и првог и другог, односно када и врши и трпи радњу. Реципрочна дијатеза (*diathèse réciproque*) је када се две радње одвијају паралелно – сваки од актанта у једној радњи има активну улогу, а у другој пасивну (Tesnière 1959: 242). Када је реч о тривалентним глаголима (*trivalents*) који су заправо најчешће глаголи говорења и давања (*dire, donner*) њихова три актанта имају улоге субјекта, директног и индиректног објекта. Операција која се састоји из подизања броја актанта има за резултат оно што се назива каузативном дијатезом (*diathèse causative*), а операција у обрнутом правцу која подразумева смањивање броја актанта се назива рецесивна дијатеза (*diathèse récessive*).

Новије граматике сумирају дотадашња теоријска гледишта и сужавају перспективу проучавања глагола, посматрајући га истовремено кроз контекст реченице и исказа. Ле Гофикова *Grammaire de la phrase française* (1993) даје увид из синтаксичке перспективе тј. фрастичке и енунцијативне – и сматра реченицу/исказ за највиши синтаксички ниво и сагледава је из различитих углова анализе: логичко-граматичке (субјекат-предикат), структуре реченичних конституената (низови група), функционалне структуре синтаксичких односа, тематско-рематске структуре, семантичке структуре односа између актанта и реченичних модалитета (Le Goffic 1993: 10). Очигледно је да функционална перспектива узима примат: « Pour chaque fonction syntaxique, on cherchera quelle est la relation sémantique fondamentale induite, et quels sont les principaux paramètres qui modulent cette relation fondamentale etc. »⁵⁰. Полазећи од дефиниције реченичних конституената, он дефинише глаголску групу (термин „група“ одабира због терминолошке једноставности уместо термина „синтагма“) као глагол са свим

---

⁵⁰ „За сваку синтаксичку функцију се тражи који се основни семантички однос успоставља и који су примарни параметри који обликују овај основни однос.“ (превод Ј.Ј.)

својим допунама (Le Goffic 1993: 29). Глаголски начини се описују унутар поглавља о реченичним модалитетима односно из перспективе исказа – индикатив је начин којим се исказују тврдње, мишљења; субјунктив одликује неискривање става јер се реченични садржај подразумева без експлицитног изражавања става; императив одликује директни однос са саговорником, а инфинитив је само израз концепта (Le Goffic 1993: 94). Глагол се дефинише као појам који је истовремено и функција и категорија и има тројаку улогу: предикатску – сам или са додацима, енунцијативну јер утиче на реченични модалитет и синтаксичку, пошто представља „чвор“⁵¹ синтаксичких и семантичких односа који се успостављају између субјекта и допуна – дакле он представља стожер око кога се организује реченица (Le Goffic 1993: 162). Ле Гофик најпре посматра помоћне глаголе у уском смислу – *avoir* и *être* и разграничава улогу помоћног глагола и модалног глагола (*auxiliation* vs. *modalité*). Затим даје приказ свих допуна које глагол може да има у реченици – директне и индиректне, где посебно одваја допуне уведене предлогом *à* и *de* као клитичке допуне (*compléments clitiques*) тј. заменице у дативу и акузативу којима придружује и повратне конструкције (*constructions réflexives*). Он не жели да класификује глаголе (нуди приказ различитих класификација 1993: 180), већ да, полазећи од конструкција у којима се глаголи јављају, посматра лексичку страну и смисао који се у датој конструкцији манифестује (Le Goffic 1993: 181). Узимајући конкретне примере глагола (*écrire, apprendre, changer, sembler*) он посматра конструкције у којима су они у прелазној, непрелазној, повратној и пасивној употреби. Потом анализира конструкције са глаголом *être*, конструкције са прелазним и непрелазним глаголима – без допуне, са директном, индиректном или са обе, или пак са клитичком допуном, као и безличне и повратне конструкције. Анализиране су све врсте допуна – од различитих врста група до различитих типова зависних реченица. Оно што је кључно за ову граматику је да све већ познате глаголске класификације посматра искључиво из синтаксичке перспективе.

Марк Вилме (Marc Wilmet) у својој *Grammaire critique du français* (2007) на врло динамичан начин сучељава постојеће ставове традиционалних граматика дајући притом и свој критички осврт. При дефинисању глагола Вилме пореди

---

⁵¹ Термин који је преузет од Тенијера.

дефиниције различитих издања традиционалне граматике *Le bon usage* и објашњава како формална страна заузима примат – « *Goosse n’enseigne plus ce qu’est un verbe mais la façon de le reconnaître* » (Wilmet 2007: 300). Стога се и он сам одлучује да се за дефиницију глагола служи терминологијом формалне семантике: « *un mot d’extension médiate pourvu des marques spécifiques de la conjugaison* »⁵² (Wilmet 2007: 300). Након кратког осврта на грађење глаголских облика и конјугацију, објашњава разлику између глаголских начина и логичких модалитета – глаголски начини одабирају који ће од логичких модалитета глагол исказати (Wilmet 2007: 306). Иако мера што се у подели начина на безличне (инфинитив и партицип) и личне (индикатив, субјунктив, императив и кондиционал) не узима у обзир модална компонента инфинитива и партиципа нити критеријум да сваки начин мора да има сопствене облике (што није случај са императивом)⁵³ и сам следи ту поделу. У приказ личних глаголских облика додаје и параметре времена и аспекта и пружа детаљну анализу употреба свих глаголских облика. Синтаксичка перспектива и друге врсте глаголских класификација нису присутне. После поделе појма времена на космичко, климатско, физичко, људско, релативно, време у конјугацијама, лингвистичко и глаголско време⁵⁴, осврће се на однос времена и различитих врста репера (место, особа, период) и на однос времена и актуелног тренутка (Wilmet 2007: 321). Посебан простор се посвећује аспекту – након прегледа различитих ставова о аспекту враћа се Гијомовим дефиницијама⁵⁵ и истиче своју намеру да истражи „имплицитно време“ (*temps impliqué*)⁵⁶ како би допунио листу постојећих аспекатских врста и показао могућности њиховог комбиновања. Прва подела је на семантички и формални аспект. Затим унутар семантичког аспекта издваја статички и динамички (који дели на свршени и несвршени), а унутар формалног аспекта – лексички и афиксални. Лексички аспект може бити ковербални где се аспект исказује унутар глагола као перспективни, курзивни и екстензивни – у зависности од периода радње који приказује (почетак, трајање и крај) и адвербални,

---

⁵² „реч посредне екстензије са специфичним ознакама за конјугацију“ (превод J.J.)

⁵³ Упут исказује и своје мишљење да кондиционал треба сврстати у индикатив (Wilmet 2007: 308).

⁵⁴ Ово је подела коју Е. Бенвенист изложио у првом делу *Problèmes de linguistique générale* (1976).

⁵⁵ Сматра да је Комријев допринос истраживању аспекта неоспоран, али да је он само преуредио Гијомову дефиницију која је и даље најбоља (Wilmet 2007: 331).

⁵⁶ Према Гијому, глагол је семантема која изражава имплицитно и експлицитно време. Имплицитно време би одговарало аспекту, а експлицитно глаголском времену (Wilmet 2007: 331).

исказан ван глагола, помоћу прилога и прилошких одредби. Афиксални аспект је, према врсти афикса – префиксални, инфиксални или суфиксални (Wilmet 2007: 336-344). За приказ употреба свих глаголских облика Вилме се користи графичким шемама, као и временским и аспектуалним параметрима. Истовремено пружа и критички увид у мишљења различитих аутора из дијахроне перспективе, илуструјући све занимљивим примерима из књижевности што доприноси у великој мери његовој намери да се ова граматика чита „као роман“ (Wilmet 2007: 8).

Међутим, нису сви граматичари видели глаголску лексему као основу за формирање реченице – у неким случајевима је он посматран само као пратећи елемент именице, па се и детерминише у односу на њу. У једној од традиционалних граматика, која не усваја у потпуности ставове генеративне граматике⁵⁷, налазимо дефиницију глагола која га пореди са именицом. Вагнер и Пеншон (Wagner & Pinchon) са својом *Grammaire du français classique et moderne* (1962) сврставају се у групу традиционалних аутора пошто се ослањају на писани регистар и примере из класичне књижевности, те приказују употребе глаголских врста и облика од класичног до модерног француског, што се и наглашава у наслову ове граматике. Они истичу да се глагол разликује од именице својим морфолошким карактеристикама и способношћу да ствара одређене врсте конструкција, као и да добија објекатску допуну (Wagner & Pinchon 1962: 223). Глагол изражава радњу, стање и промене, а објашњавајући природу процеса говоре о смислу (семантичким улогама) и облику (синтаксичким улогама) које глагол преузима. Након објашњења историјског развоја и мотивације за различите поделе глагола дају и приказ глаголске дијатезе. Унутар активног стања глагола анализирају повратне, непрелазне (повратне и неповратне) и прелазне глаголе, наглашавајући да пасивно стање могу да искажу поред прелазних и повратни облици. У опису француског глаголског система они истичу три опозиције: између свршених и несвршених глагола, између радње која је у току и која је реализована, и између трајне и тренутне вредности глаголског облика (Wagner & Pinchon 1962: 295). Прва опозиција је најопштија и понекад се исказује лексички кроз опозицију

---

⁵⁷ Сматрају да су достигнућа у оквиру генеративне синтаксе неоспорна, али да су примери претешки за почетнике, често циљано направљени, па стога не исказују право стање у језику и у томе виде смисао да и даље постоји традиционални дескриптивни приступ (Wagner & Pinchon 1962: 6).

два глагола који имају различити корен (*chercher/trouver*), а некад кроз додатак префикса (*porter/apporter*), а могуће је и да глагол у зависности од контекста добије једну или другу вредност (*La pluie tombe./L'enfant tombe.*). Опозиција између радње која је у току и радње која је реализована је граматичка – у активу се прост облик супротставља сложеном који има помоћне глаголе *avoir* и *être* (*il marche, il a marché*), а у пасиву прост облик помоћног глагола указује на две вредности пасива – са несвршеним глаголом пасив изражава радњу која је у току (*Il est aimé*), а са свршеним глаголом он исказује већ реализовану радњу (*La porte est ouverte*) – облик повратног глагола се користи за радњу која је у току (*La porte s'ouvre*)⁵⁸. Разлика је између радње приказане изнутра, у току њеног реализовања или тренутно приказане у целости. Ова вредност се може исказати само у индикативу када се говори о прошлим временима и то кроз опозицију између имперфекта (*imparfait*) и простог перфекта (*passé défini*). Прост облик представља процес унутар граница које обележавају почетак и крај вршења радње што може да буде прецизирано прилозима и прилошким одредбама⁵⁹, а сложени облик представља процес као реализован, дакле из тренутка који се налази након границе која обележава крај вршења радње. Морфолошки облик глагола дозвољава да се граматички изрази само процес у току и реализовани процес. Када је потребно да се пружи детаљније објашњење прибегава се лексичким средствима, а то су глаголске перифразе⁶⁰ које означавају период пре почетка реализације процеса (*aller+infinitif, être sur le point de, être pour*), период који подразумева трајање реализације процеса, било као почетак радње (*se mettre à, commencer à*), као трајање радње (*être en train de*) или као крај радње (*finir de*) период након реализације процеса (*venir de + infinitif*) (Wagner & Pinchon 1962: 298).

Ларусова граматика *Grammaire Larousse du français contemporain* (1964) групе аутора (J.-Cl. Chevalier, C. Blanche-Benveniste, M. Arrivé, J. Peytard) је једна од најцитиранијих јер у својим анализама успоставља равнотежу између традиционалног приступа и достигнућа модерне лингвистике 60-тих година

---

⁵⁸ Још о терминима свршеност/несвршеност видети стр. 40.

⁵⁹ Само у случају простог перфекта.

⁶⁰ Wagner и Pinchon истичу да су у периоду класичног француског постојала и друге перифразе које су се временом изгубиле *vouloir+infinitif, être après+infinitif, être à+infinitif*, итд. (Wagner & Pinchon 1962: 299)

(истраживања структуралиста и трансформационе лингвистике). Користећи се анализом реченичних конституената на синтаксичком плану аутори су тежили што већој ефикасности у приказу француског језичког система. Глагол дефинишу као реч промењивог облика – док именица има само два, глагол има неколико десетина морфолошких варијација. Скуп глаголских варијација чини конјугацију. Улога глагола је да омогући говорнику да опише, оцени и смести радњу у времену, а употреба и вредност једног глаголског облика зависи од његовог лексичког окружења и граматичких опозиција (које представљају други глаголски облици који би могли да им буду замена у датом исказу)⁶¹ (Chevalier et al. 1964: 281). Након формалне анализе глаголских облика (корен и наставци из графичког и фонетског угла), посматрају се помоћни и полупомоћни глаголи који служе за грађење сложених и надсложених облика, као и глаголски изрази (*locutions verbales – verbe+adjectif, verbe+substantif*) (Chevalier et al. 1964: 298). Затим приступају анализи глаголских облика чије употребе у говору зависе од конструкција које могу да успоставе (прелазне/непрелазне, пасивне/активне, повратне/неповратне). Сматрају да је поузданије у том контексту посматрати конструкције него глаголе, јер постоји велики број изузетака од општих глаголских категорија (аспекат, време, начин, период – прошлост, садашњост, будућност) које говорник одабира како би прецизирао свој исказ. Посебно се посматрају безлични глаголи који су то по свом статусу и они који су то постали трансформацијом, као и каузативне конструкције са глаголом *faire*. Аспект се дефинише као угао под којим говорник види различите моменте одвијања радње и притом на располагању има просте, сложене и перифрастичне облике (Chevalier et al. 1964: 328). Нарочито је занимљива констатација како граматички термини „време“ и „начин“ нису одговарајући називи за дату класификацију јер не наговештавају комплексност и варијације употреба глаголских облика. Време (*temps*), заправо, може да има неколико вредности смештених у прошлост или будућност, а један начин (*mode*) може да поседује више модалних вредности (*valeurs modales*) (Chevalier et al. 1964: 334).

---

⁶¹ Аутори сматрају да је опис глаголског система заправо уочавање опозиција које се манифестују међу глаголским облицима (Chevalier et al. 1964: 283).

За разлику од традиционалних граматика које имају морфолошки приступ и описују врсте речи (њихов облик и синтаксичку реализацију) и реченица (зависне и независне реченице) уз устаљен термилошки апарат, *Grammaire du sens et de l'expression* (1992) Патрика Шародоа (Patrick Charaudeau) представља семантички угао посматрања на свако од ових граматичких питања крећући се, притом, у оквирима традиционалне номенклатуре и нудећи, с времена на време, понеки нови термин (Charaudeau 1992: 5). Полазећи од идеје да је језик истовремено „смисао, израз и комуникација“ – « *Le langage et à la fois sens, expression et communication* » (Charaudeau 1992: 4) П. Шародо у првом делу граматике описује механизме којима се смисао уграђује у реченичне облике, а у другом делу разврстава традиционалне граматичке категорије према концептуалним операцијама које их дефинишу, да би на крају обрадио принципе организације дискурса (Charaudeau 1992: 5). Граматичка категорија глагола се јавља као израз семантичке категорије времена, пошто се категорија времена јавља као једна од кључних у карактеризацији глагола уз формалну категоризацију (конјугацију) и синтаксичку категоризацију (транзитивност, стање, проминализација, безличност, итд.) (Charaudeau 1992: 443). Будући да се категорија времена у традиционалним граматика представља кроз глаголске облике тј. конјугације, и начине који обједињују различите временске периоде, семантичка перспектива обогаћује анализу времена новим тачкама посматрања (степен реализације радње – ефективна/виртуелна, временска екстензија – пунктуална/дуративна, стадијуми реализације радње – свршени/несвршени). Време се дефинише из семантичке перспективе, а затим се дају различите „визије“ лингвистичког времена односно процеса који изражава глагол – актанцијализација (*actantialisation*), реализација (*réalisation*), извршавање (*accomplissement*), екстензија (*extension*), ситуација (*situation*), идентификација (*identification*), корелација (*corrélation*). (Charaudeau 1992: 451). Унутар концепта ситуације разликују се три концепта – коинциденција (концепт презента), антериорност (концепт прошлости) и постериорност (концепт будућности) и унутар њих се посматрају глаголска времена. Сваки од горе наведених концепата се затим детаљно разлаже како би се употпунила слика анализе глаголских времена. Објашњење глаголских категорија се јавља још и унутар категорије

„радње“ (*action*)⁶² и „актаната“ (*actants*) где се кроз међусобне односе различитих семантичких улога посматрају процеси који их повезују.

***

Као основно полазиште за истраживања у области семантике глаголских времена већ дуго времена се користи теорија логичара Ханса Рајхенбаха (Hans Reichenbach) изложена у књизи *Elements of Symbolic Logic* (1947). Временом је ова теорија оспоравана из различитих перспектива, али и даље служи као полазна тачка бројних истраживања која га даље надограђују⁶³. Рајхенбах креће од хипотезе да је временски систем немогуће описати ослањајући се само на две тачке на временској оси – моменат говора (*point of speech - S*) и моменат догађаја (*point of event - E*) како је дотадашња граматичка традиција налагала⁶⁴ које се могу међусобно поставити у три врсте односа (антериорност, постериорност, симултаност) тако да исказују прошлост, садашњост и будућност, већ је потребно увести и референцијалну тачку (*point of reference - R*). Она може бити истовремена, позиционирана пре или после момента говора *S* који се узима као полазиште; исто тако посматра и моменат догађаја *E* који може бити смештен пре, после или истовремено са *R*. На тај начин се добија $3 \times 3 = 9$ могућих комбинација. Занимљиво је да је за Рајхенбаха однос између момента говора *S* и момента догађаја *E* сасвим неважан и те односе никако не разматра (Vetters 1996: 16). Структуре могућих девет комбинација основних глаголских облика исказане кроз односе три момента *S*, *R*, *E* добијају нове називе код Рајхенбаха (зарез означава симултаност, а цртица антериорност). Показало се

---

⁶² Овај појам се дефинише на следећи начин: « L'action est la représentation langagière d'un faire, à l'origine duquel se trouve au moins un être humain, lequel en est l'ordonnateur et réalise, par là même "une intention ou une impulsion" » (Charaudeau 1992: 378). „Радња је језички приказ чињења у основи којег се налази барем једно људско биће, које га је наручило и реализује тиме једну намеру или нагон“ (превод Ј.Ј.)

⁶³ Ветерс систематизује све врсте критика Рајхенбахове теорије у неколико група – третман опозиције простих и сложених облика, систем комбинација 3×3 облика, проблеми опште лингвистике, референцијална тачка (Vetters 1996: 18-24).

⁶⁴ Временски систем са три референцијалне тачке се јавља и раније код француског енциклопедисте Бозеа (1782) и код Јасперсена (1924), међутим сматра се да они нису утицали на Рајхенбаха (Vetters 1996: 15).

да овај модел може да функционише за германске и романске језике – када би изједначили табелу за француски и за енглески језик, она би изгледала овако:

<i>Структура</i>	<i>Традиционални назив Енглески</i>	<i>Традиционални назив Француски</i>	<i>Код Рајхенбаха</i>	<i>Српски језик</i>
E-R-S	Past perfect	Plus-que-parfait	Anterior past	
E,R-S	Simple past	Passé simple	Simple past	Перфекат
R-E-S R-S,E R-S-E	-	- (mode: conditionnel)	Posterior past	
E-R,S	Present perfect	Passé composé	Anterior present	Перфекат Аорист
S,R,E	Present	Présent	Simple present	Презент
S,R-E	Simple future	Futur proche	Posterior present	
S-E-R S,E-R E-S-R	Future perfect	Futur antérieur	Anterior future	
S-R,E	Simple future	Futur simple	Simple future	Футур I
S-R-E	-	- (latin:abitusus ero)	Posterior future	

(Преузето од Veters 1996: 17, Petrović 2002: 10 и Stanojević i Ašić 2006: 173–182)

Овај модел обухвата временску референцију, али не и категорију аспектуалности (Veters 1996: 19). Будући да је за словенске језике категорија аспекта од велике важности, а Рајхенбаховим моделом није обухваћена аспектуална разлика перфективно/имперфективно, није могућа његова доследна примена на српски језик (в. Јовановић 2013: 93), али је могуће дати одређења најфреквентнијих употреба само за неке облике као што су то урадили Станојевић и Ашић (приказано у горенаведеној табели).

Комплексност категорије глаголског времена се, према Бенвенисту, огледа у чињеници да језик не „калкира“ стварност, већ је модификује (Benveniste 1976: 67). Он прави разлику између неколико концепција времена (*le temps*)⁶⁵ – физичко време (*le temps physique*) је објективно, једносмерно време које тече без повратка, унутрашње време (*le temps vécu/intérieur*) је психички корелат физичком времену – његово трајање варира од субјективног доживљаја, календарско време (*le temps chronique*) је време које су друштвене заједнице прихватиле да би објективизовали време и могли да га мере, лингвистичко време (*le temps linguistique*) је несводиво на физичко, унутрашње или календарско време – оно је везано за говор и у његовој је функцији; основно полазиште или нулта тачка за њега је тренутак говора (Benveniste 1976: 70). У граматичкој традицији лингвистичко време се дели на прошлост, садашњост и будућност. Очигледна је несразмерност у лингвистичком третману – глаголски облици којима се исказује прошлост су знатно бројнији од оних којима се исказује будућност. Бенвенист објашњава да се у основи ове несразмерности налази разлика између ретроспективног доживљаја протеклог времена, које може да се перципира на више различитих начина с обзиром на искуство, и проспективног доживљаја које постоји само као потенцијална пројекција искуства, односно предвиђање. Пошто је неједнако искуство прошлости и будућности, неједнак је и њихов лингвистички израз (Benveniste 1976: 76).

Посебно место у француској лингвистичкој теорији заузима Гистав Гијом (Gustave Guillaume) који креира теорију под називом *психосистематика*. Мисаона операција којом се ствара глаголски систем графички се приказује на вертикалној оси и назива се хроногенеза, а временска слика се анализира из три могуће тачке (Guillaume 1929: 8). Иницијална тачка је она у којој хроногенеза још увек није почела и постоји само могућност њеног деловања изражена номиналним модусима – инфинитивом и партиципима (време *in posse*). Средишња тачка даје слику времена у току формирања изражено субјунктивом кроз који се прелама лично искуство и кроз које говорно лице поима време као узлазно (прости и сложени презент субјунктива) или силазно (прости и сложени имперфекат субјунктива)

---

⁶⁵ У француском језику не постоји термилошка дистинкција која постоји у енглеском језику између реалног времена (*time*) и глаголског времена (*tense*). Дамурет и Пишон (Damourette et Pichon, 1911-1940) уводе посебан термин *tiroir* којим означавају да је реч о глаголском времену.

(време *in fieri*). Индикатив који је подељен на три периода (прошлост, садашњост и будућност) употпуњује мисаону слику времена јер се неорганизована временска бесконачност прелама у најсуженијој тачки, презенту, и иде ка организованој временској бесконачности (време *in esse*) (Petrović 1989: 19). Гијом сматра да три основне глаголске категорије, аспект, начин и време заправо осветљавају јединствен феномен – *хроногенезу* и не представљају три различите категорије како то сматра традиционална граматика, већ само три различите погледа на један исти појам (Guillaume 1929: 11).

Рајхенбахов модел, ипак, остаје најчешће упориште у истраживањима глаголских времена. Међутим, основни недостатак овог модела је што се језику намећу структуре произашле из унапред одређеног концепта, уместо да се опишу већ постојеће структуре, па су се лингвисти служили Рајхенбаховим моделом само као полазиштем никада га не прихватајући у потпуности (Vetters 1996: 18). Ветерс групише замерке упућене Рајхенбаховој теорији у четири групе. Прва група се тиче разлике у простим и прогресивним облицима у енглеском језику, што је у суштини разлика у аспект; дакле, његова теорија покрива темпоралне, али не и аспектуалне релације. То се најбоље очитује на примеру односа између француског простог перфекта (*passé simple*) и имперфекта (*imparfait*) који се описују на исти начин (E,R-S) са том разликом што је код простог перфекта Рајхенбах користио временску тачку E, а за имперфекат временски интервал E. Друга група примедби се односи на постојање девет могућих основних облика јер једно место које Рајхенбах предвиђа није могуће попунити – *posterior future*. Он на то место ставља латински облик *abiturus ero* који није одговарајући јер представља само припрему за радњу. У француском ту позицију покрива прост футур (*futur simple*) јер исказује постериорну радњу у будућности, а овај облик у Рајхенбаховом моделу већ заузима две позиције – *simple future* и *posterior present*. Сам Рајхенбах нуди решење – облик блиске будућности (*futur proche*) заузима позицију *posterior present*, а прост футур (*futur simple*) позицију *simple future*, али се он већ налази и на позицијама *posterior future* и *posterior past*. Поред тога, постоји и један облик који никако није представљен – кондиционал перфекта (*conditionnel passé* или *futur antérieur du passé*) јер Рајхенбах не посматра однос тачака E и S који је кључан у овом случају.

У трећу групу примедби спадају оне упућене на опсег примењивости ове теорије. Ветерс истиче како Комри скреће пажњу да би Рајхенбахов модел требао да опише и објасни феномене који се појављују у свим језицима, што није случај. И на крају, у четврту групу примедби спадају оне упућене мањкавости дефиниције самог појма референцијалне тачке јер се објашњава само кроз један пример⁶⁶ (Vetters 1996: 18).

Ветерс истиче да се проблем појма референцијалне тачке даље решава кроз опозицију апсолутних и релативних, односно деиктичних и анафоричних⁶⁷ времена (*tiroirs*) (Vetters 1996: 44). Опозиција апсолутно/релативно користи се већ више од два века, али је она постојала и раније у граматици Пор-Ројала где су Арно и Лансело правили разлику између „простих времена“ која по својој природи могу бити прошла, садашња и будућа и „времена сложених по свом смислу“ која служе да успоставе однос са неким другим временом (Arnaud et Lancelot 1660: 76 према Vetters 1996: 45). У новије време се јавља термин *деиктично*, за време које има директну везу са тренутком говора, а који одговара старом термину апсолутно. Анафорично је време које успоставља временски однос са тренутком који се разликује од тренутка говора, што би у претходној терминологији одговарало релативном времену (Vetters 1996: 50). Међутим, постоји разлика у односу на поделу апсолутно/релативно – приликом поделе деиктично/анафорично говори се о употребама, а не о временима; не говори се о релацији према тренутку говора, већ према тексту који претходи и не ради се о категорији времена унутар глагола, већ о односу између времена и прилошких одредби за време (Partee 1984: 244-245 према Vetters 1996: 51).

***

Последња категорија кроз коју се глагол посматра је аспект. Док време глагол позиционира споља – смешта га на временску осу, аспект указује на његову

---

⁶⁶ « From a sentence like *Peter had gone* we see that the time order expressed in the tense does not concern one event, but two events, whose positions are determined with respect to the point of speech. We shall call these time points the *point of the event* and the *point of reference*. In the example, the point of the event is the time when Peter went; the point of reference is a time between this point and the point of speech. » (Reichenbach 1947: 288).

⁶⁷ Ови појмови су преузети из терминологије везане за личне заменице (Vetters 1996: 50).

унутрашњу структуру (Comrie 1976: 15). Интересовање за аспект се најпре јавља код слависта крајем XIX века који не разликују аспект од начина и сматрају да су они индуковани самим одабиром глагола (Vetters 1996: 80). У домену романске лингвистике већина истраживања се базира на аспектској теорији Хауарда Гарија (Howard Garey) из 1957. према којој се француским глаголима додељују особине *теличности* и *ателичности* у зависности од тога да ли глагол у себи инхерентно подразумева циљ, односно крајњу тачку која представља завршетак радње или не. Значајан допринос изучавању аспекта даје Бернард Комри (Bernard Comrie) који у својој незаобилазној студији *Aspect: An Introduction to the Study of Verbal Aspect and Related Problems* истиче да ова глаголска категорија не подразумева само његову унутрашњу структуру (кроз дистинкцију перфективно/имперфективно) него и семантичке карактеристике попут тренутно/трајно, статично/динамично и телично/ателично (Comrie 1976: 51). У француској литератури Пол Имбс (Paul Imbs) објашњава како су време и аспект међусобно условљени – што је једна категорија присутнија, то је присуство друге мање. Поред посматрања процеса у целисти, аспект може да се односи само на један део: инхоативни (односи се на почетак процеса), терминативни (односи се на крај процеса) и итеративни (подразумева понављање радње). И управо се у итеративном процесу види повезаност аспекта и времена, јер се исти процес понавља у регуларним временским интервалима (Imbs 1960: 16). У проучавањима француског глагола чест теоријски ослонац је теорија америчког филозофа Зена Вендлера (Zeno Vendler) према којој се глаголи сврставају у четири аспектске класе: активности, остварења, достигнућа и стања. Он у свом есеју „Verbs and Times” (1957, 1967) развија теорију о аспектским класама из угла аналитичке филозофије и семантичке класификације глагола посматрајући да ли радња приказаног глагола има крајњу тачку – климакс или не (Vendler 1957: 100). Према овој класификацији активности (*activity terms*) су процеси који нису ограничени у трајању нити тренутни, немају крајњу границу, њихово одвијање је хомогено и могу да буду приказани у различитим фазама. Остварења (*accomplishment terms*) су ограничена али трају извесно време и имају крајњу границу која даје смисао читавом процесу. Достигнућа (*achievement terms*) су процеси који су ограничени и реализују се

тренутно, без икаквог развијања радње. Стања (*states*) трају одређени временски период и не подразумевају никакву промену (Vendler 1957: 102-107). Ова теорија је допуњавана од стране бројних аутора (Smith 1991, Mourelatos 1981, итд)⁶⁸ али је најзначајнија модификација Р. Џекендофа (Ray Jackendoff) који уводи и категорије *димензионалности*, *дисконтинуираности* и *дирекционалности*. Према Џекендофу достигнућа су бездимензионална, а стања, остварења и активности једнодимензионална. Стања су без категорије дирекционалности јер су статична, а достигнућа и остварења су дисконтинуирани јер читав процес није једнак у свим својим деловима (Ray Jackendoff 1992).

2.4.2. Српски глаголски систем

Српски језик будући да припада групи јужнословенских језика сврстава се међу синтетичке језике и сматра се да једини чува исти број личних глаголских облика као и старословенски језик (Thomas 2001: 27). Ови облици синтетишу семантичке и прагматичке датости на морфолошком нивоу и то чини заправо основну разлику у односу на француски глаголски систем.

У првој српској савременој граматичкој Михаила Стевановића која приказује граматичке системе и књижевнојезичку норму, глагол је дефинисан као несамостална реч којом се „некоме или нечему за извесно време приписује каква радња, стање или особина, или се њима казује да се нешто збива“, наглашавајући притом важност вршиоца радње без кога она не би била могућа (Стевановић 1989: 324). У дидактичким граматикама, намењеним средњошколској и универзитетској настави као што су Станојчић и Поповић (1995 и 2016) и Станојчић (2010) преузима се структуралистичка перспектива Стевановића и допуњава се функционално-комуникационом, те се глагол дефинише као „несамостална променљива реч која означава радњу, стање и збивање и која у реченици добија облик у зависности од функције коју у њој има“ (Станојчић и Поповић 2016: 108). Даље се наводи да су глаголски облици нелични (инфинитив, глаголски придев

---

⁶⁸ Детаљан приказ аспекатских теорија у докторској дисертацији Иване Вилић („Геличност као дистинктивно обележје аспектуалног значења у француском и српском језику“, <https://www.cris.uns.ac.rs/searchDissertations.jsf>)

радни и трпни, глаголски прилози садашњи и прошли) и лични (аорист, имперфекат, перфекат, плусквамперфекат, презент, футур I). Међу глаголске начине се сврставају императив, потенцијал и футур II. Граматичка значења глагола се исказују кроз две групе категорија: глаголског вида, рода, времена и начина, потврдности/одричности, као и лица, граматичког броја и граматичког рода. Прва група категорија је резервисана само за глаголске речи, а другу глагол дели са именским речима (Станојчић и Поповић 2016: 109).

Аутори истичу да глаголски вид тј. вербални аспект⁶⁹ означава разлике у трајању радње, стања или збивања које исказује глаголска лексема и према томе се глаголи деле на имперфективне, перфективне и двовидске. Имперфективни глаголи се у српском језику деле на два подвида у зависности од тога да ли се радња прекида или не – на дуративне (трајне) и итеративне (учестале). Перфективни глаголи се у зависности од свршеног тренутка који означавају деле на тренутно-свршене, почетно-свршене, завршно-свршене и неодређено-свршене и најчешће овај подвид исказују одговарајућим префиксом⁷⁰. Двовидским глаголима се вид одређује на основу контекста који даје реченично окружење (Станојчић и Поповић 2016: 109-110). Глаголски вид је карактеристичан за словенске језике и у српском језику бива везан за целу лексичку основу, те постоје парови свршених и несвршених глагола. Двовидски глаголи имају исту основу за оба вида и потребан им је шири контекст како би се одредио вид, што приближава српски језик француском (Станојчић и Поповић 2016: 110). Граматичка категорија глаголског рода или дијатеза се одликује употребом обавезне допуне у виду правог објекта (израженог акузативом или партитивним генитивом) коју глагол тражи или не, те се глаголи могу сврстати у прелазне (транзитивне), непрелазне (интранзитивне) и повратне (рефлексивне). Прелазни глаголи могу имати пасивни облик, а непрелазни и повратни не могу, осим правих повратних и реципрочних. Повратни глаголи се деле у три групе према функцији коју преузима морфема *се* – прави повратни где заменица има улогу објекта који је изједначен са субјектом, узајамно-

---

⁶⁹ Будући да је ова категорија веома развијена у словенским језицима, истраживања аспекта у српском језику су била врло обимна и кретала су се од структуралног ка семантичком нивоу (Белић 1949, Grubor 1953, Grickat 1957, Стевановић 1989, Пипер 2005 и др.) (в. Вилић 2016)

⁷⁰ Неодређено свршене глаголе Стевановић назива ингресивним и свршено-продужним (Стевановић 1989: 537).

повратне где заменица има вредност објекта а глагол има две вршиоца радње који су један другоме објекти. Неправи повратни глаголи за вредност заменице имају вредност зависних падежа⁷¹ (Станојчић и Поповић 2016: 111–112). Категорија граматичког лица морфолошки обележава учеснике у комуникацији јер глаголи добијају одговарајући наставак. Глаголско време је категорија заснована на морфолошком означавању времена вршења радње које се одвија пре, у току или након времена саопштавања о њој, док глаголски начин морфолошки означава став говорника према нереализованој радњи, стању или збивању које глагол означава. У српском језику се издвајају императив као заповедни начин, потенцијал којим говорник означава радњу као могућу и пожељну, и футур II којим се означава став да је радња условљена неком другом радњом (Станојчић и Поповић 2016: 113)⁷².

У „Нормативној граматици српског језика“ глаголу се додељује опште значење процесуалности које је код неких глагола мање изражено па се онда назива стање (Пипер и Клајн 2014: 149). Наглашава се да су глаголи врста речи са најразвијенијим системом облика и граматичких значења изражених префиксима, суфиксима, морфофонолошким променама. Глаголи остварују везе са другим врстама речи – глаголски придеви имају наставке и неке функције придева, глаголски прилози поред особина прилога понекад кондензују и читаву реченицу, а постоје, такође, именице и придеви глаголског порекла. Истиче се да глаголски облици имају поделу и према степену сложености на просте – једночлане и сложене – двочлане или трочлане. Такође, наводи се и подела према степену граматичке уобличености на потпуне и непотпуне, тј. градивне/конструктивне који могу бити помоћни (нпр. *је*) и основни (нпр. *читала*) (Пипер и Клајн 2014: 150). Надаље се даје морфолошка подела глагола на личне који могу да чине предикат и неличне који не могу. Нелични глаголски облици се деле на промењиве (радни придев и трпни придев) и непромењиве (инфинитив, свршени и несвршени глаголски прилог). Унутар глаголске категорије лица издваја се безлична употреба

---

⁷¹ Код Стевановића се ова категорија назива медијалним глаголима (Стевановић 1989: 546).

⁷² Станојчић и Поповић (2016) не помињу индикатив међу глаголским начинима, јер се начин дефинише као став према „нереализованој“ радњи. Осим тога, индикатив стоји у корелацији са субјунктивом и конјуктивом, а ови начини у српском језику не постоје. Очигледна је и разлика у категоризацији облика футура II – за већину аутора је у питању временски глаголски облик (Стевановић 1989, Танасић у Пипер и др. 2005, Пипер & Клајн 2014) док је за Станојчић и Поповић (2016) футур II глаголски начин.

глагола у 3. лицу једнине у реченицама у којима субјекат није изражен и где тај глагол означава неко стање природе, психичко или физичко стање, уз глаголе *имати* или *немати*, као и модалне односе (Пипер и Клајн 2014: 164). Код представљања категорије глаголског вида, аутори истичу да је она веома блиска категорији акционалности у оквиру које се префиксима и суфиксима изражава начин представљања глаголске радње. Као основни типови акционалности наводе се: темпорално-фазни, квантитативни и резултативни. Унутар категорије темпорално-фазних издвајају се: инхоативни са почетним значењем, инг्रेसивни са значењем трајања, финитни са завршним значењем, комплетивни са допунским значењем, делимитативни са значењем ограниченог трајања и пердуративни са значењем дужег трајања. Квантитативни глаголи се деле на семелфактивне или тренутне, атенуативне са значењем почетка краткотрајне радње, итеративне са значењем учесталости, итеративно-деминутивне, итеративно-реципрочне, итд. У резултативне глаголе се убрајају: кумулативни са значењем остваривања веће количине нечега, сативни у значењу чињења до крајње границе, дистрибутивни са значењем остваривања радње на разним местима (Пипер и Клајн 2014: 176). Наглашава се да сви глаголи имају вид, али да немају сви глаголи свој видски парњак – они који су једновидски увек су несвршеног вида, а двовидским глаголима се вид одређује или из граматичког облика или из контекста реченице. Поступак преласка глагола из једног у други вид назива се перфективизација односно имперфективизација (Пипер и Клајн 2014: 178). Категорија начина изражава однос говорног лица према ономе што је изречено датим глаголом. Ови аутори, за разлику од Станојчић и Поповић (2016), наводе три начина: индикатив, императив и потенцијал. Индикативом се изражава реалност прошле, садашње или будуће радње, императивом се исказује заповест или воља говорника, а потенцијалом се исказује могућност, услов, жеља или неко друго модално значење. Наводи се још и прошли потенцијал који се употребљава за могућу радњу у прошлости и оптатив који се изједначава по облику са радним глаголским придевом али има од њега експресивнију функцију (Пипер и Клајн 2014: 184). Унутар категорије стања исказује се активна или пасивна улога граматичког субјекта. Када је та улога пасивна она се може исказати двојачко кроз партиципски

пасив (*Песма је отпевана*) или заменички пасив (*Песма се пева*). Надаље аутори наводе појам транзитивности као један од услова за употребу пасивне конструкције – непрелазни глаголи не могу имати директни објекат, многи од њих могу имати индиректни, и међу непрелазне се сврставају и повратни. Прелазни глаголи могу имати поред директног и индиректни објекат (Пипер и Клајн 2014: 187). Појам глаголске рекције се објашњава као особина глаголске лексеме да именица коју тражи уз себе буде у одговарајућем падежном облику или предлошко-падежној конструкцији, а валентност као способност глагола да у реченици ствара одређен број синтаксичких позиција. Глаголи могу бити невалентни (авалентни), једновалентни, двовалентни, тровалентни, четворовалентни и рекција заправо представља реализацију валентности (Пипер и Клајн 2014: 188). Повратни глаголи су по значењу разноврсни и обухватају праве и неправе повратне – први повратни могу имати значење посредне и непосредне повратности, а неправи повратни се деле на медијалне, узајамно-повратне и апсолутно-повратне (Пипер и Клајн 2014: 189). Када је реч о синтакси глаголских времена, аутори истичу да временски глаголски облици означавају време вршења неке радње или трајања непосредно што се назива апсолутно време – индикатив, или посредно што је релативно време – релатив. Временски глаголски облик може бити употребљен у основном значењу или у контекстуалној варијанти тј. варијантном значењу, а када је употребљен у контексту у ситуацији у којој се употребљава други временски облик, онда је у питању преносно значење (Пипер и Клајн 2014: 388).

За детаљније сагледавање синтаксе српског глаголског система служили смо се *Синтаксом савременог српског језика – проста реченица* (2005) аутора П. Пипера, И. Антонић, В. Ружић, С. Танасић, Љ. Поповић и Б. Тошовић која је синтаксичко-семантичког карактера. Садржаји везани за вредности глаголских категорија налазе се и у одељцима дефинисаним као темпоралност, аспектуалност, персоналност, модалност, итд. Будући да су тематске целине писали различити аутори, добија се различити увид у глаголску проблематику. Аутори такође истичу да српски језик, пошто се сврстава у словенске језике, има разуђен глаголски систем са великим бројем глаголских облика подељених у две групе – личне и безличне глаголе. Лични глаголски облици су обавезни елементи у

конституисању стандардне реченице и разврставају се на временске и модалне (Танасић у Пипер и др. 2005: 345). Временски глаголски облици служе за формирање временске детерминације реченичне предикације која се представља двојако као индикативна и релативна⁷³. Подела се врши према одабиру тачке у односу на коју се одмерава моменат вршења радње. Када се радња одмерава у односу на тренутак говора, онда је реч о индикативној детерминацији и радња може да буде приказана као прошла, садашња или будућа. А када се радња ситуира као прошла, истовремена или будућа у односу на неку другу радњу исказану временским глаголским обликом онда је реч о релативној временској детерминацији (Танасић у Пипер и др. 2005: 346). Када је реч о временској трансформацији глаголског облика, она значи његову употребу у одређеним контекстуалним условима за исказивање времена некарактеристичног за дати глаголски облик, где моменат говора не служи као референтна тачка што је сасвим одваја од релативне и индикативне употребе (Танасић у Пипер и др. 2005: 347). Најчешће ова употреба служи за приближавање прошлих и будућих радњи њиховим представљањем као да се врше у садашњости што има посебне стилске ефекте. Наводи се још једна опозиција – референцијалност/нереференцијалност глаголске радње која одговара опозицији јединичност/мноштво. Ова опозиција се гради на основу односа момента вршења радње према моменту референције. Радња која се везује за један моменат у садашњости, прошлости и будућности се представља као референцијална, а она која се може вршити у низу таквих интервала се назива неререференцијална и може приказивати ограничено мноштво радњи као дистрибутив, мултипликатив и збир вишекратности (Танасић у Пипер и др. 2005: 348). Нарочито је важно нагласити да српски језик као и сви словенски језици нема два посебна система глаголских облика за исказивање референцијалних и неререференцијалних радњи, већ се они исказују истим глаголским облицима. Тако се садашње референцијалне радње исказују само несвршеним презентом, прошле референцијалне са перфектом оба вида, а садашње неререференцијалне радње и несвршеним и свршеним презентом, док се прошле

---

⁷³ У србистику је теорију индикатива и релатива увео Александар Белић (1928), али је она доживела трансформације у великој мери јер се показала као непотпуна (Танасић 2009: 12).

нереференцијалне радње исказују само несвршеним перфектом. Могуће је да се неререференцијалне прошле радње свршеног вида исказују обликом потенцијала, што указује да у српском језику јасне границе између модалних и временских облика не постоје (Танасић у Пипер и др. 2005: 349). Надаље се указује на важност глаголског вида за успостављање временских односа међу предикацијама сложених реченица, а важност глаголског рода за активну и пасивну дијатезу. Наглашава се и да у српском глаголском систему нема истозначног тумачења његових чланова јер они разноликост свог значења додују окружењу те је неопходно да се значења глаголских облика разматрају на нивоу синтаксе. Са друге стране говорећи о семантичкој категорији темпоралности, наглашава се да њен центар представља категорија времена за чије изражавање централно место заузима временски облик глагола у предикату који изражава антериорност, симултаност или постериорност у односу на неку другу радњу (Пипер и др. 2005: 745). За временске локализације које се исказују локализатор је време говора, објекат локализације је време догађања онога што значи глаголска лексема у предикату, а оријентир временски одсечак који показује однос локализатора и објекта локализације. Када је непосредни локализатор време говора, реч је о апсолутном (индикативном) времену, а када је непосредни локализатор неки други временски одсечак онда је то релативно време (Пипер и др. 2005: 748). Значења глаголских облика могу бити права – својствена управо датом временском облику, и пренесена – карактеристична за употребу другог временског облика, али се у одговарајућем контексту могу и тако користити. У случајевима када се неко глаголско време употребљава изван свог основног значења из стилских разлога, онда је реч о транспонованој одн. метафоричкој употреби. Категорија модалности се дефинише као квалификација коју говорно лице даје о свом исказу или означеној ситуацији, а као граматичко језгро модалности представља се категорија начина (Пипер и др. 2005: 636). Унутар категорије модалности се може направити разлика између модално одређених и модално неодређених значења, а модални садржај реченице обезбеђује семантички предикат који као модални оквир – *модус* квалификује семантички садржај – *диктум*⁷⁴ (Пипер и др. 2005: 637). Квалификација модалност

---

⁷⁴ Ове појмове уводи швајцарски лингвиста Шарл Баји (*Charles Bally*) 1932. године. Слична

реалности и иреалности се односи само на представљање пропозитивног садржаја реченице као реалног или нереалног. Модалност се надаље може делити на оптативну и деонтичку која подразумева директну и индиректну облигаторност. Јављају се још и категорије субјективне, епистемичке, имперцептивне, метајезичке, аксиолошке и експресивне модалности (Пипер и др. 2005: 637-647).

***

За изучавање глаголског вида у српском језику, нарочито је значајна студија Ђура Грубора *Аспектна значења* (Grubor 1953) у којој аутор установљава разлику између развојних глагола и глагола стања. Развојни глаголи подразумевају промену код субјекта или објекта, а глаголи стања да се нешто налази у одређеној ситуацији, да неко има одређене особине, итд. Он покушава да проблем глаголског вида посматра из новог угла – перфективни вид није нужно везан за краткоћу трајања радње, а имперфективни за трајање, већ би глаголски вид требао да представи развој или окончање радње, а не да даје временски оквир радње (Grubor 1953: 8).

Важно место у изучавању глаголског вида у контрастивним истраживањима заузима студија Предрага Новакова *Глаголски вид и тип глаголске ситуације у енглеском и српском језику* (2005) која има за циљ да пружи допринос како у употпуњавању сазнања о глаголском виду у енглеском и српском језику појединачно, тако и у могућности проналажења језичких универзалија које су предмет бројних типолошких студија. Полазећи од Комријеве дефиниције да глаголски вид представља ситуацију као целину (перфективност) или структуру (имперфективност), П. Новаков анализира глаголски вид у енглеском и српском користећи Вендлерову класификацију (Novakov 2005: 26). Иако ови језици имају различите видске системе, типове глаголских ситуација могуће одредити помоћу три дистинктивна обележја која припадају глаголској семантици: ±стативност, ±трајање и ±циљ. П. Новаков закључује да у Вендлерове категорије активности и стања спадају српски глаголи који су без префикса и за које је обележје –циљ, док

дистинкција се јавља и код Ц. Серла али из прагматичке перспективе као разлика између маркера пропозиционог садржаја и маркера илокуционе силе (видети стр. 74)

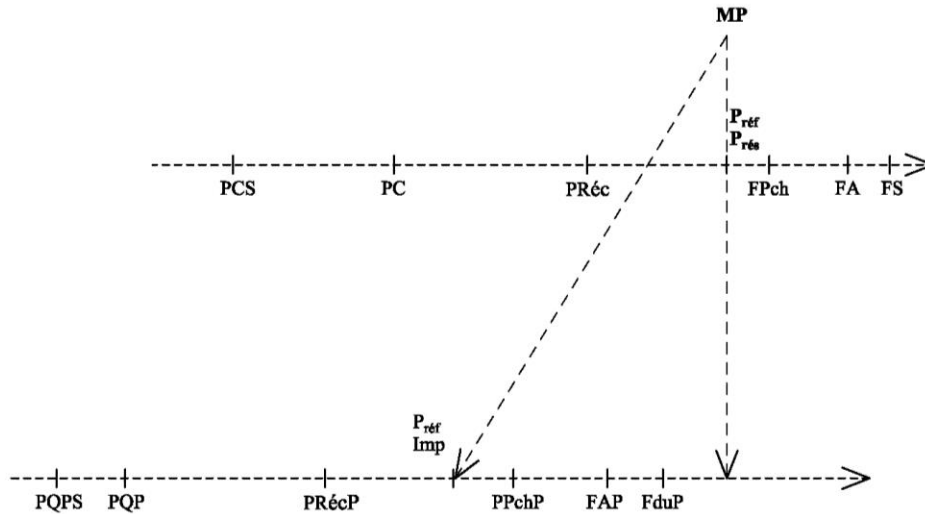
глаголи са префиксом представљају остварења и достигнућа (уз неке изузетке) (Novakov 2005: 52-55).

Када је реч о француско-српским контрастивним истраживањима аспекта, значајан је допринос И. Вилић која анализира семантичку категорију теличности као дистинктивног обележја аспекта у француском и српском језику (Вилић 2016). Класификација аспектуалних класа З. Вендлера (Vendler 1957) и теорија Б. Комрија (Comrie 1976) обogaћене су семантичким теоријама К. Смит (Smith 1991) и Р. Џекендофа (Jackendoff 1992). Кроз анализу семантичких класа глагола кретања, извођења, стварања и трошења показало се да се исти концепти у француском и српском језику формализују различито на структурно-језичком плану (Вилић 2016: 276).

2.4.3. Сличности и разлике између француског и српског глаголског система

Поред великог броја сличности у формалним карактеристикама и категоријама, француски и српски глаголски системи имају фундаменталне разлике на пољу аспекта и слагања времена. Аспект је у српском језику морфолошка категорија која на лексичком нивоу синтетише информацију о аспекту што за последицу има смањен број глаголских времена (у односу на француски језик) јер се истим глаголским временом могу исказати различити аспекти одабиром адекватног перфективног или имперфективног глагола. Слагање времена је појава која проистиче из чињенице да француски језик разликује употребу времена према избору референтне тачке, у зависности од тога да ли је та тачка тренутак говора или неки моменат пре или после ње. Када се поредак глаголских облика прикаже на временској оси која приказује проток времена са лева на десно, презент (*Prés*) се приказује као централни глаголски облик лево од кога је прошлост (нпр. *PQP* плусквамперфекат, *PC* сложени перфекат итд.), а десно будућност (нпр. *FS* прост футур, *FPch* блиски футур итд.). Референтни глаголски облик који у поретку прошлих времена преузима улогу презента и у односу на који се одређују „прошли“ и „будући“ догађаји на временској оси за прошлост је имперфекат. Ова

два говорна плана организују облике за прошлост на различите начине: времена која су у односу на тачку говора у презенту представљена као прошла тј. лево од ње, из перспективе наративног плана могу бити приказана као „будућа“ у контексту прошлости, односно приказана десно од имперфекта (нпр. *FduP* футур у прошлости, *FPchP* прошли блиски футур, итд.).

(Преузето из Gudurić & Vlahović (2012: 80))

У српском језику се не прави разлика у одабиру глаголског времена, јер су за изражавање симултаности, постериорности и антериорности у односу на тачку говора или неку другу тачку користе увек иста три глаголска времена (презент, перфекат и футур први). Разлика у броју глаголских времена је последица другачијег исказивања аспектуалности – у српском језику је престао да се употребљава имперфекат јер се та вредност исказује перфектом несвршених глагола. Присуство српског аориста је знатно смањено и ограничено на интерпретативну употребу, а вредности француског простог перфекта, еквивалента аористу, изражавају се перфективним презентом. Употреба српског плусквамперфекта је такође сужена јер он у српском језику изражава само резултативност, док у француском се овој вредности придружује и антериорност. Антериорни перфекат не постоји у српском језику, као ни кондиционал перфекта, а највећи ступањ кореспонденције у вредностима глаголских времена се налази у футурским облицима (Stanojević i Ašić 2006: 185).

Истраживања на пољу контрастирања француског и српског глаголског система су веома исцрпна и обимна, стога ћемо поменути само неколицину из области истраживања аспекта (Драшковић 1969, Точанац 1988, Точанац 1989, Гудурић 1991а, Гудурић 1991б, Вилић 2016), глаголског рода (Гудурић 2006) и упоређивања вредности и употреба глаголских времена и начина (Petrović 1989, Точанац 1982, Точанац 1991, Petrović 2002, Stanojević i Ašić 2006, Stanojević i Ašić 2008, Gudurić & Vlahović 2012, Јовановић 2013, Додиг 2018).

2.5. Глагол из семантичке перспективе

За утврђивање особености глаголских облика који се употребљавају у контексту стручног језика неопходно је дефинисати и оквир семантичке и прагматичке анализе. Семантика је прва лингвистичка дисциплина која почиње да се бави проблемом смисла и почиње да се формира у оквиру структурализма. Будући да структурализам инсистира на аутономији језика и сматра да сваки језик класификује стварност на себи својствен начин јавља се интересовање за истраживање значења. Стога семантика проучава значење речи, група речи или реченица независно од информација које пружа ванлингвистички контекст (Moeschler & Auchlin 2009: 18). Постављају се два циља: анализа смисла и значења лексичких јединица што спада у лексичку семантику и анализа значења реченица. Формира се лексичка семантика унутар које се прави разлика између односа денотације (реч и предмет/појава на коју он упућује) и конотације (смисао који тој речи додељује одређена лингвистичка заједница) и као основни задатак ове дисциплине поставља се утврђивање значењских односа међу речима (хомонимија, полисемија, антонимија, синонимија) (Ašić 2011а: 90). Структурализам примењује анализу дистинктивних обележја која се користила за гласовне системе на анализу семантичке структуре речи – овом анализом се значење сваке лексеме раставља на минималне лексичке јединице – *семе* (Moeschler & Auchlin 2009: 39). Недостатност овог метода се показује када се дође до анализе апстрактних појмова код којих је тешко одредити минималне значењске компоненте. Каснији лингвистички правац, когнитивна лингвистика, бави се изучавањем менталних процеса који утичу на

човекову језичку способност и истражује појмовно-семантичку страну језика (Ašić 2011a: 97)⁷⁵. На кључно питање – на који начин наш ум врши категоризацију свега што нас окружује – овај правац одговара управо теоријом прототипа који представљају најбоље примере једне категорије са свим типичним карактеристикама (Rosch 1973, Lakoff 1987, Langacker 1991). Међутим, и структурална и когнитивна семантика се баве само лексичким нивоом – немају адекватна средства за семантичку анализу реченица будући да се она не може вршити само на основу синтаксичких показатеља које обезбеђује реченица. Пошто је генеративна граматика занемарила проблеме значења јер је сматрала да су непотребни у изучавању језика базираном на проблемима синтаксе, неки лингвисти су покушали да посредством логичких елемената представе значењску структуру реченице. Тако се јавља формална семантика (Montague 1970) која се у својим анализама служи језиком логике и односом денотације између језичког израза и неког појма. Она тумачи значење реченице кроз појам *композиционалности* – значење реченице представља збир значења њених делова (Moeschler & Auchlin 2009: 108).

Међутим, када је било потребно исказати базичну инструкцију коју глагол исказује – смештање *евентуалности*⁷⁶ на временској оси – класична формална семантика није имала средстава да то учини. Стога се јавља семантика евентуалности (*event semantics*, Davidson 1967) која дефинише природу евентуалности исказаних у реченици. Како би се прецизно дефинисала глаголска семантика користе се два појма: темпорална референција и аспектуалне класе (Moeschler & Auchlin 2009: 131). Темпорална референција описује временски сегмент у коме се реализује евентуалност, а аспектуална класа одређује врсту евентуалности која се описује. За даље прецизно дефинисање ових појмова неопходно је разграничити термине пропозиције (*proposition*) и догађаја (*événement*). Пропозиција је представа реченичног садржаја који се квалификује као

---

⁷⁵ Когнитивна семантика се јавља као реакција на принципе генеративне граматике која није проучавала везе између поимања света и природе језика већ се бавила само функционисањем језика. Овај правац полази од претпоставке да човеков ум користи метафору као основни механизам мишљења.

⁷⁶ Појам евентуалности се сматра ширим од догађаја, јер догађају подразумевају промену, а евентуалности не.

тачан или нетачан. Догађај је садржај описан у реченици, локализован у времену и поседује своје аспектуалне одлике: ограниченост/неограниченост, теличност/ателичност, свршеност/несвршеност, инхоативност, континуативност и терминативност. Стога се темпорална референција једног догађаја одређује тако што се одреди временски момент (тачка или интервал) који је тачан за тај догађај, затим се одређују временски односи између догађаја и аспектуална класа догађаја. Заправо, неопходно је одредити како један догађај (тј. његов аспект) реагује са односима у остатку дискурса (Moeschler & Auchlin 2009: 133). Вендлерова онтолошка типологија аспектуалних класа представља ослонац у сваком даљем тумачењу евентуалности (Vendler 1957). Заправо, према Вендлеру све евентуалности се деле на стања и догађаје који се даље деле на активности, трајно-свршене догађаје и тренутно-свршене догађаје. Ова типологија се обогаћује са још једном класом – процеса (Bach 1986). Стања се представљају као неограничена, ателична и хомогена евентуалност, догађаји су телични, ограничени и нехомогени, активности су ателични, неограничени и хомогени, док процеси представљају једну међукатегорију која може бити ограничена и неограничена, телична или ателична, хомогена или хетерогена. Издвајају се две врсте процеса: први који је теличан и назива се кулминација (*culmination*), и други ателичан представља само развој (*développement*) (Moeschler & Auchlin 2009: 135). Као посебна тематика се издваја проблем темпоралног редоследа када се редослед евентуалности у дискурсу поклапа са редоследом догађаја, док је у обрнутом случају реч је о темпоралној инверзији. Семантика догађаја нуди неколико објашњења за ове ситуације. Аспектуално решење полази од дефиниције аспектуалних класа кроз појмове интервала и подинтервала (Dowty 1979) и објашњава темпорални редослед кроз Грајсову максиму систематичности (Grice 1979). Аспектуалне класе се дефинишу на следећи начин: ако је реченица истинита у читавом интервалу и у свим подинтервалима она описује стање, ако је истинита у читавом интервалу и само у неким подинтервалима онда је реч о активностима; уколико је реченица истинита у читавом интервалу, а нетачна у било којем од својих подинтервала онда се ради о трајно или тренутно свршеним догађајима. Закључује се да само реченице које означавају трајно или тренутно свршене догађаје праве помаке у темпоралном

редоследу, а да време не напредује у стањима и активностима. Анафорички приступ⁷⁷ Кампа и Ропера (Kamp & Rohrer 1983) повезује француска глаголска времена са семантичким правилима о темпоралном редоследу. Он се базира на темпоралним релацијама претходности, инклузије и аспектуалним класама стања и догађаја. Глаголска времена су та која одређују темпорални редослед: са сложеним перфектом време напредује, са имперфектом не напредује, а са плусквамперфектом претходи референтној тачки (Moeschler & Auchlin 2009: 139). Међутим, бројни примери показују да са сложеним перфектом може да се искаже и однос инклузије и временска неодређеност, као и да са имперфектом време може да напредује. Сходно томе јавља се велики број прагматичких приступа проблематици темпоралног редоследа (Moeschler 1998a, Saussure 2003).

2.6. Глагол из прагматичке перспективе

Прагматика представља последњу етапу лингвистичке анализе која следи након фонолошке, синтаксичке и семантичке обраде и проучава употребу језика тражећи одговоре у простору између лингвистичких и енциклопедијских знања (Reboul & Moeschler 1998: 18). Она тумачи процес инференције помоћу ванлингвистичких принципа неопходних да би се дошло до смисла изреченог исказа (Reboul & Moeschler 1998: 57). Уводећи појам *говорног чина* енглески филозоф Џон Остин (John Austin)⁷⁸ даје нову перспективу анализи језика према којој језик нема само примарну функцију да описује ствари већ поседује и моћ да се њиме реализују чинови. Овај став у центар пажње уводи глагол као носиоца вредности. Исказе којима се описује назива констативи и њима је могуће доделити вредност тачно/нетачно, а исказе којима се реализује нека радња назива перформативима и они се могу окарактерисати само као успешни и неуспешни. Надаље, он допуњује своју теорију и прави разлику између локуционих, илокуционих и перлокуционих аспеката једног говорног чина и сву пажњу усмерава на проучавање илокуционе снаге говорног чина. Остинову таксономију

⁷⁷ Овај приступ се назива и дискурзивни (уп. Јовановић 2013: 95)

⁷⁸ Његово дело *How to do things with words?* (Austin 1962) представља скуп предавања на Харвардском универзитету.

илокуционих чинова надопуњује његов ученик Џон Серл (John Searle) и даље развија принцип изразивности (*principle of expressibility*) према којем се свака намера (*intention*) тј. мисао, веровање може исказати реченицом, односно утврђеном конвенцијом (*convention*). Према томе, за сваки исказ је могуће издвојити маркер пропозиционог садржаја (*marker of propositional content*) што је заправо реченични садржај и маркер илокуционе силе (*marker of illocutionary force*) који представља говорникову намеру, односно говорни чин. На основама теорија говорних чинова конституише се лингвистичка прагматика односно интегрисана прагматика која почива на принципима конвенционалности и кодираности у језику и ослања се на тезу о аутореференцији према којој је разумевање исказа заправо разумевање разлога за његово исказивање (Ducrot 1980)⁷⁹. Међутим, истраживања у области прагматике добијају сасвим нови правац са појавом радова енглеског филозофа Пола Грајса (Paul Grice) који у први план стављају феномен инференције. Инференција се ослања на човекову способност да поседује различита „стања духа/ума“ (*state of mind*) и да их приписује другима. Тумачење исказа превазилази семантички ниво и човек се служи инференционалним процесима да би протумачио имплицирано значење које није повезано са условом истинитости, али у језику следи логичке односе. Тако се отвара простор за настанак радикалне прагматике која се удаљава од лингвистике и ослања на когнитивне науке и формалну семантику⁸⁰. Грајсова теорија конверзације је изложена у делу *Logic and Conversation* (1975) и следи принцип кооперативности⁸¹ (*principle of cooperation*) према којем саговорник може да претпостави говорникову намеру тј. информативну интенцију и да извуче одговарајуће закључке односно разуме имплицатуре (значење које није условљено истинитошћу и превазилази дословно значење). Да би комуникација била успешна, неопходно је пратити конверзационе максиме (максиме квантитета, квалитета,

---

⁷⁹ Овај прагматички правац је „интегрисан“ семантици и из тог разлога су појмови истинитости/неистинитости веома важни. Он испитује подручја која је семантика не обрађује: опис комуникационе ситуације, услове њене успешности, проучавање ситуационих израза (различитих врста деикси), итд. (Ducrot 1980, Anscombe & Ducrot 1983, Kerbrat-Orecchioni 2001)

⁸⁰ За радикалну прагматику језик одражава стање ума (у складу са традицијом Ноама Чомског), а за интегративну прагматику која је ближа структуралистичком правцу, језик је преваходно средство комуникације у складу са традицијом Романа Јакобсона.

⁸¹ „Сараднички принцип“ код Д. Кликовац (2018: 3).

односа и начина) и тако дођи до исказаног значења тј. до конверзационих и конвенционалних импликатура. Грајс заправо иницира виђење прагматике као теорије перформантности (за разлику од компетенције) која почива на скупу знања и вештина коришћења језика у датој ситуацији. Осамдесетих година XX века прагматика се користи достигнућима когнитивних наука и покушава да објасни комуникацију модуларним приступом према којем људски мозак функционише по моделу компјутерске обраде података. У оквиру когнитивне прагматике јавља се Теорија релевантности Дена Спербера (Dan Sperber) и Дидри Вилсон (Deidre Wilson) изложена у њиховом делу *Relevance. Communication and Cognition* (1986) која се ослања на Грајсову традицију о важности инференције у комуникацији. Основни принцип ове теорије је *принцип релевантности* који се ослања на Грајсову максимум односа (релевантности), према којој говорников исказ тежи што већој релевантности. Овај принцип делује и на пољу когниције (сваки комуникациони чин подразумева најоптималнију релевантност) и на пољу комуникације (говорник сачињава најрелевантнији могући исказ у датој ситуацији). Комуникација се дефинише као остентивно-инференцијални процес у којој говорник својим исказом показује своју комуникациону намеру, а саговорник мора да разуме информативну намеру говорника.

Изучавање глагола у оквиру прагматичких теорија се базира на његовој процедуралној вредности, сва се пажња усмерава на категорију темпоралости, односно како контекст утиче на енкодирање процедуралне информације глагола. Информација о темпоралном редоследу која није лингвистички маркирана и према томе не може да се семантички прочита добија се прагматичком инференцијом. Основна хипотеза од које полази прагматика када су у питању глаголи је да су они процедурални изрази који енкодирају процедуру тумачења временских односа (Zufferey & Moeschler 2010: 128). Ова теорија не наилази на проблем у примени јер не сматра да су садржаји које носе глаголска времена фиксирани већ да могу бити и процедурални и концептуални. Различите лингвистичке и контекстуалне информације омогућавају да се протумаче исправне *директивне инференције* о времену које се креће унапред, уназад или стоји. Прагматика сматра да су директивне карактеристике времена слабе и да треба да их потврде или везници

или контекст (Moeschler 2000). Модел дирекционалне инференције (*Modèle des Inférences Directionnelles*) представља сужење Теорије релевантности и оригиналан приступ проблему темпоралне референције и темпоралног редоследа (Moeschler 2000). Овај модел почива на процедуралној концепцији интерпретације исказа базирајући се на контекстуалној хипотези која управља инференцију тј. тумачење и на међусобном утицају јаких и слабих дирекционих карактеристика које, са своје стране, управљају тумачење исказа уназад или унапред. Слабе дирекционе карактеристике подразумевају редослед исказа, глаголска времена, правило концепата (то су значења које носе предикати, а као последица се јавља правило каузалне инференције), а јаке дирекционе карактеристике представљају везници и хипотеза специфичног контекста. Сучељавањем ових елемената и њиховом хијерархизацијом долазимо до правилног тумачења исказа (Moeschler 1998b: 312). За прагматичку анализу глагола значајна је и студија « *Jusqu'où les temps verbaux sont-ils procéduraux ?* » (Moeschler et al. 2012) у којој аутори бране тезу да Рајхенбахове тачке *E*, *R*, *S* које дефинишу семантичке вредности глаголских времена имају концептуалну природу, док суштину процедуралне информације представљају прагматичке карактеристике [$\pm$ наративно], [$\pm$ субјективно] и [$\pm$ експлицитно].

У српској литератури прагматичка раван се дефинише као „својеврстан омотач у којем се језички систем активира током употребе језика у комуникацији“ (Бугарски 1993: 17). Овај „контекстуални омотач“ омогућава конкретну употребу језика и надограђује се на семантику (Прћић 1997: 14). Интересовање за прагматику на нашим просторима је најраспрострањеније међу англистима, будући да је прагматика и настала на англосаксонском подручју. Међутим, за промоцију приступа који привилегује коришћење језика у контексту нарочито је заслужна С. Савић, која је својим истраживањима дала значајан допринос на пољу анализе дискурса и прагматике код нас (Савић 1982; Савић 1984; Savić 1993). Дело Т. Прћића *Семантика и прагматика речи* (1997) представља, такође, незаобилазну одредницу прагматичких истраживања: бавећи се лексичком прагматиком Т. Прћић даје преглед лексиколошког модела микрокомуникације и указује на допринос прагматичких елемената у комуникацији (Prčić 1997: 86). Прагматичке анализе се

надаље одвијају на подручју политичког дискурса, где се посматра снага исказа као говорног чина (Mišić Ilić i Radulović 2014; Mišić Ilić i Radulović 2015; Stepanov 2015), отварају се перспективе истраживања у домену историјске прагматике (Мишић Илић 2015), текстуалне прагматике (Степанов 2015), анализира се поље учтивости (Panić-Kavgić 2014), проблем инференције (Mišković-Luković 2011b, Mišić Ilić 2012), прагматичких маркера (Mišković-Luković 2011a) и теорија релевантности (Radulović 2012, Мишковић-Луковић 2011, Мишковић-Луковић 2012)

Прагматичка истраживања глагола међу српским лингвистима нису била широко заступљена: издваја се рад С. Савић „Прагматички аспекти времена у наратији у српскохрватском стандардном језику“ (1994). Када је реч о контрастирању француског и српског језика, нарочито је значајан допринос Т. Ашић и В. Станојевић који се баве прагматичким аспектима глаголских времена (Ašić 2007; Stanojević i Ašić 2006; Ašić i Stanojević 2009; Ašić 2011b).

3. СЕМАНТИЧКЕ И ПРАГМАТИЧКЕ ВРЕДНОСТИ ГЛАГОЛСКИХ ОБЛИКА И НАЧИНА У ФРАНЦУСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ ЕКОНОМСКЕ СТРУКЕ

Почетна хипотеза приликом анализе ексцерпираног материјала је да је избор глаголских облика у француском и српском језику економије веома сужен. Вредности глаголских облика су у потпуности условљене врстом корпуса – ексцерпирани корпус не садржи све глаголске облике француског и српског језика, па чак су и вредности које у њему фигурирају сведене: неке од њих су стриктно везане за стручни дискурс. Нарочито је важно нагласити да се врсте и вредности глаголских облика разликују унутар самог домена економије – уџбеници из микроекономије и макроекономије имају другачију дистрибуцију облика у односу на политичку економију, а сви они ће се веома разликовати од облика који доминирају у научним чланцима из ових области.

У наставку дајемо преглед вредности француских глаголских облика и њихових српских еквивалената. Ради лакше систематизације, у анализи се ослањамо на теоријски оквир једне граматике за француски језик – *Grammaire du sens et de l'expression* (Charaudeau 1992) и једне за српски језик *Синтакса савременог српског језика – проста реченица* (Пипер и др. 2005). Реч је о граматицама које деле семантички приступ и у организацији својих садржаја се у многоме базирају на сазнањима когнитивне семантике, а оне су допуњаване прагматичким теоријама у случајевима у којима је то било потребно, тј. када семантичка решења нису била довољна. За систематизовање корпуса као полазиште узимамо вредности француских облика и тражимо еквивалентне вредности у српском језику. Важно је напоменути да је присуство пасивне дијатезе у оба корпуса велико јер одсуство вршиоца радње помаже неутралности и објективизацији научног стила, стога пасив налазимо у великој већини глаголских облика, али га посебно не обрађујемо – пошто је његова вредност очигледна. Присуство пасива је велико у економским областима попут макро и микро економије, односно областима које су ближе прецизнијим математичким одредом. Иако смо одабрали граматике које имају семантичке номенклатуре и у француском

и у српском, због разлике у самим глаголским системима⁸² није било могуће да се прикажу истовремено, стога смо за полазиште одабрали француску систематизацију вредности глаголских облика и затим приказивали одговарајуће српске еквиваленте. Након овог приказа следе оне вредности које су се нашле у корпусу оба језика а за које није било одговарајућег еквивалента.

3.1. Вредности презента

Будући да се презент сматра немаркираним временом, његова неутралност му обезбеђује флексибилност у погледу временске интерпретације и модалног транспоновања (Arrivé et al. 2005: 562, Grevisse 2007: 1080, Riegel et al. 2009: 530, Танасић у Пипер и др. 2005: 352, Стевановић 1989: 581). Презенту се унутар концепта временске ситуације додељује место исказивања коинциденције према којој описани процес постаје истовремен са чином исказивања говорног лица и има одређено трајање или се процес реализује ван временског контекста у свим ситуацијама када су одређени услови задовољени. Стога се његове основне вредности, према П. Шародоу, могу представити као вредности „актуелног“ презента (*Au revoir, je m'en vais.*), „генеричког“ презента (*Sous le pont Mirabeau, coule la Seine./Deux et deux font quatre.*) или „имагинарног“ презента (*Si tu arrives à lui faire dire la vérité, tu auras de la chance.*) (Charaudeau 1992: 452).

П. Шародо истиче да основне вредности презента могу да изазову „контекстуалне ефекте“ (Charaudeau 1992: 464) који су последица комбиновања одређених елемената контекста и карактеристика комуникационе ситуације у којој су употребљени и заправо представљају бројне и разноврсне вредности које он добија у одређеном контексту. „Актуелни“ презент одређује процес који се одвија у тренутку говора, али исто тако представља и способност презента да актуелизује будуће и прошле радње. „Генерички“ презент има могућност бесконачног понављања чим се задовоље одређени услови и тако добија вредност ванвременске

---

⁸² Морфолошка синтетизација аспекта у српском језику утиче и на категоризацију вредности глаголског облика јер јавља се опозиција референцијалност/нереференцијалност тј. јединичност/мноштво која отежава изналагање адекватног француског кореспондента будући да француски језик апсекат исказује на нивоу глаголских парадигми.

реализације – у пословицама и изрекама, дефиницијама, статичним описима, исказивању чињеница и навика. Ту се сврстава и појава названа *décrochage énonciatif* (прекид наравије) која омогућава аутору да коментарише наравију и да своје ставове представља као опште истине (Charaudeau 1992: 466). „Имагинарни“ презент исказује услов у хипотетичкој ситуацији, као и у ситуацијама када се исказује неиспуњеност, односно нереализација радње која се види као неизбежна.

Српски презент поседује махом идентичне вредности али због специфичног начина на који исказује аспект (морфолошки, а не кроз глаголске облике) у систематизацији његових вредности постоји још једна компонента – аспектска опозиција референцијалност/нереференцијалност (јединичност/мноштво радњи у временском интервалу/интервалима), при чему се наглашава да се садашње референцијалне радње исказују само обликом несвршеног презента, а нереференцијалне и са несвршеним и са свршеним (Танасић у Пипер и др. 2005: 352).

3.1.1. Вредност актуелизације

Процес у презенту се одвија у истом тренутку када га говорник и именује; обе радње су истовремене, односно у коинциденцији, и поседују извесну екстензију тј. трајање. Идеја да екстензија презента обухвата кратак период пре и кратак период након садашњег тренутка у лингвистици је присутна још од Гијома (Guillaume 1929) као хронотип α и хронотип ω . У српском језику ова вредност потпада под садашње референцијалне радње које карактерише подударане момента вршења радње и тренутка говора што за последицу има да је експлицитно ситуирање радње излишно.

Научно-уџбенички дискурс подразумева специфично поимање времена унутар којег се креће наратор – садашњи тренутак може да подразумева и једну тачку и ширу екстензију, али све то, најчешће из ванвременске перспективе. У корпусу се ова врста презента јавља најчешће приликом образложења анализа макроекономских и микроекономских модела или рачунских операција унутар статистичких обрачуна:

- (1) *Nous nous intéressons* ici à la représentation traditionnelle fondée sur l'hypothèse de concurrence parfaite. (MAC: 122)
- (2) Enfin, *nous nous appuyons* pour le moment sur une théorie de la consommation sommaire. (MAC: 65)
- (3) Afin de rendre nos résultats robustes, *nous examinons* donc maintenant le pouvoir prédictif hors échantillon des cycles du ratio cours-bénéfice. (ATF: 448)

У српској литератури се овој вредности презента која има императивно значење и представља став говорног лица, односно аутора уџбеника или научног чланка додељује смисао предлагања (Танасић у Пипер и др. 2005: 387) и она се сврстава у модално транспоновање презента:

- (4) Ovde *ubrajamo* i Evropsko udruženje slobodne trgovine, EFTA (European Free Trade Association), nastalo na inicijativu Britanije 1960. godine, čije su članice bile Velika Britanija, Austrija, Danska...(MPE: 208)
- (5) Radi ilustracije, *navodimo*, kao primer zagađivanje životne sredine, termoelektranu koja intenzivno ugrožava okolinu. (MIK: 372)

Наилазимо и на примере у којима аутор успоставља дијалог са читаоцем и позива га да саучествује у радњи:

- (6) O ovom pitanju biće više reči kasnije, no, za nas je ovde *važno da zapamtimo* da su vlade ovih država vodile takozvanu „stratešku trgovinsku politiku" koja podrazumeva snažnu i osmišljenu državnu podršku najperspektivnijim domaćim firmama [...]. (MPE: 131)
- (7) Иако је реч о школи која се примарно везује за подручје Немачке и континенталне Европе, *сматрамо неопходним* да се детаљније осврнемо на идеје које су франко-немачки теоретичари промовисали управо зато

што све до увођења МСФИ имале доминантан утицај на развој рачуноводствене теорије и праксе на овим просторима. (УЗР: 116)

- (8) *Kao što znamo*, tržište je preovlađujući način alokacije i rasporedele resursa u tržišnom sistemu. (МРЕ: 16)

И у француском и у српском језику употреба презента за актуелизацију тј. исказивање садашњих референцијалних радњи подразумева и употребу ауторског „*nous*“/„ми“ како би се избегла употреба првог лица једнине које делује нескромно. Ово повлачи са собом стварање „унутрашњег времена“ тј. уџбеничке нарације која оживљава са сваким ишчитавањем. Аутор развија објашњења која су приказана као тренутно проживљена са сваким ишчитавањем.

Флексибилност временске компоненте презента намеће да је потребно њено ограничавање контекстом, временским изразима или деиксама. У наведеним примерима је неопходно да додатну инструкцију пружи временске или просторне деиксе (*ici*/овде, *pour le moment*, *maintenant*/сада). Оне у овим ситуацијама служе као процедурални изрази који управљају тумачење глаголског облика у одговарајућем правцу – пажња се усмерава на актуелизацију самог тренутка ауторове садашњости.

Екстензија презента може да обухвати и дужи временски период који превазилази тренутак непосредно пре и непосредно после тренутка говора, она јесте одређена временским прилогом, али свакако обухвата ширу садашњост⁸³ (Riegel et al. 2009: 531):

- (9) *Aujourd'hui*, la puissance *revêt* une forme insaisissable qui *procure* à son détenteur la capacité de déterminer ou de contrôler les domaines centraux de la concurrence internationale. (EPI: 18)

- (10) *De nos jours*, de nombreuses entreprises *ne possèdent plus* d'ateliers ou d'usines d'assemblage. (EPI: 27)

---

⁸³ Код П. Шародоа не налазимо ову вредност, иако је концепт „шире садашњости“ заступљен у вредностима презента навике и итеративног презента.

- (11) Néanmoins, à l'heure actuelle, *on ne peut pas considérer* qu'il existe un modèle d'équilibre général calculable sur lequel on pourrait s'appuyer pour fournir des estimations crédibles pour la France. (IMS: 6)
- (12) Comme le souligne Manuel Castells, en ce début de millénaire, la distinction entre nation et Etat, qui s'aménage à partir de l'époque, *s'avère* essentielle. (EPI: 13)
- (13) Za ovo nije opskrbljena konvencionalna makroekonomija i zato se danas *uvode* modeli endogene ekonomske politike [...] (MAK: 89)
- (14) Koristimo njihovu baštinu kada danas *čitamo* i *govorimo* o monopolu, oligopolu, „perfektnom“ tržištu, konkurenciji [...] (MPE: 44)
- (15) Danas *je* i taj postupak značajno *liberalizovan*, međutim i dalje *je*, razume se, zakonski *regulisan*. (MIK: 85)

У наведеним примерима временске одреднице (*aujourd'hui/данас, à l'heure actuelle, de nos jours, en ce début de millénaire*) ограничавају екстензију презента. Француске детерминанте «*nos*» и «*ce*» у датим изразима имају деиктичку функцију која орјентише читаоца.

Унутар основне вредности презента коју представља актуелизација глаголског процеса, издвајају се актуелизација процеса из прошлости и актуелизација процеса у будућности.

3.1.1.1. Актуелизација у будућности

У француском делу корпуса презент са вредношћу актуелизације будуће радње се показао нарочито погодан за научно-уџбенички дискурс – у научним чланцима се помоћу њега у уводном делу најављује и објашњава методолошки приступ и структура рада, а у уџбеницима најављују садржаји поглавља:

- (16) Cette présentation est cependant incorrecte, comme *nous l'expliquons* dans le chapitre IV. (MAC: 93)

- (17) Dans la seconde section, *nous établissons* que la prestation compensatoire contribue à pallier les conséquences de la réalisation de ces deux risques [...] (AEP: 197)
- (18) Après avoir brièvement présenté les conséquences théoriques des licenciements sur la valeur de l'entreprise, *nous rappelons* les grandes lignes de la méthode des études d'événements [...] (LBM: 57)
- (19) Finalement, des exercices d'application *sont proposés*. (MAC: 14)

Презент помоћу ове способности може да прикаже иминентност будуће радње⁸⁴, тј. да је прикаже као веома блиску:

- (20) Après avoir présenté l'équilibre et sa signification, *on aborde* la méthode de statique comparative. (MIC: 15)
- (21) Pour faciliter l'analyse et parvenir à des conclusions précises, *nous nous aidons ensuite* de représentations graphiques et *nous recourons* parfois à l'algèbre. (MAC: 14)
- (22) Ces points sont développés dans les deux sections qui *suivent*. (MIC: 9)

Будући да у корпусу нема класичне нарације књижевноуметничког стила, сâм контекст и семантизам глагола нису увек довољни, већ су потребни изрази или конструкције који управљају интерпретацију. У примеру (20) након инфинитива перфекта који сугерише свршену радњу, презент приближава радњу која би могла бити исказана простим футуром, док у примеру (21) прилог *ensuite* упућује на след радњи у будућности које су интензивније приказане презентом. Пример (22) показује да је могуће и да семантизам глагола упути на будућност, а да се избором презента он још више приближи. Ова врста презента снажно изражава интенционалност и „са гледишта говорника она постаје својина садашњег тренутка“ и „психолошки је ближа“ (Кликовац 2018: 24).

---

⁸⁴ Постоји могућност да се користи уместо императива и тада има способност да ублажи агресивни тон и да процес прикаже неизбежним. Ова вредност се, међутим, у нашем корпусу не појављује.

Међу примерима српског корпуса у овом контексту уместо презента чешће наилазимо на футур I:

(23) Tri najvažnija modela moderne makroekonomije koje *ćemo analizirati* u ovom delu knjige su: (МАК: 198)

што ће детаљно бити разматрано у поглављу посвећеном овом облику. Презент, који се ретко појављује у овој употреби, изражава релативне будуће радње које су заправо истовремене са будућима радњама исказаним обликом футура I:

(24) Videćemo kasnije zašto smo uzeli ovaj termin i kako *se* on *razlikuje* od uobičajenog „rentijeri”. (МРЕ: 90)

Поред тога што је у могућности да будућу радњу учини актуелном као да се одвија у садашњем тренутку, француски презент може и да се транспонује у будућност и да актуелизује будућу радњу која би се могла исказати простим футуром, али на овај начин добија јачи стилски ефекат:

(25) Les entreprises investissent, elles commandent des machines, mais ces investissements *ne viennent* à maturité *qu'après* un délai d'une ou plusieurs périodes. (МАС: 54)

(26) Les conséquences économiques de la constitution d'une famille peuvent également peser sur les mères de famille lorsque le divorce *survient* plus tardivement dans le cycle de vie. (АЕР: 199)

У претходним примерима у питању су временске реченице којима се исказује постериорност и управо се и у српском језику идентична вредност актуелизације будуће радње исказује на исти начин – у оквиру временске реченице. Српски

презент употребљен у овом синтаксичком контексту има вредност презента за изражавање релативних радњи⁸⁵.

У корпусу налазимо облик свршеног презента који се јавља као замена футуру II у временским реченицама са везницима *kad(a)* и *чим*. Прво се врши радња исказана свршеним обликом презента који се налази у зависној клаузи, а затим радња исказана футуром I из главне клаузе, и тако се добија однос сукцесивности:

- (27) Čim *dode* do usporavanja rasta prodaje ili do njihovog apsolutnog pada smanjiće se ove porudžbine - doći će do njihove deceleracije. (МАК: 164)
- (28) Naime, kada određena firma *postane* veoma *uspešna* kod kuće, dovoljno tehnološki i organizaciono konkurentna, počeeće da izvozi svoju proizvodnju [...]. (МРЕ: 255)
- (29) O ovome ćemo govoriti više kada *obrazložemo* pravo intelektualne svojine sa aspekta različitih škola učenja. (МРЕ: 184)

У истој употреби налазимо и српски презент са вредношћу нереференцијалне детерминације која има значење постериорности:

- (30) Uz to, devizne obaveze države prema starim deviznim štedišama, [...] i kojima se posle donošenja Zakona o denacionalizaciji, iz objektivnih razloga, imovina *ne može vratiti* u naturi, već samo u devizama, su vrlo visoke. (RVP: 111)
- (31) To znači, da se ti troškovi menjaju potproporcionalno tj. imaju karakter degresivnih troškova u određenom intervalu autputa, a nakon toga *se menjaju* nadproporcionalno, tj. progresivno. (МИК: 119)

Идентична употреба нереференцијалног презента, иако није учестала⁸⁶ постоји у временским клаузама зависнослужених реченица:

---

⁸⁵ Релативна употреба презента је када се тачка гледишта говорника налази у прошлости или у будућности, а не у тренутку говора.

(32) Kada hegemon *opada* ova javna dobra nestaju i svetska privreda stagnira i počinje da *opada*. (MPE: 56)

3.1.1.2. Актуелизација у прошлости

Презент, као средство актуелизације прошлих догађаја, може да прикаже процес који има објективне или субјективне реперкусије у садашњем тренутку. Како би се прецизно ситуирао и у овој употреби презенту је неопходна временска одредница (интересантно је да је у француском корпусу то увек био временски прилог *depuis*) којом се означава почетак процеса и његово протезање из једне тачке у прошлости ка тренутку који обухвата не само тренутак исказа, већ и ширу садашњост:

(33) Depuis la fin de la Seconde Guerre mondiale et l'accélération de la mondialisation, le monde *connaît* la plus grande période d'expansion économique de l'histoire. (EPI: 32)

(34) De plus, selon Jan Aart Scholte, depuis les années 1960, les principaux indicateurs de la mondialisation *sont en croissance* exceptionnelle [...] elle *prend* un sens très différent après cette période. (EPI: 29)

(35) En économie et en finance, l'analyse par ondelettes *est mobilisée* depuis quelques années, en particulier pour étudier le cycle d'affaires (Yogo[2008]) [...] (ATF: 443)

(36) Pour finir, en gardant les yeux braqués sur l'évolution du PIB, les macroéconomistes ont longtemps *négligé* la question de la viabilité du processus de croissance économique dont *nous faisons l'expérience* depuis deux siècles. (MAC: 27)

---

⁸⁶ У корпусу се у највећој мери објашњавају и описују процеси из прошлости, и тек наслућују могући резултати, тако да нема простора за семантичку нијансу сигурности коју са собом носи презент – облици футура ће у овим случајевима бити адекватнији.

У примеру (36) презент се ставља насупрот сложеног перфекта, покрива исти временски период (прошлост и неодређена, шира садашњост) с тим што је радња коју он представља субјективнија. На његовом месту би било очекивано да стоји имперфекат, али је овакав избор стилски маркиранији и изазива јачи ефекат. Семантичка вредност глагола употребљених у овој врсти презента подразумева у доста случајева епистемичке или перцептивне процесе (*connaître, savoir, être, faire l'expérience*).

Ова вредност презента се у српском језику може наћи унутар садашњих референцијалних радњи⁸⁷ као категорија „антериорне садашњости“ која може да поседује различиту временску квантификацију, па чак и да се десна граница помери мало даље од тренутка говора. Такви случајеви су ретки у српском језику (Танасић у Пипер и др. 2005: 356), па се ни не налазе у нашем корпусу. Пример на који наилазимо означава исти временски одсечак као и француски примери, само другачије орјентисан, из прошлости ка садашњем тренутку помоћу временске одреднице *до сада*. Наравно, од велика важности је и чињеница да се овај облик презента нашао у пасивној дијатези која сама по себи ставља акценат на стање настало након неке завршене радње:

(37) Porez na dodatu vrednost (PDV) spada u najrasprostranjenije oblike poreza na potrošnju, i do sada je uveden u više od 120 zemalja sveta. (МАК: 340)

Показало се да је у делу корпуса ексцерпираним из уџбеника веома присутна вредност презента у којој он оживљава догађаје из прошлости. „Историјски“ или „наративни“ презент служи да се наратија приближи читаоцу⁸⁸. У српском језику, за исту вредност користи се, поред „наративног“ и „историјског“, и термин „приповедачки“ презент. Он приказује реалне или фиктивне догађаје кроз изоловане реченице или читаве текстове. И у француској и у српској литератури

---

⁸⁷ Ову врсту радњи карактерише подударане момента вршења радње и тренутка говора што за последицу има да је експлицитно ситуирање радње непотребно. Потребно је, међутим, да се употреби посебна одредба да би се временски квантификовала радња која поред симултаности може да следи орјентациони критеријум и да искаже антериорну или постериорну радњу.

⁸⁸ П. Шародо наводи да се ова врста презента среће у историјским делима, аутобиографијама, новинским чланцима и насловима (Charaudeau 1992: 465).

констатује се да, пошто је сасвим одаљен од тренутка говора, овом презенту је неопходна инструкција временске одредбе или само контекст приповедања у прошлости да би успео да обезбеди ефекат убрзања и драматизације радње (Riegel et al. 2009: 533, Танасић у Пипер 2005: 377). У корпусу се презент са овом вредношћу јавља у ситуацијама везаним за историјске приказе и објашњења развоја неких појава без којих је научно-уџбенички стил незамислив, а нарочито је занимљиво то што се ова вредност налази у свим областима и микро, и макроекономије и рачуноводства, као и у области политичке економије:

(38) La faillite de Lehman Brothers *intervient* le 15 septembre 2008. La gravité du choc *devient* très rapidement évidente. Un krach boursier *se produit* la semaine du 6 octobre. Le CAC40, l'indice boursier reflétant l'évolution du prix des actions des 40 plus importantes sociétés françaises, *perd* 22% de sa valeur. Le 19 décembre 2008, le gouvernement français *annonce* un plan de relance d'un montant de 26 milliards d'euros. (MAC: 89)

У српском језику, најчешће је реч о нивовима несвршених глагола којима се радња оживљава пред очима читаоца. Управо одабир приповедачког презента уместо неког претериталног времена омогућава да се ситуације прате у свом трајању, јер би у претериталном времену облик глагола био свршен (Танасић у Пипер и др. 2005: 378):

(39) То је доба у коме најмоћније европске државе *šalju* експедиције, *osvajaju* и *kolonizuju* велике делове „новог света“, а све у потрази за златом, сребром и другим племенитим металима, са којим поседовањем је тада поистовећивано богатство државе и појединца. (MPE: 28)

Сматра се да се „историјски“ презент са функцијом навођења чињеница из прошлости у француском језику најчешће користи у комбинацији са имперфектом који пружа додатна објашњења и описује радњу (Grevisse 2007: 1090). Највероватније је да је то нарочито карактеристично за књижевноуметнички стил,

док се у нашем корпусу налазе примери у којима се презент користи за увођење основних информација које се даље описују и појашњавају сложеним перфектом уместо имперфекта:

(40) A partir du XIXe siècle cependant, la croissance économique et la croissance démographique *décollent*. La croissance économique et démographique qui *débute* au début du xixe siècle *est sans égale* dans l'histoire. La population mondiale a été multipliée [...]. La richesse mondiale a connu une croissance encore plus rapide. La croissance économique a été encore plus forte [...]. Le revenu par habitant a été multiplié [...]. (EPI: 31)

Па ипак, у корпусу се налазе случајеви у којима се имперфекат налази унутар следа радњи које су у презенту. У примеру (41) наилазимо на „имперфекат перспективе“ који има идентичну вредност као и презент за исказивање блиске будућности (Riegel et al. 2009: 544). Ослањајући се на временску одредницу (*en 1961*), он изражава процес постериоран презенту у главној реченици:

(41) Le dictionnaire Robert *accepte* le terme « mondialisation » en 1953 alors que le dictionnaire américain Webster n'acceptait le mot « globalization » qu'en 1961. Ce *n'est* qu'en 1960 que Marshall McLuhan *invente* l'expression « village global ». Encore marginal dans les années 1960-70, ce *n'est* que dans les années 1990 que le terme *entre* massivement dans les publications en sciences sociales. (EPI: 21)

Употребу имперфекта у овој ситуацији омогућава чињеница да он игра идентичну улогу у организацији времена наративног плана коју има и презент у организацији времена говорног плана – они представљају осовине око којих се организују наративни и говорни план (в. страна 68). У примеру (41) његова употреба има за циљ да својом маркираношћу истакне једну радњу у односу на след наведених радњи у презенту.

Суштинска особина „историјског“ презента је да преузме вредност и буде замена за прост перфекат у тренуцима када је прича потребно дати посебну живост (Grevisse 2007: 1090) и ова употреба је веома честа када се објашњавају економски процеси из прошлости:

- (42) Le 8 septembre 1999, Edouard Michelin *annonce*, en même temps, une augmentation de 20 % [...], soit 10 % des effectifs du groupe en Europe. En fin de journée, l'action *vaut* 42,4 euros. La séance du 9 *s'ouvre* à 46,9 euros (le cours *atteint* en journée 47,9 euros) pour clore à 47,7 [...]⁵. (LBM: 61)
- (43) Vers la fin des années 1960, et très certainement après 1973, l'État *entre* dans une nouvelle période créant des tensions sur les modèles existants. Les conditions extrêmement favorables de l'après-guerre *s'estompent* à partir des années 1960 pour disparaître complètement dans les années 1970. La mondialisation, on le sait, *n'est* pas un phénomène nouveau, mais en comparaison de la période 1870-1945, les gouvernements *dépensent* [...]. En conséquence, les effets de la mondialisation sur l'État *sont* historiquement sans précédent. (EPI: 43)
- (44) Keynes *commence* par rejeter les positions de Pigou ou de Robertson. Sous sa plume, ces économistes de l'Université de Cambridge *deviennent* des incarnations de l'économiste « classique ». (MAC: 12)
- (45) Ceux retenus par J. Robinson *traduisent* implicitement la conclusion à laquelle elle souhaitait aboutir, [...]. A l'inverse, le choix fait par E. Chamberlin *constitue* bien davantage une étape vers une meilleure connaissance de la grande entreprise. Cependant, ni l'un ni l'autre *n'accepte de traiter* explicitement le problème de l'oligopole. Pourtant, dès le début du XIXe siècle, en 1838, A. Cournot *démontre et met en évidence* l'interdépendance des entreprises. (MIC: 145)

И у српском језику је констатована употреба прошлог времена које служи као оквир и на тај начин уноси динамику у приповедање (Танасић у Пипер и др.

2005: 379), па тако низови несвршеног приповедачког презента често почињу и/или се завршавају прошлим временом:

(46) Nova zbivanja na međunarodnom planu, veoma važna za sve, tražila su analitička tumačenja i odgovore, koje postojeća ekonomija nije mogla da da. *Postaje* aktuelna neoklasična politička ekonomija, ponovo *se* „otkriva“ marksistička škola, *javljaju se* tzv. „razvojne studije“ i *otvaraju* pitanja problema zemalja Trećeg sveta, kao i odnosa razvijenih i nerazvijenih, obilje literature o „međuzavisnosti“, postmodernistička kritika postojećih teorija i drugi izazovi. Sa druge strane, stabilnost i napredak, koji su odlikovali privrede zapadnih zemalja od završetka Drugog svetskog rata do tada, *ustupaju* mesta ekonomskim problemima, tako da ekonomska pitanja *postaju* vrlo važne političke teme, a učesnici političkog života preokupirani ekonomskim pitanjima. Predsednik SAD Ričard Nikson 1971. godine *ukida* zlatno važenje dolara i time *izmiče* kamen temeljac posleratnog međunarodnog monetarnog sistema. Samo dve godine kasnije, do tada malo poznati kartel zemalja izvoznica nafte, OPEK (OPEC), *uspeva da podigne* cenu nafte do mere da to izaziva svetski „naftni šok“. U 1974. i '75. godini privrede najrazvijenijih zemalja sveta, industrijskih sila zapadne Evrope, SAD i Japana, po prvi put od „velike krize“ iz 30-ih godina *padaju* u recesiju – njihova privreda beleži pad. Nezaposlenost i inflacija *postaju* uskoro raširene pojave i „vruća“ politička pitanja u svakoj zemlji. Na svetskoj sceni, grupacija zemalja u razvoju, bivših kolonija od kojih je većina dobila nezavisnost tek deceniju ili dve pre toga, *zahteva* pravedniju raspodelu globalnog bogatstva i moći i uspostavljanje tzv. „novog svetskog ekonomskog poretka“. Ovi događaji predstavljali su izazov koji je zahtevao odgovor, ali ne knjiški i apstraktni, već vrednosno angažovan. Do takvog odgovora mogla je doći samo nova politička ekonomija, i to međunarodna politička ekonomija. (MPE: 11)

(47) Godine 1897. *odlazi* na školovanje u elitni Iton, i naročito *se ističe* u matematici, klasičnim studijama i istoriji. Godine 1902. *odlazi* u slavni Kings

koledž u Kembridžu. Godine 1909. *postaje* profesor ma Kings koledžu, Kebridž, gde *ostaje* do kraja života. Prvo *se zapošljava* u Ministarstvu za Indiju, a 1915. *se zapošljava* u Ministarstvu finansija, gde *ostaje* do 1919. (MAK: 12)

У српском корпусу наилазимо, такође, на пример у коме је будућност у односу на тренутак оживљен „историјским презентом“ исказана обликом футура I:

(48) Sam Pareto će početkom XX veka supstituisati svoje poglede u teoriji granične korisnosti, kao i mnogi drugi, a naime *napuštaju* poglede u vezi sa kardinalnom korisnošću tj. umesto striktnе мерљивости korisnosti *uvode* pojam ordinarne korisnosti što *podrazumeva* poziciju potrošača u kojoj on *rangira* kombinacije dobara na skali preferencija. (MIK: 335)

Врло фреквентна употреба „историјског презента“ је сасвим очекивана у научно-уџбеничком стилу, јер је потребно што уверљивије и занимљивије објаснити историјски след догађаја или развој неког појма кроз време. Показало се да семантички модел објашњавања ове вредности презента није довољан, па су се наметнула прагматичка решења. Ж. Мешлер истиче да је особина која у овој употреби даје предност презенту у односу на прошла времена (прост перфекат, пре свега) његова способност изражавања субјективности и наглашава да чак и када ова употреба презента нема одлике наративне и субјективне вредности, она производи ефекат временске близине које ниједно друго француско време не успева да реализује (Moeschler 2019: 7). Истраживање које је спровео Ж. Мешлер је било на књижевном корпусу – Рајхенбахов модел анализе је употпуњен прагматичким маркерима ±наративно, ±субјективно и ±експлицитно, па се тако добија пет различитих врста вредности историјског презента у књижевном стилу и једна вредност која припада новинарском стилу. У нашем корпусу су се нашли историјски презенте типа +наративно у којима временски редослед догађаја напредује и –субјективно у којима не постоји мисаони субјекат, већ само след догађаја:

- (49) Ces deux auteurs *s'intéressent*, au début des années 1970, à l'interdépendance, qui *représente*, selon eux, la plus importante transformation en relations internationales depuis la fin de la Seconde Guerre mondiale. [...] Keohane et Nye *analysent* les effets de l'interdépendance [...]. En 1977, ils *publient* *Power and Interdépendance* où ils développeront le concept « d'interdépendance complexe ». (EPI: 18)
- (50) Il *constate* également que ce *n'est* qu'après les années 1960 que les principaux symboles de la mondialisation *prennent* véritablement leur signification. [...], l'exportation massive de la culture de masse américaine *est en plein essor* dans les années 1950-1960. Le premier restaurant McDonald's *est créé* en 1954, mais ce *n'est* qu'à partir des années 1970 que cette chaîne de restauration, *conquiert* le monde. La télévision ne se *démocratise* qu'après les années 1960. Le premier satellite de communication *est lancé* dans l'espace en 1962. C'est en 1969 *qu'est construit* le premier avion commercial Boeing 747 pour passagers [...] (EPI: 29)

Поред „историјског презента“ у српском корпусу наилазимо на презент за исказивање релативних прошлих радњи који се појављује само у зависносложеним реченицама у којима је неки облик прошлог времена у управној клаузи (Танасић у Пипер и др. 2005: 366). У корпусу их налазимо у незнатној употреби и то у поредбеним реченицама :

- (51) Naime, autori doktrine i njihove pristalice o globalizaciji, kao da *gube iz vida* ili bi želeli da zabašure neke procese koji su otvoreni posle drugog svetskog rata, a koji su i sa stanovišta izgradnje i razvoja modela svetskog tržišta relevantni. (МАК: 317)
- (52) Naravno, tu najveće šanse imaju SAD, s obzirom da su bile u poziciji kreatora sadašnjeg monocentričnog svetskog sistema, tako da i velikoj meri *određuju* pravila igre, rukovodeći se sopstvenim interesima. (МАК: 296)

3.1.2. Генеричка вредност

Генеричка вредност презента представља процес који се не реализује обавезно у тренутку говора већ, пошто има могућност да се понавља када су одређени услови задовољени, заузима позицију ванвременске реализације. Ову вредност има презент у изрекама, пословицама, дефиницијама, закључцима, описима стања и поретка ствари (Charaudeau 1992: 453). Ту се сврставају и изражаваће навика и понављања, вредности које у традиционалним граматикама имају квалификативни и итеративни презент.

У делу корпуса који се односи на микроекономију, статистику и рачуноводство, већина примера припада овој вредности и они се реализују као дефиниције:

- (53) La comptabilité de gestion *analyse* ces flux de façon plus fine, en fonction des besoins de la gestion. Pour parvenir à ce résultat, elle *ne peut*, comme la comptabilité financière, *se limiter* à l'enregistrement de flux externes (achats salaire) ; elle *doit* aussi *étudier* les flux internes (flux de marchandises entre les différentes unités de l'entreprise). (COM: 6)
- (54) Un marché *est en équilibre* lorsque les forces qui *agissent* sur lui *n'ont* plus *tendance à se modifier*. (MIC: 15)
- (55) L'analyse d'équilibre partiel *est* toujours *utile* et elle *peut* même *constituer* une approximation raisonnable de l'analyse d'incidence lorsque le marché affecté par la taxe *est petit* par rapport au reste de l'économie. (IMS: 4)
- (56) Le coefficient de variation ou coefficient de dispersion *est le rapport* de l'écart type à la moyenne arithmétique [...] *C'est un nombre* sans dimension, indépendant des unités choisies. Il *permet de comparer* des séries exprimées dans des unités différentes. (STA: 462)

И у српском корпусу највећи део примера представљају дефиниције и научне истине приказане у широј садашњости и ту је најчешће реч о облицима

глагола несвршеног вида који изражавају нереференцијалне радње са вишим степеном апстрактности:

- (57) Kardinalno shvatanje korisnosti *polazi* od postavke da *su* potrošači *sposobni da ocenjuju* i broјčano *izražavaju* veličinu korisnosti određenih dobara. (MIK: 34)
- (58) Na primer, MU za 6 zemički: $(-1+1): 2 = 0$; a MU za prvu i zadnju јединицу *dobija se* produženjem putanje linearne funkcije granične korisnosti. (MIK: 8)
- (59) Статистика *je* научна дисциплина која *obuhvata* прикупљање, сређивање, обраду и квантитативну анализу података о масовним варијабилним појавама [...] (СТА 2015: 13)

У ову вредност се сврстава и категорија примера ексцерпираних из задатака и објашњења поступака њиховог решавања што постоји у свим областима осим политичке економије. И у француском и српском језику при формулисању задатака чешћи су облици императива и футура него презента који је присутнији када се даје решење задатка и објашњава поступак:

- (60) Le tableau suivant *donne* la répartition d'une population en fonction du nombre des titres boursiers qu'ils ont acquis cette année. Nous *déterminons* les quartiles. Dans un premier temps, nous *établissons* un tableau comprenant les modalités, les effectifs ou fréquences absolues [...] (STA: 94)
- (61) L'entreprise Lemoine *est une PME* qui *fabrique* des petits meubles dans différentes essences de bois. Elle vous *demande d'établir* les fiches de stock de planches de pin pour le mois de mai, compte tenu des informations suivantes : elle *dispose*, au début du mois, d'un stock de 80 planches pour une valeur totale de 1680 €. (COM: 106)
- (62) On *peut vérifier* algébriquement que, dans ce cas particulier, le multiplicateur de dépenses publiques *est identique* au multiplicateur obtenu en équilibre

partiel. Pour cela, on *procède* à nouveau par différenciation totale du système de solutions du chapitre précédent [...] (MAC: 85)

(63) *Колики је* коефицијент опремљености запослених основним средствима? Применом обрасца 14.6 *добивамо* [...] Овај коефицијент нам *показује* да је предузеће по раднику опремљено основним средствима велике вредности [...] (СТА: 350)

(64) Банка *извештава* да су купци дозначили цео дуг [...] (РАЧ: 90)

(65) Залихе робе у складишту и у продавници *евидентирају се* по продајној цени са ПДВ-ом. (РАЧ: 95)

Приликом пласирања садржаја из неке области, аутор уџбеника заузима нарочиту позицију као наратор – он се дистанцира од протеклих догађаја и предочава читаоцу своја становишта као опште истине. Иако није реч о класичној нарацији, ефекат је сличан⁸⁹:

(66) On sait également, depuis Robert Putnam, que les acteurs étatiques *négoient* de façon quasi simultanée avec les acteurs de la société civile et les acteurs internationaux. (EPI: 115)

(67) La tarification au coût marginal *utilise* tout simplement la règle $P = C_m$ dont on sait qu'elle *assure* l'optimum en concurrence. (MIC: 108)

(68) Nous savons que pour tous les biens privés, la prise de décision *est facilitée* par la référence au système concurrentiel qui *détermine* les conditions, prix et quantité, qui *permettent* l'allocation optimale de la production de biens privés. (MIC: 216)

Користећи прво лице множине и безлично „*on*“ као и епистемички глагол *savoir*, аутор уводи читаоца у нарацију у којој су све информације аподиктички изнете.

У српском делу корпуса презент је такође најчешће средство за исказивање ове вредности – радње које се понављају у широј садашњости употребом

---

⁸⁹ Ову вредност презента П. Шародо представља као *décrochage énonciatif* (Charaudeau 1992: 466) одн. прекид нарације.

несвршених глагола добијају већ статус законитости, опште истине. Нерезеренцијалне⁹⁰ садашње радње се ограничавају интервалом унутар којег се понављају:

(69) Уколико, међутим, предузеће одлучи да зграду изнајми другом предузећу или правном лицу, *тада се* билансирање *врши* у складу са МРС-40 Инвестиционе некретнине. (УЗР: 112)

(70) *Ali statistika međunarodne trgovine danas pokazuje da su tokovi privatnog kapitala između različitih nacionalnih privreda najviši ikada zabeleženi.* (РАМ: 179)

Исто тако, у овај тип презентских вредности сврставамо и тумачења различитих теорија и излагање ставова која чине саставни део научно-уџбеничке литературе и имају пре свега дидактичку сврху:

(71) *Pour le justifier, Cohen s'appuie sur trois arguments. D'abord, sur la base de statistiques – anciennes et qui concernent les États-Unis – il montre que les hommes divorcés se remarient plus rapidement que les femmes divorcées. Ensuite, les femmes tendent à se remarier avec des hommes plus âgés qu'elles. Enfin, l'écart d'âge entre les époux tend à s'accroître avec l'âge du mari.* (АЕР: 200)

(72) *Le modèle s'appuie sur le modèle du cycle réel sans capital, et, dans sa représentation la plus épurée, introduit seulement deux imperfections. Premièrement, il introduit la concurrence monopolistique sur le marché des biens, et ce, pour une simple raison : pour que les agents puissent fixer leurs prix, ils doivent nécessairement avoir un pouvoir de monopole. Deuxièmement, le modèle introduit des changements peu fréquents des prix nominaux, en utilisant une formulation due à Calvo, et qui apparaît comme la plus commode analytiquement.* (ЕАМ: 11)

---

⁹⁰ Разлику у исказивању садашњих референцијалних и нерезеренцијалних радњи несвршеним глаголима омогућава једино шири контекст (Танасић у Пипер 2005: 357).

- (73) De plus, avec la croissance fulgurante de la Chine, les pays qui *souffrent* le plus dans la nouvelle économie mondiale ne *sont* ni les plus riches ni les plus pauvres mais ceux qui *se situent* entre les deux et qui *ne peuvent pas faire* compétition aux pays riches ou pauvres. Des pays comme le Mexique ou la Pologne qui ne *possèdent* pas de main-d'œuvre suffisamment qualifiée pour dépasser leurs rivaux américains ou européens et qui *ne peuvent pas gagner* contre les bas prix provenant de la Chine ou de l'Inde *risquent de connaître* des années difficiles. (EPI: 35)
- (74) D'après le modèle keynésien, une réduction des impôts *accroît* la consommation et *doit avoir* un impact notable sur l'emploi. (MAC: 190)
- (75) U osnovi mikroekonomske filozofije *je individualizam* s obzirom da *se* to načelo *smatra* bitnim za slobodu čoveka u ekonomskoj sferi; pri tome, pojedinci *se posmatraju* kao potrošači (na osnovu čijih *se* preferencija *obrazuju* skale tražnje za konačnim dobrima) a zatim u drugom aspektu posmatranja *polazi se* od toga da *se* pojedinci na osnovu svojih preferencija *opredeljuju* između rada i dokolice tj. između sadašnje i buduće (odložene) potrošnje iz čega *proizilazi* skala ponude proizvodnih usluga ili faktora: rada, zemljišta i kapitala. (MIK: 3)
- (76) Pojava javnog sektora u savremenim privredama, preko kojeg *se obezbeđuje* ponuda javnih dobara koji *su* u načelu *dostupni* svim potrošačima, pod snažnom *je* ingerencijom neekonomskih institucija (javne vlasti) i *manifestuje se* fenomen kolektivnog interesa u korišćenju ovih dobara, najčešće uz korigovanje tržišnih kriterijuma. (MIK: 12)
- (77) Savremeni strukturalisti često *otvaraju* pitanja koja pripadnici drugih škola mišljenja radije *zaobilaze* ili *minimiziraju* njihovu važnost. (MPE: 64)

Саставни део економског дискурса су и математички обрачуни и графички и табеларни прикази чија су објашњења исказана такође у генеричкој вредности презентата:

- (78) Le tableau 2 *montre* les résultats de régressions prédictives univariées (régressions 1 à 11) et multivariées (régressions 12 et 13) sur les rendements réels des actions à l'horizon d'un trimestre. (ATF: 447)
- (79) Au prix $P = 4$, les consommateurs *désirent acquérir* 240 kg de X (point N sur DD), alors que les firmes *ne consentent à offrir que* 40 kg (point M sur SS). Ce même graphique *met en évidence* les deux déséquilibres que *sont* l'excès de demande et l'excès d'offre. (MIC: 16)
- (80) Deux applications *apparaissent essentielles* pour améliorer efficacement et durablement le pilotage d'une PME/PMI. La première *consiste à utiliser* la méthode ABC [...]. Le résultat classiquement obtenu *est* un tableau de marge par segment de marché qui *peut être visualisé* sous la forme du graphique suivant. (COM: 142)
- (81) La comparaison des points B et D *conduit à affirmer* que l'utilité attachée à U_1 , *est supérieure* à celle de U_0 puisque, pour une même quantité de X, le point D sur U_1 comporte plus de Y que n'en *contient* le point B sur U_0 . (MIC: 28)

Ова вредност се у српском језику класификује као посебна подврста квалификативног презента садашњих референцијалних радњи која се јавља када презент описује неку слику или, у случају нашег корпуса, графиконе и табеле:

- (82) Dijagram 1. *ilustruje* ukupnu korisnost TU i graničnu korisnost MU na bazi podataka iz prethodnog primera. (MIK: 27)
- (83) Kriva tražnje *pokazuje* uticaj cene kao determinante promenljive na veličinu tražnje date vrste dobara. (MIK: 32)
- (84) Kriva indiferentnosti *pokazuje* geometrijski položaj tačaka koje *izražavaju* vrednosti, odnosno strukturu pojedinih međusobno indiferentnih potrošačkih korpi. (MIK: 36)

Будући да стандардна квалификативна вредност презента ни у српском ни у француском у корпусу не постоји – она се утопила у дефиниције и теоријска

објашњења – очувала се итеративна вредност уз инструкције временских одредница (*chaque année, à la fin de chaque journée*, сваког дана, често) :

- (85) La comptabilité financière *fournit chaque année* le résultat global de la société dans un compte de résultat qui, pour l'année N, se présente sous la forme simplifiée suivante (données en euros) [...] (COM: 4)
- (86) À la fin de chaque journée, certaines banques *sont en excédent* de réserves alors que d'autres *enregistrent* un déficit. (MAC: 125)
- (87) À titre illustratif, dans le secteur automobile, le parc français de véhicules particuliers compte 30 millions d'unités. Il *se renouvelle chaque année* à raison de 2 millions de véhicules (en moyenne). (IMS: 9)
- (88) Na kraju, gde bi nam bio kraj kad bismo mogli ubediti strane kupce da znatno više kupuju naše proizvode i usluge po cenama koje se dobijaju, kada se aktuelne cene izražene u dinarima podele sa trenutnim valutnim kursom evra i dolara, koji svakog dana zvanično *objavljuje* NBS. (RVP: 106)
- (89) No, slobodna privatna preduzeća oslobođena stega države, često nanose društvenu štetu, naročito onim najsiromašnijim slojevima stanovništva. (MPE: 63)

Српски језик сврстава итеративну вредност презента у нереференцијалне радње – функцији временске локализације јављају се и именице са детерминатором у одређеном падежном облику (*сваког дана* пример (88)), што и указује на итеративност.

3.1.3. Вредност имагинарности⁹¹

Вредност имагинарности се исказује под одређеним условима у контексту који изражава реалну хипотезу и где се презент налази у зависној реченици са

---

⁹¹ У ову категорију вредности П. Шародо сврстава и незавршеност односно нереализацију неке надолазеће радње, али та врста примера се не појављује у нашем корпусу (Charaudeau 1992:453)

везником *si*. Читава математичка структура економског дискурса је незамислива без ове врсте конструкција:

- (90) Si on *reprend* le diagramme d'Edgeworth étudié supra, il suffit alors de changer le nom des variables. (MIC: 250)
- (91) Si le prix *est supérieur* au prix d'équilibre, par exemple $P=12$, apparaît un excès d'offre $KL=120$. (MIC: 17)
- (92) Or, si les prix de marché *incluent* la TVA ou les droits de douane, la valeur ajoutée est calculée hors taxe. (MAC: 17)

Већи је, међутим, број примера који у главној реченици имају презент са футурском вредношћу, вероватно због потребе да се и у овим ситуацијама процес представи као близак и динамичан:

- (93) Si ce dernier *annonce* une réduction de ses revenus en même temps que le plan de licenciement, cela contribue grandement à ce que les salariés trouvent le plan « acceptable ». (LBM: 68)
- (94) En pratique, l'analyse est cependant compliquée par le fait que si l'on *sait* que les prix d'équilibre général existent, on ne peut cependant pas les déterminer explicitement. (IMS: 5)
- (95) Nous savons qu'il existe un intervalle modal si, et seulement si, deux modalités *ont la fréquence* (absolue ou relative) la plus élevée. (STA: 77)

него са очекиваним обликом простог футура :

- (96) Si la diminution du surplus, par taxation, *est inférieure* à son augmentation par subvention, il y aura augmentation du bien-être général. (MIC: 253)
- (97) Si les planificateurs *appuient* l'arrivée sur le marché d'un nouveau produit, toute l'entreprise se mettra au service de ce produit, de la chaîne de montage au service du marketing. (EPI: 52)

Слична је и вредност српског свршеног презента за исказивање релативних радњи у временским клаузама са значењем антериорности:

(98) Ukoliko dodje do rasta količine novca to će u duhu “novčane iluzije” izazvati rast cena koji neće biti poznat svim radnicima pa će neki misliti da je samo njihova relativna nadnica porasla i zato će prestati da tragaju za poslom sve dok ne shvate da je došlo do opšteg rasta cena. (МАК: 75)

У корпусу су, сасвим очекивано, бројни примери у којима се свршени презент јавља као замена футура другог у погодбеним реченицама :

(99) Ако менаџмент уопште *нема*, или пак *има* низак степен флексибилности приликом избора рачуноводствених политика и вршења процена, рачуноводствене информације ће у мањем степену бити информативне и као такве неће омогућити потпуно разумевање економских перформанси предузећа. (УЗР: 111)

(100) Na kraju, ako *se* sticajem srećnih okolnosti, u preostala dva meseca 2007. *desi da se* Srbija, na bazi podataka u dolarima, *nađe* na listi srednje zaduženih zemalja, to će biti pre svega, zbog drastičnog pada vrednosti te valute prema evru i drugim važnijim valutama, jer se osetno veći deo izvoza robe i usluga Srbije od njenog spoljnog duga obračunava u evrima (91% prema 78%). S druge strane, ako *se* spoljni dug i izvoz robe i usluga *obračunavaju* u evrima, mnogo je verovatnije da će Srbija u 2007. g., i pored prevremenog vraćanja (tokom 2006. i 2007. godine) oko 1,3 milijarde dolara i otpisa oko 800 miliona dolara od strane Pariskog kluba i Italije(u 2006. godini) – ostati u grupi visoko zaduženih zemalja. (RVP: 99)

(101) Ako privremeno *dođe* do smanjivanja potrošnje to će biti kompenzирано silaznom fleksibilnošću cena i nadnica. (МАК: 44)

(102) Posmatrana matematički tj. geometrijski, funkcija tražnje ima negativan nagib, što izražava zakonito kretanje između nivoa cene i tražene količine u smislu da će potrošač kupovati veću količinu datog dobra ako *se* njegova cena

snižava i obratno potrošač će kupovati manju količinu datog dobra pri povećanju cene. (MIK: 17)

- (103) Ako je proizvodnja *manja* od ravnotežne, npr., 300, a agregatna tražnja 350, tada će se zalihe smanjivati i potrebno je povećati proizvodnju. (MAK: 156)

Генерално су у српском корпусу присутнији примери погодбених реченица у којима су глаголи и у управној и у зависној клаузи у презенту – они би се по својој примарној вредности могли сврстати у квалификативну употребу презента неререференцијалних радњи јер описују тј. дају примере за неке општеважеће законитости и као такви чине неизоставни део научно-уџбеничког стила. Дајемо ипак предност имагинарној вредности коју намеће синтаксичка структура реченице:

- (104) Ako pojedinac *počne da radi* sa 20 godina, sada ima 40 godina, radi do 65 godina, a živi do 80 godina, u 40 toj nasledi bogatstvo, tada je $T = 40 - 20 = 20$. (MAK: 64)
- (105) Ako *se* rezultat *shvata* kao output inputnih veličina, onda razume se, rezultat modeliranja *zavisi* od kvaliteta i kvantiteta ulaznih veličina. (MIK: 8)
- (106) Određeni sistem (model) *se nalazi* u stanju ravnoteže ako je neutralisanje sila koje mogu uzrokovati promenu, *potpuno*. (MIK: 9)
- (107) Ako ih *predstavimo* u rasponu od 0 do 1 dobijamo sledeću matricu: (MAK: 2)
- (108) Ako kamate *ostanu* na nivou od 2%, spekulativni novac u (A) *ostaje* 25, pa se povećava transakcioni novac (sa 50 na 75 mlrd.) u (B) (MAK: 222)
- (109) Ako *shvatimo* moć kao sposobnost da se utiče na ishod, onda *se* zaista države *mogou smatrati* odgovornim za to gde će se iskoristiti moć zajedničke akcije (npr. voditi rat ili zaključiti mir) i ko će dobiti ovlašćenja da je koristi (npr. koja partija dobija koja ministarska mesta u vladi). (MPE: 16)
- (110) Ako je: $Y = C + S$: dohodak se troši (C – engl. Consumption) i štedi (S – engl. Savings)-, $C = a + bY$: potrošnja je zbir autonomne potrošnje (a) i dela

dohotka koji se troši (bY , b je granična sklonost potrošnji); $1 = I^*$: stvarne investicije jednake su planiranim investicijama. (MAK: 60)

(111) Ukoliko podatke iz prethodne tabele predstavimo grafički (na horizontalnoj osi je raspoloživi dohodak, a na vertikalnoj potrošnja) *dobijamo* krivu potrošnje ili funkciju potrošnje: (MAK: 153)

(112) Ako je učešće proizvoda X_j u strukturi potrošnje relativno *malo*, tada I predstavlja ukupan dohodak potrošača. (MIK: 31)

У корпусу се јавила једна врста вредности за коју није било адекватне класификације, али која свакако припада имагинарној вредности. У питању је објашњење имагинарне ситуације налик на „глобалне симулације“ где аутор уџбеника покушава да директним „увлачењем“ читаоца у ситуацију покушава да на што пластичнији начин објасни неки процес. Ова вредност презента би се, по угледу на *imparfait préludique*⁹² (Grevisse 2007: 1092), могла назвати *présent préludique*:

(113) Pour bien comprendre le problème auquel vous faites face à ce stade, imaginez-vous dans le rôle d'un macroéconomiste travaillant pour le gouvernement. Le premier jour de l'année, vous *entrez* dans votre bureau du ministère des finances. Les services de cette administration *tiennent à votre disposition* un ensemble de données concernant l'économie française. Ces données *sont* de deux ordres. La première catégorie vous *permet de définir* les fonctions de comportement des ménages et des entreprises [...] (MAC: 73-74)

(114) Le juge, qui a la certitude que l'un des deux est coupable leur propose le marché suivant : celui qui *avoue* est libéré, celui qui *n'avoue* pas en *prend* pour dix ans, tous les deux *avouent* et *prennent* chacun cinq ans de détention, ou aucun *n'avoue* et ils *font* chacun deux ans de détention. Les choix sont donc : tous les deux *avouent*, tous les deux *nient*, un des deux *avoue*, un des

---

⁹² Ово је вредност презент приликом дечјих игара, када се договарају ко ће преузети коју „улогу“: « *Moi, j'étais genderme, tu volais un vélo...* » (Grevisse 2007: 1092)

deux *nie*. Compte tenu du fait que les détenus ne *peuvent coordonner* leur stratégie et *ignorent* totalement le choix *fait* par l'autre, la probabilité est que chaque suspect choisisse la prudence [...]. Tous les deux *avouent* et *se privent* donc, faute d'information, de la meilleure décision [...]. On peut également imaginer que l'on *peut répéter* ce jeu à plusieurs reprises ayant plus de deux joueurs. Nous nous plaçons alors dans l'hypothèse d'une stratégie mixte. (MIC: 189)

Адекватан кореспондент у српском језику би био транспоновани презент у будућност тј. употреба презента за замишљену будућност (Танасић у Пипер и др. 2005: 385). Оваква употреба презента се показује као веома захвална за хипотетичке ситуације и дочаравање реалног контекста будућим стручњацима:

(115) Kada postoji mogućnost uvođenja sistema uvoznih kvota rento-lovačko ponašanje se može pojaviti na nekoliko tačaka u političkom sistemu. Najpre, auto dileri koji *imaju* dobre političke pozicije *mogu lobirati* u parlamentu *da se uvedu* kvote, a njima *otvori* mogućnost ubiranja renti. Ukoliko *se* ovakva odluka *razmatra* najpre u nekom od stručnih skupštinskih odbora, njegovi članovi, ma kako čestiti, *postaju* potencijalni primaoci različitih vrsta usluga, poklona, donatorstva i drugih delova renti. Rente *se* takođe „*raspršuju*“ unutar birokratskog aparata. Ministarstvo, odnosno njegove službe koje *primaju* ponude različitih prodavaca automobila za pravo uvoza, *mogu postati* poprište korupcije u zamenu za razmatranje takve ponude za uvozni posao. Dakle, pojedinačno rentolovačko ponašanje najdirektnije *omete* vladinu politiku i indirektno *stvara* okruženje u kome *se* korupcija *isplati*, te je stoga *treba* i *očekivati*. (MPE: 91)

***

Упоредном систематизацијом вредности француског и српског презента показује се да оба корпуса располажу махом идентичним врстама заступљеним у

већој или мањој мери. Вредност „актуелног“ француског презента која покрива употребу презента за исказивање шире садашњости, као и за актуелизацију у прошлости и будућности налази своје еквиваленте међу садашњим референцијалним и садашњим неререференцијалним радњама израженим у српском презенту које такође покривају односе антериорности и постериорности унутар ових подела. Двојака реализација ове еквиваленције потиче од важности коју у српском језику представља аспекатска опозиција јединичност/мноштво. Генеричка вредност француског презента којом се дају дефиниције, описују табеле и графикони у српском језику припада, такође, садашњим референцијалним радњама као врста квалификативног презента. Вредности „опште истине“ у француском језику одговарају садашње неререференцијалне радње. Ту се, међутим, сврстава и употреба ауторског „ми“ тј. „on“ која у српском језику спада у садашње референцијалне радње, а у случају додатне вредности предлагања, ова вредност се у српском сврстава у модално транспоновање. „Имагинарни“ презент који у условним реченицама изражава математичке законистости налази еквивалента у садашњим неререференцијалним радњама у српском, док се друга вредност „имагинарног“ презента која је класификована као „*préludique*“ изједначава са транспоновањем српском презента у будућност и вредношћу замишљене будућности. Транспоновање српског презента у прошлост је вредност која у француском потпада под категорију „актуелног“ презента тј. његове актуелизације у прошлости. Вредност релативних радњи исказаних презентом у поредбеним реченицама за прошлост, и временским реченицама за будућност, не налази директну еквиваленцију јер се због слагања времена у француском језику ова вредност полазне тачке за оријентацију на временској оси додељује имперфекту (видети стр. 69). Показало се да је генеричка вредност презента најзаступљенија у оба корпуса (36% у француском и 29% у српском), што је и разумљиво, будући да су дефиниције и објашњења најзаступљенија одлика научно-уџбеничког стила. Интересантно је да следећу вредност презента по учесталости у француском корпусу представља актуелизација у прошлости са 22%, а у српском вредност имагинарности са 27% која се реализује унутар условних реченица. Оправдање за овакав распоред употреба презента се може наћи само у стилском одабиру аутора

или у самој теми која намеће одређени приступ, што важи и за остатак вредности презента у оба корпуса – актуелизација у будућности и вредност имагинарности у француском корпусу су скоро идентично заступљени са 15%, док се на последњем месту налази вредност актуелизације у садашњости. У српском корпусу вредност актуелизације у садашњости и у будућности имају идентичну заступљеност са 15%, а актуелизација у прошлости је најмање заступљена са 13%.

3.2. Вредности перфекта

Основна вредност и француског и српског перфекта је да прикаже радњу која је anteriorna тренутку говора, радњу која је вршена или извршена у прошлости (Танасић у Пипер и др. 2005: 390, Charaudeau 1992: 459). Француски облик сложеног перфекта (*passé composé*) располаже са неколико начина представљања процеса anteriornог тренутку говора⁹³. Будући да је „једном ногом у прошлости, а другом у садашњости“ (Charaudeau 1992: 459) он има способност да искаже свршену прошлу радњу која је у уској вези са садашњим тренутком. Та вредност се код П. Шародоа назива „*présent accompli*“ (остварени/реализовани презент) и перфекат у овој употреби не може бити замењен обликом простог перфекта (*passé simple*) (*J'ai éteint la lumière, il n'y a personne dans la chambre.*). Прост перфекат је време које се превасходно користи у писаном коду, покрива исти временски одсечак као и сложени перфекат, али радњу приказује увек у целости и удаљену од тренутка говора (*Louis XIV conquiert vite la Prusse.*). Српски перфекат ни на који начин самостално, својим обликом, не спецификује радњу, према томе компоненту резултативности може да исказује на другом нивоу – свршеним и несвршеним глаголима (Танасић у Пипер и др. 2005: 390). Када француски сложени перфекат представља процес потпуно одељен од садашњости и изражава исти временски одсечак као и прости перфекат, онда поседује вредност „*passé révolu*“ (давно завршена прошлост) (*Il est mort en 1989*). Разлика у њиховој употреби је само у врсти комуникативне ситуације, а не у смислу тј. начину

---

⁹³ У радовима који прате линију истраживања Е. Бенвениста ове две вредности се називају *passé composé de l'antériorité* и *passé composé de l'accompli* (De Saussure 2012: 189).

приказивања прошле радње (Charaudeau 1992: 460). Чињеница да српски перфекат за примарну функцију има исказивање радње у прошлости, без прецизирања, омогућава му шири домен употребе (Танасић у Пипер и др. 2005: 390). Поред видске остварености глагола у перфекату, важна је и категорија референцијалности одн. нереференцијалности глаголске радње, референцијалне радње се могу приказати и свршеним и несвршеним глаголима (*Мрави су улазили кроз рупе на крову. / Башта је зарасла у коров.*). Француски сложени перфекат изражава и генеричку вредност, пошто има способност да учествује у садашњости ослања се на њу да би исказао вредност опште истине (Charaudeau 1992: 460), а у српском језику ову вредност изражава квалификативни перфекат који уз себе нема никакву врсту временске детерминације. Српски језик остварује још велики број употреба перфекта, од којих издвајамо само неколико: антериорност прошле радње у односу на неку другу прошлу радњу (*Када је приредба прошла, сви су осетили олакшање.*) исказивање несвршене прошле радње коју је поништила друга прошла радња (*Јована је правила колач, али је нестало брашна.*), итеративност референцијалних и нереференцијалних радњи, веома честа у пословицама (*Тресла се гора, родио се миш. / Чим је представа прошла, глумци су се поклонили публици.*), релативност радње која се представља као прошла у односу на неку будућу радњу (*Сутра ћемо сазнати ко је победио.*), што постоји и у француском (*Dans un mois, j'ai fini ma thèse.*) (Petrović 2002), вредност приповедачког перфекта, као и употреба облика крњег перфекта.

3.2.1. Вредност остварене радње у садашњости (*présent accompli*)

Ова вредност француског перфекта се сусреће веома често у нашем корпусу – када год је потребно објаснити неку промену или процес чије се последице протежу до садашњег тренутка, то је исказано овим обликом:

- (116) Expression de la valeur des choses, l'utilité est une notion subjective que les économistes *se sont*, depuis le début du XIXe siècle, *efforcés d'évaluer*.
(MIS: 23)

- (117) Des travaux *ont montré* que l'inégalité des revenus entre les ménages s'était accrue depuis les années 1970. (MAC: 19)
- (118) Depuis la Seconde Guerre mondiale, *il y a eu* un effort de rattrapage incontestable et l'analyse de l'oligopole *s'est nourrie et développée* à partir de différents courants de pensée. (MIC: 146)
- (119) Jusqu'à présent, *nous avons considéré* que chaque joueur effectuait un seul choix et s'y tenait. (MIC: 188)
- (120) Si historiquement le libre-échange n'est pas coupable et que les problèmes liés au chômage sont ailleurs, un changement significatif *s'est produit* depuis. (EPI: 49)
- (121) Depuis les années 1970, l'EPI *a beaucoup évolué* et les problématiques récurrentes de la discipline portant sur la souveraineté des États ou sur leur capacité d'intervention [...]. (EPI: 11)
- (122) Cette relation signifie, comme *l'a montré* le tableau 1.1, qu'à toute valeur possible du prix correspond une quantité donnée. (MIC: 11)
- (123) Par ailleurs, une nouvelle approche du PIB réel *s'est imposée* au niveau international. (MAC: 23)

За овакву временску интерпретацију перфекта потребно је да постоји неки процедурални израз – прилог или прилошка конструкција која ће пажњу читаоца усмерити у адекватном правцу као што је то случај у примерима од (116) до (121), док у примерима (122) и (123) пресудну улогу за тумачење има контекст. Сматра се да аутор у овој ситуацији, осим тога што приказује догађај који има последице у садашњости, доживљава овај процес психолошки „ближим“ истичући његову важност. Ова појава се код П. Шародоа назива *décrochage énonciatif* (Charaudeau 1992: 468).

У нашем корпусу малобројни су примери ове вредности српског перфекта – компонента резултативности исказује се свршеним глаголима и контекст је тај који одређује интерпретацију:

- (124) Kejnzijska ekonomija je otvorila dva problema: prvo, potrebu ustanovljavanja mikroosnova makroekonomije, i drugo, usklađivanja racionalnog izbora sa nestabilnošću. (MAK: 2)
- (125) Ova dva primera predstavila su dinamiku Okunove krive u zavisnosti od promena nezaposlenosti i tražnje za radom. (MAK: 253)
- (126) U posmatranom periodu analize tražnje pretpostavljali smo da je redosled prioriteta, odnosno sistem preferencija potrošača, ostao nepromenjen. (MIK: 62)

У ову вредност можемо сврстати и употребу перфекта која је карактеристична за уџбенички стил, у случају када се аутор позива на нешто већ изречено што му је потребно да надаље настави објашњавање. Заступљеност ове употребе је веома велика и у француском и у српском корпусу и она је потпомогнута различитим средствима унутар реченице:

- (127) Comme nous allons le voir, ces emplois ne se réduisent pas aux dépenses des trois types d'agents que nous avons mentionnés. (MAC: 19)
- (128) Dans l'exemple qui précède, nous avons supposé que l'économie ne comprenait qu'un seul produit. (MAC: 22)
- (129) Nous avons indiqué plus haut que les banques avaient le pouvoir de créer de la monnaie. (MAC: 111)
- (130) U slučaju inferiornih dobara, *videli smo*, Engelova kriva ima negativan nagib. (MIK: 70)
- (131) U prethodnom poglavlju upoznali smo se sa osnovnim makroekonomskim identitetima, od kojih polazi i IS-LM model. (MAK: 198)
- (132) Već *smo u prvom delu knjige videli* da su i merkantilisti i liberali, kao i marksisti i kritičari poklanjali izuzetnu pažnju međunarodnoj trgovini. (МПЕ: 109)

Било да је реч о прилошким изразима као у примерима (128), (129), (131), (132) или је сам глагол тај који упућује на претходни контекст – примери (127) и (130).

3.2.2. Генеричка вредност

То је вредност исказивања општих истина којој у српском језику одговара квалификативни перфекат. Служи, пре свега, за дефинисање појмова и објашњавање законитости економских процеса:

- (133) L'équilibre se situe en F : la hausse du taux d'intérêt *a diminué* la consommation actuelle ($R_0' < R_0$) et *accru* la consommation [...] (МІС: 212)
- (134) То је облик пореза на потрошњу који се обрачунава и плаћа у свим фазамa прометног циклуса, али тако да се у свакој фази опорезује само износ додате вредности која *se ostvarila* у тој фази прометног циклуса. (МАК: 340)

Налазимо случајеве када је сложени перфекат део хипотетичке реченице у којој се исказује нека законитост као у примеру (135); потпуно је идентична употреба српског перфекта у датој ситуацији – пример (136):

- (135) Si une baguette coûte 1 euro, notre entrepreneur *a emprunté* l'équivalent de 10 000 baguettes. (МАС: 60)
- (136) Ако *je* држава *imala* дуг од 100 млрд. динара, а затим, у неколико година, *imala* deficite од 20, 30 и 50 млрд. din., njen дуг *će se* увећати на 200 млрд. (МАК: 336)

Сложени перфекат се појављује и у сложеној реченици са временском клаузом која исказује итеративност, односно ситуацију да се радња реализује сваки пут када се услови задовоље :

- (137) Lorsque le taux d'intérêt *a atteint* sa valeur plancher : la politique monétaire ne peut évidemment plus fonctionner. (МАС: 92)

Ова вредност је такође веома присутна у поставци задатака у оба корпуса:

- (138) La fonction de production *est devenue* une fonction à une seule variable *L*. (MAC: 72)
- (139) En *D*, le consommateur *A* a *vendu* une quantité de *Y* pour acheter une quantité de *X*. (MIC: 247)
- (140) Lors d'une enquête sur la population d'un arrondissement de Marseille, on a *recensé* le nombre de personnes par ménage. On a ainsi *obtenu* le tableau suivant [...] (STA: 24)
- (141) Afin de calculer les coûts des activités tuiles et accessoires, M. Legrand, contrôleur de gestion de la SATN, a *défini* le réseau d'analyse à partir de son organisation fonctionnelle [...] Le service comptable *a*, en outre, *procédé* au relevé des charges du mois de mai N. (COM: 56)
- (142) У предузећу „МТ“ 1. марта *било је* 200 запослених и током марта два радника *су отишла* у пензију, а 5 радника *је добровољно напустило* предузеће. (СТА: 368)
- (143) Радник *се вратио* са службеног пута и *поднео* обрачун на 950 динара (од тога су дневнице 800 динара), разлика му је исплаћена на благајни. (РАЧ: 81)

3.2.3. Вредност давно завршене радње (*passé révolu*)

Најбројнији су, међутим, примери у којима француски свршени перфекат исказује пунктуалност прошлог процеса насупрот процесу израженом имперфектом који сугерише трајање радње:

- (144) Cette perte mondiale est aussi la somme d'argent que les pays acheteurs étaient prêts à payer pour obtenir les 40 millions de barils supplémentaires par jour, et qu'ils *n'ont pas eus* suite au cartel. (MIC: 178)
- (145) Ces phénomènes *ne se sont pas limités* à la France, ils étaient les symptômes d'une crise de dimension mondiale déclenchée par la faillite d'une banque d'investissement, aux États-Unis, en septembre 2008. (MAC: 11)

Потребно је напоменути да у уџбенику из политичке економије, који се махом бави објашњавањем историјских процеса из економске перспективе, не налазимо ниједан пример имперфекта у комбинацији са сложеним перфектом – уместо сложеног перфекта је најчешће презент како би приповедање било што ближе:

(146) Les conflits, qui étaient souvent très durs avant et tout juste après la guerre, *deviennent* moins violents. (EPI: 35)

Хронолошки след сукцесивних радњи у сложеном перфекту појављује се често у историјским прегледима и приказу развоја економских процеса:

(147) La déflation *a menacé* la France en 2009 mais le danger *s'est éloigné* en 2010. (MAC: 43)

(148) De plus, lors de la période des Trente Laborieuses (1970-2000), les États occidentaux *ont repensé* leur rôle dans l'économie. Afin de répondre aux nombreuses crises économiques et financières, ils *ont mis en œuvre* des politiques monétaires plus rigoureuses et *contrôlé* ou *tenté d'éliminer* les déficits publics. Pour réduire les déficits et les charges qu'ils font peser sur le marché, la majorité des États industrialisés *ont opté* pour des politiques de libéralisation de leur économie. (EPI: 21)

Семантичке вредности глаголских времена се често проширују прагматичким решењима које намеће контекст – поред односа симултаности, антериорности и постериорности, евентуалности и стања могу да стоје у својству „позадине“, декора који се не мења док се други процеси одвијају или у односу „елaborације“, тј. „енкапулирања“, када се прво наводи један процес који обухвата неколико касније наведених (De Saussure 1997: 330, 2012: 426)⁹⁴.

---

⁹⁴ Потребно је делимично допунити ову констатацију, пошто се у семантици односи између евентуалности или стања изражених глаголским облицима разврставају на четири типа логичких односа: каузалност, непосредно претхођење, инклузивност (однос део-целина) или временско преклапање (Lascardes & Oberlander 1993 in Moeschler 1998b: 294) који се групишу у дискурзивне

У примеру (149) управо наилазимо на однос „енкапсулирања“, тј. инклузије где се први глагол у сложеном перфекту налази у својству увода који пружа свеобухватан увид у радњу, а каснији глаголи који представљају делове те глобалне слике дају потпуније информације и могу бити међусобно поређани по временском редоследу или не:

(149) Ces 30 dernières années, nous *avons assisté* à des améliorations spectaculaires dans le monde en développement. L'espérance de vie *a gagné* huit ans. L'analphabétisme *a été* quasiment *réduit* de moitié, pour tomber à 25 %. Et en Asie de l'Est, le nombre de personnes vivant avec moins de 1 dollar par jour *a été* presque *divisé* par deux au cours des années 90. (EPI: 31)

Идентична употреба перфекта се налази и у српском корпусу:

(150) Njihova predviđanja *su se obistinila* – 1926. *Izbio je* generalni štrajk, poslodavci *nisu učinili* ništa *da snize* druge troškove, pa *je* precenjena valuta *značila* slabu, a ne jaku valutu. (МАК: 13)

У наредном примеру нарочито се истиче уводна реченица којом свршени перфекат изражава радњу – акценат је на свршеном процесу чије су последице и даље актуелне. Он јасно позиционира тему која ће у наставку бити анализирана и приказана помоћу презента и на тај начин интензивније доживљена:

(151) La plupart des études empiriques *ont* toutefois *attribué* un rôle mineur aux fluctuations des dividendes dans l'explication des mouvements des cours boursiers (Campbell [2003]). Les ratios de valorisation (cours normés par les dividendes ou les bénéfices) possèdent, au contraire, un pouvoir prédictif sur les rendements à des horizons de plusieurs années (Campbell [2003]). Par

---

односе као објашњење (*explication*), елаборација (*élaboration*), нарација (*narration*), позадински план (*arrière-plan*) и резултат (*résultat*) (Lascarides & Asher 1993: 440 in Moeschler 1998b: 297). Ови односи темпоралне референције се продубљују прагматичком теоријом модела директивне инференције Жака Мешлера (2000) (видети стр. 75).

ailleurs, plusieurs travaux empiriques montrent que d'autres variables, liées au déroulement du cycle d'affaires, possèdent un pouvoir prédictif sur les rendements à des horizons de quelques trimestres (Lettau et Ludvigson [2001]). Enfin les tests de prévisions en échantillon et hors échantillon offrent des résultats discordants (Goyal et Welch [2008]) et les paramètres des régressions prédictives apparaissent instables (Lettau et Van Nieuwerburgh [2008]). (ATF: 442)

Српски перфекат који одговара овој употреби француског сложеног перфекта назива се „приповедачким“ (Танасић у Пипер и др. 2005: 408) и представља већински део употребе овог облика у корпусу – за објашњење развоја економских појава и процеса, као и историјски приказ економских проблема неопходно је средство за исказивање следа сукцесивних догађаја:

- (152) Na kraju Prvog svetskog rata, kao glavni predstavnik britanskog ministarstva finansija na pariškoj mirovnoj konferenciji *zalagao se* za blaže uslove ratnih reparacija za Nemačku; nije uspeo, *podneo je* ostavku i *napisao* knjigu Ekonomske posledice mira [...]. To *ga je učinilo* slavnim, knjiga *je bila* međunarodni bestseler. (MAK: 12)
- (153) Na tu ideju prvi *je došao* pruski statističar i ekonomista Ernst Engel (1821-1896). Naime, on *je* na osnovu podataka o porodičnim budžetima *izveo* i *formulisao* četiri zakonitosti koje će se u njegovu čast po njegovom imenu i nazvati. (MIK: 237)
- (154) Bortkijevič *je* na primer, pozitivnost vremenske preferencije *vezivao* za postojanje nenovčane privrede, privrede gde ne postoje kamate. Međutim, mišljenje je da *je* Bem-Baverkov stav *dobio* potvrdu, jer u dvadesetom veku *su postojale* i privrede koje *su bile lišene* kamate, odnosno mogućnosti prisvajanja rezultata produktivne upotrebe sredstava a ljudi *su ipak preferirali* tekuću potrošnju. (MAK: 239)
- (155) Srbija *je* pod veoma netransparentim uslovima *prodala* svoju najveću železaru, u Smederevu, iako *je* i država *mogla da investira* u njenu

revitalizaciju, ako se već u procesu prodaje *odrekla* zahteva da kupac preuzme spoljni dug Sartida [...]. (MPE: 298)

У наредном примеру долази до комбинације са проповедачким презентом због живљег описа радње (Танасић у Пипер и др. 2005: 409). То је сличан механизам на који наилазимо у француском корпусу, нпр. у примеру (151):

(156) *Želeo je da spase kapitalistički individualizam od zla masovne nezaposlenosti. Sa dolaskom Prvog svetskog rata sve se promenilo, posle 1914. svet je uvlačen u vrtlog haosa, *nametao se* problem kontrole, a ne slobode; celokupno angažovanje Kejnса usresređuje se na preuređivanje kapitalizma u cilju njegovog spašavanja.* (МАК: 12)

У српском корпусу наилазимо и на употребу перфекта за исказивање итеративности – у питању су неререференцијално конциповане радње код којих се вредност итеративности изражава помоћу семантизма глагола. Не постоји потреба за другим елементом који би указао на овакво тумачење радње будући да сâм перфекат не спецификује радњу ни на који начин (Танасић у Пипер и др. 2005: 390), па се у овом случају инференција исказа управља слабом карактеристиком „правила концепта“ (*règle conceptuelle*), пошто је она једина присутна:

(157) Nobelovac F. Modiljani (1944) *je ukazivao* na osnovicu Kejnsove analize.
(МАК: 53)

(158) Ovi autori *su dokazivali* da „nema načina da se teorija optimalne kontrole primeni i na ekonomsko planiranje u uslovima racionalnih očekivanja“.
(МАК: 83)

3.2.4. „Крњи“ перфекат

У српском језику се појављује још и облик крњег перфекта који се у литератури често назива и „краћи перфекат“ (Грицкат 1954). У приповедању

краћим перфектом нема темпоралне прогресије, не перципира се напредовање радње већ је акценат на статичном – приказује се слика реализовања радње која на тај начин делује уверљивије (Грицкат 1954: 45):

- (159) Teorija javnog izbora ili konstitucionalne ekonomije je novijeg datuma, *nastala* iz potrebe teorijske elaboracije i spoznaje novih fenomena to jest procesa koji su vezani za donošenje političkih odluka i njihovih implikacija. (MIK: 313)

Најчешћа употреба овог облика је мотивисана разлозима језичке економије и делимично стилским ефектом. Често се дешава да се, након пуног облика перфекта, изоставља помоћни глагол приликом навођења наредних облика (Танасић у Пипер 2005: 398):

- (160) Ključni Kejnsovi elementi – da je potrošnja pasivna varijabla, a investicije ključna, da novac ima sporednu ulogu, da država treba da zameni tržište, a činovnici građane, pokazala se vrlo štetnom, jer *je birokratizovala* posleratna društva, *pokrenula* inflatornu spiralu i redistributivnom politikom *ugrozila* konkurentsku poziciju tih privreda. (MAK: 17)
- (161) Uostalom, privatni izvori investiranja *su presušili*, a banke *prestale* sa radom. (MPE: 51)

3.2.5. Прост перфекат

Француски облик простог перфекат (*passé simple*)⁹⁵ дели умногоме вредности сложеног перфекта: исказује радњу антериорну тренутку говора и приказује је као пунктуелну стојећи тако у опозицији у односу на имперфекат. Овај облик је чешћи у писаном коду и одговара контексту нарације јер проузрокује померање времена унапред – темпоралну прогресију +ОТ (Petrović 2002: 70). Ова

---

⁹⁵ Овај облик се у српској литератури неретко назива аористом, јер српски аорист и јесте његов еквивалент (уп. Petrović 2002: 70). У нашем корпусу он се није појављивао.

особина га чини веома присутним у делу корпуса који се односи на историјске приказе, будући да му вредност давно свршене радње даје могућност историјског дистанцирања:

- (162) C'est le cas si l'inflation et le taux de croissance du PIB réel sont suffisamment importants. Ce *fut* le cas dans la plupart des pays occidentaux après la Seconde Guerre mondiale. (MAC: 95)
- (163) Cette relation est assez intuitive entre taux de croissance et taux de chômage est apelée loi d'Okun en l'honneur d'Arthur Okun, un économiste de l'Université de Yale qui *fut* le conseiller du président Kennedy. (MAC: 32)
- (164) C'est en utilisant des données en valeur qu'Engel, à la suite de ses études sur les budgets de famille, *énonça* quelques grands principes connus aujourd'hui sous le nom de lois Engel. (MIC: 41)
- (165) L'intérêt de cette démarche est de réduire le nombre d'inconnues d'une unité. De 18, il passe à 17 : 17 pour 17 équations indépendantes, le système devient déterminé. Pour autant, aboutit-il à l'équilibre général ? Walras ne *put* le démontrer. (MIC: 233)

Постоје и примери у којима је се налази у пратњи имперфекта који представља позадину радње у простом перфекту:

- (166) Il est tiré des observations de l'économiste Robert Griffen qui, au XIXe siècle, *constata* chez les plus pauvres paysans anglais que la consommation de pain augmentait avec la hausse de son prix, qui était inférieur à celui du principal substitut, la pomme de terre. (MIC: 47)

***

Основна вредност перфекта да искаже радњу антериорну тренутку говора је прилично широка и разлаже се, и у српском и у француском, на бројне употребе од којих се само неколицина налази у нашем корпусу. Вредност остварене радње у

садашњости (*présent accompli*) која одговара српској категорији резултативности присутнија је у француском корпусу са 37% и то уз обавезно постојање процедуралног израза који усмерава њено тумачење, а у српском корпусу представља 29% вредности перфекта и спецификује се кроз аспекатске вредности самих глагола који приказују и референцијалне и неререференцијалне радње. Вредност резултативности је најприсутнија у делу корпуса који је карактеристичан за уџбенички стил и то је одлика оба корпуса. Генеричка вредност француског сложеног перфекта се јавља у 23% примера и најчешће се користи за дефинисање појмова и објашњавање економских процеса. Њој највише одговара српски квалификативни перфекат са 19% присуства међу вредностима – ова вредност перфекта се у оба корпуса сусреће у кондиционалним реченицама које објашњавају економске законитости, као и у поставкама задатака. Вредност давно завршене прошлости (*passé révolu*) која приказује след сукцесивних догађаја, а која се у српском налази у приповедачком перфекту, заузима велики простор у оба корпуса – 23% у француском, а 38% у српском – јер су помоћу ње дати сви прикази развоја економских процеса. Она се чак наметнула као најфреквентнија вредност српског перфекта. Облик простог перфекта, карактеристичан за писани код француског језика, јавља се такође са вредношћу давно прошле радње или као пар имперфекту представљајући 17% укупне употребе перфекта у француском корпусу. Интересантно је да се у оба корпуса налазе примери „енкапсулирања“, тј. инклузије, када се првим наведеним процесом у перфекту обухватају неколико наредних, и да у оба језика долази до комбиновања ове вредности перфекта са „историјским“ презентом. Док се у француском корпусу итеративност исказана сложеним перфектом јавља у временској клаузи зависносложене реченице, и то у контексту постављања задатака, српски приповедачки перфекат је исказује на аспекатском нивоу одабраног глагола. Српски језик још располаже и обликом крњег, тј. краћег перфекта којим се појачава стилски ефекат – наглашава се интензитет и статичност извршене радње и он представља 14% употребе перфекта у српском језику.

3.3. Вредности имперфекта

Имперфекат је у српском језику облик за исказивање прошле радње чија се употреба смањује – опстаје само у књижевноуметничком стилу и народним говорима (Танасић у Пипер и др. 2005: 433) стога је сасвим разумљиво што овај облик у нашем корпусу уопште не постоји. У француском језику употреба имперфекта је далеко распрострањенија. Он поседује две основне вредности – „актуелност“ у прошлости (*Les flocons glissaient du ciel, le froid piquait les narines.*) која му у оперативном смислу даје вредност референтног облика у односу на који други прошли облици могу да се позиционирају и хипотетичност процеса која може да се односи на прошлост, садашњост или будућност и подређена је неким условима (*passé* : Dommage qu’il n’ait pas remis son dossier à temps ; à un jour près il remportait le concours. / *présent* : Si je connaissais la combinaison de son coffre, j’irais tout de suite reprendre mon bien. / *futur* : Heureusement que tu es arrivé, car, dans cinq minutes, je parlais.) (Charaudeau 1992: 470).

Актуелност у прошлости почива на његовој сличности са презентом – имперфекат поседује актуелност у прошлости као презент у садашњости. Пошто као и презент има одређену екстензију која није ограничена ни са једног краја (Charaudeau 1992: 462), одатле црпи могућност стварања ефекта трајања. Вредност трајања (*permanence*) може да служи као „позадински“ контекст (*toile de fond*) за радњу исказану у сложеном или простом перфекту (*La nuit tombait déjà, quand la lumière s’alluma.*), а може и да обезбеди приказ чињеница из прошлости кроз вредност општости (*généralité*) (*Les Romains aimaient boire.*) (Charaudeau 1992: 470). Имперфекат може да створи и ефекат удаљавања (*mise à distance*) који му омогућава употребу којом се постиже ублажавање (*atténuation*) (*Je voulais vous dire que vous auriez...*) и афективни тон исказа (*affectivité*) (*Qu’il était mignon, ce petit!*)⁹⁶.

---

⁹⁶ Ове употребе се у традиционалним граматикама имају другачију номенклатуру: актуелност у прошлости је изражена помоћу облика *imparfait de simultanéité* који има вредност позадинског контекста, у хипотетичким реченицама је *imparfait d’une conditionnelle*, след сукцесивних радњи изражених имеперфектом му додељује вредност приповедачког имперфекта *imparfait narratif*, док су афективни тон исказа и ублажавање исказани са облицима *imparfait hypocoristique* и *imparfait d’atténuation* (Grevisse 2007: 1092).

3.3.1. Актуелност у прошлости

Вредност актуелизације прошле радње је веома распрострањена у француском корпусу. За опис историјског развоја економских процеса, аутори користе исте ефекте вредности глаголских времена као у књижевном приповедању, те се имперфекат најчешће користи за стварање декора, позадине (*toile de fond*) у приповедању догађаја исказаних сложеним перфектом:

- (167) Dans le cadre du modèle IS-LM à prix fixes, nous avons analysé en détail les mécanismes des politiques de plein-emploi keynésiennes sans jamais définir ce *qu'était* le plein-emploi ou le chômage. (MAC: 120)
- (168) Jusqu'à présent, nous avons considéré que chaque joueur *effectuait* un seul choix et *s'y tenait*. (MIC: 188)
- (169) Le taux qui *s'établissait* auparavant à 30% pour les profits distribués et 40% pour les profits réinvestis ont été unifiés à 25%. (IMS : 36)

и за описивање стања из прошлости:

- (170) Ces phénomènes ne se sont pas limités à la France, ils *étaient* les symptômes d'une crise de dimension mondiale déclenchée par la faillite d'une banque d'investissement, aux États-Unis, en septembre 2008. (MAC: 11)
- (171) D'Adam Smith au début du XXe siècle, l'analyse économique des marchés *reposait* sur deux extrêmes : la concurrence parfaite d'une part, le monopole d'autre part. (MIC: 139)
- (172) A la fin du XIXe siècle, dans la plupart des sociétés, la production, les produits de consommation et l'épargne ne *s'échangeaient* pas sur les marchés internationaux. Dans ces sociétés, fondées sur l'agriculture, la majorité de la production *se consommait* sur place ou *était échangée* localement entre les membres de la famille, au sein d'un clan ou entre voisins. Dans ce contexte, les prix des marchés internationaux *n'avaient* pas *d'influence* sur les termes des échanges. En France, par exemple, juste avant la Seconde Guerre

mondiale, les deux tiers de la production agricole ne *quittaient* jamais la ferme. (EPI: 22)

- (173) L'État devait intervenir pour corriger ces externalités. À la même époque, Friedrich Hayek *défendait* une version plus extrême de la position classique. Pour lui, la crise de 1929 *était* la conséquence inévitable d'une politique monétaire trop laxiste et d'un excès d'investissement. Il *fallait attendre* sans rien faire que la crise assainisse l'économie. Pigou *était* donc au centre d'un spectre allant de Keynes à Hayek. (MAC: 13)

Имперфекат у корпусу налазимо у примерима где он наглашава трајање радње у прошлости:

- (174) Au XVIIe siècle, une nouvelle en provenance de Paris *prenait* plusieurs mois par bateau pour se rendre en Nouvelle-France. (EPI: 18)
- (175) En octobre 2010, on *pouvait lire* dans un quotidien économique: « Comme prévu, la Banque centrale européenne (BCE) n'a pas modifié ses taux directeurs dans un contexte macroéconomique très incertain pour la zone euro ». (EPI: 115)
- (176) En 1909, il *existait* 37 organisations intergouvernementales et 176 organisations non gouvernementales alors qu'en 1996, on *recensait* 4667 organisations intergouvernementales et 25260 organisations non gouvernementales en activité. (EPI: 25)

Њихову интерпретацију усмерава процедурални израз – прилошка одредба за време која и сама представља дугачак временски интервал (*au XVIIe siècle, en octobre 2010, en 1909*). У наредном примеру, прилошка одредба за време (*jusqu'à présent*) представља десну границу трајања глаголске радње чији почетак није познат:

- (177) Jusqu'à présent, l'entreprise (concurrentielle ou monopolistique) *achetait* ses facteurs sur des marchés concurrentiels. Elle *pensait pouvoir acheter* une

quantité illimitée de travail à un taux de salaire constant : sa courbe d'offre de travail *était horizontale*. (MIC: 200)

У наредном примеру, временско одређење *en 1980* позиционира радњу у имперфекту пре радње у сложеном перфекту која је такође маркирана временском одредницом *de 1987 à 1998*. Овде се очитује карактеристика имперфекта да приказује радњу неограничену у трајању омогућавајући му да се веже за неки тренутак у прошлости (*était élevés*) који ће имати последице и у временском одсечку који му је постериоран (*surestimait, étaient multipliées*) (Grevisse 2007: 1091). Ипак, завршну реч у интерпретацији темпоралног редоследа овог исказа имају везници (*mais, en conséquence*) као најјаче дирекционе карактеристике:

(178) De 1987 à 1998, l'INSEE a calculé l'indice du PIB réel en prenant pour base les prix de 1980. Mais en 1980, les prix des ordinateurs *étaient* encore très *élevés*. En conséquence, le PIB base 1980 *surestimait* fortement l'accroissement de l'investissement en matériel informatique. Les quantités d'ordinateurs achetées par les entreprises *étaient multipliées* par un prix très supérieur aux prix des années 1990. (MAC: 23)

Вредност актуелизације прошле радње јавља се и кроз симултаност две или више радњи у имперфекту:

(179) Un exemple parmi tant d'autres ; l'intervention américaine en Irak *n'était-elle pas justifiée* essentiellement pas la supposée présence d'armes de destruction massive que le gouvernement britannique *affirmait être opérationnelles* en quarante-cinq minutes ? (EPI: 10)

(180) Les premiers *accusaient* les seconds d'être de mauvais économistes qui *se cramponnaient* à des croyances obsolètes et des théories discréditées. (EAM: 7)

Запажена је и појава примера у којима имперфекат поседује способност да изрази целокупност завршене радње (*stade accompli*), као и презент (Charaudeau 1992: 462), што му, у конкретном случају, омогућава и да исказује след сукцесивних радњи које не спадају у категорије остварења и достигнућа већ пре стања:

(181) Dans un discours de 2010, Kocherlakota *mettait en avant* une explication du chômage américain en terme de recomposition du système productif en soulignant que la banque centrale américaine *n'avait* "pas les moyens de transformer des travailleurs du secteur du bâtiment en travailleurs du secteur manufacturier». A quoi Krugman *répondait*, sur son blog du New York Times, et en s'appuyant sur les chiffres fournis par le Bureau of Labor Statistics, que «l'emploi dans le secteur manufacturier a plongé, et non augmenté, en fait il a baissé davantage que l'emploi dans le secteur du bâtiment». Pour Krugman, le problème *venait* de l'effondrement de la demande de biens et la rareté des emplois *pouvait s'observer* dans tous les secteurs. (MAC: 34)

(182) Les nouveaux théoriciens de la croissance *abandonnaient* tout simplement la recherche sur les fluctuations. La remarque de Lucas, selon laquelle il est difficile de penser à autre chose dès que l'on pense à la croissance, les *décidaient à se concentrer* sur les déterminants de la croissance, plutôt que sur les fluctuations, dont les conséquences sur le bien-être leur *paraissaient minimes*. Ironiquement, alors que le modèle de croissance de Ramsey *devenait le fondement* théorique exclusif des nouveaux classiques, une grande partie des progrès de la théorie de la croissance *était due* à l'analyse des implications de différents types d'imperfections, de la connaissance comme bien public à la nature de la R&D et aux externalités de l'accumulation du capital. (EAM: 6)

Ова употреба изгледа у први мах у потпуној супротности са његовом основном семантичком вредношћу приказа радње која није ограничена ни са једне стране,

али је очигледно и да једна дирекциона карактеристика – правило концепта, тј. значење глагола надјачава другу слабу карактеристику – вредност глаголског времена која у његовом случају представља трајање.

Вредност општости (*généralité*) се ослања на ефекат трајања који производи имперфекат. Ова вредност се у корпусу најчешће јавља унутар дефиниција изражених математичким релацијама:

(183) Lorsque nous *écrivions* que les utilités des paniers A, B et C *étaient* 50, 100 et 75, nous *faisions référence* à l'utilité totale retirée par le consommateur de l'achat de chaque panier. (MIC: 23)

(184) Cette surface *représentait* un surplus lorsque les consommateurs *payaient* P_c pour Q_M unités car, pour celles-ci, ils *étaient prêts* à payer P_M. (MIC: 132)

Или у поставкама задатака:

(185) La dette publique française *s'élevait* en 2007 à 1100 milliards d'euros, soit les deux tiers du PIB français de l'époque. Le paiement des intérêts de cette dette *représentait* 40 milliards d'euros et *constituait* le deuxième poste de dépense de l'Etat. Pour dégager un excédent budgétaire qui lui permettrait d'échapper à cette situation en remboursant la dette, le gouvernement *pouvait choisir* entre deux options principales : la réduction des dépenses publiques ou la hausse de l'impôt. En vous appuyant sur l'exercice qui précède, vous expliquerez [...] (MAC: 100)

3.3.2. Вредност хипотетичности

Процес из прошлости, садашњости или будућности, приказује се као замишљен, подређен неким условима што објашњава његову вредност хипотетичности, која је у нашем корпусу најприсутнија кроз условне клаузе зависносложене реченице уведене везником *si*. Њима се исказују законитости

неких економских појава – елементи математичке логике тј. импликације добијају језички израз и уз помоћ имперфекта представљају процес који изражава два типа услова – потенцијално остварив у будућности, али сада неостварен и онај који је потпуно неостварив, иреалан из садашње перспективе. Процес који је неостварен у садашњости, али је потенцијално могућ у будућности:

- (186) Si le prix du marché *venait à baisser* en P1 puis en P2 l'entrepreneur offrirait Qx puis Q2: les points F et G seraient deux autres points de la courbe d'offre. (MIC: 105)
- (187) Si le prix *baissait* à 14 euros, A demanderait 10 kg, et s'il *descendait* à 12 euros, A souhaiterait acquérir 20 kg. (MIC: 10)
- (188) À partir d'un point A, si la courbe d'indifférence *était croissante*, telle que U_0 le consommateur serait, au point B, aussi satisfait d'avoir à la fois plus de X et plus de Y (OX_1 et OY_x). (MIC: 27)
- (189) Dans notre exemple, il pourra accepter de payer à hauteur du gain obtenu par la conserverie s'il y *avait* dépollution, soit 102. (MIC: 259)

Треба истаћи је да су примери ове врсте у корпусу далеко најбројнији у области микроекономије, међутим, кондиционална реченица која исказује неостварен услов у садашњости, али потенцијално остварив у будућности, нашла се и у осталим областима корпуса, али у далеко мањој мери:

- (190) Une fois cette tâche accomplie, vous pouvez examiner les conséquences qu'un changement de la politique budgétaire ou monétaire aurait sur la production et l'emploi de l'année à venir ou encore ce qui se passerait si le comportement des agents *changeait* brusquement au cours de l'année. (MAC: 45)
- (191) Si on *devait analyser* plus avant l'incidence de ce type de baisse généralisée, la mécanique à l'oeuvre n'en serait pas très différente en première approximation et on pourrait alors en déduire deux propositions qui pourraient être testées économétriquement. (IMS: 24)

У свим областима су се нашли примери за иреални услов у садашњости:

- (192) Le coût marginal du produit (C_m), identique pour les deux marchés, permet de déterminer au point E la quantité Q^* et le prix P^* que l'entreprise fixerait si elle *était en monopole pur*. (MIC: 127)
- (193) Si ces banques *n'étaient pas protégées* par une limite sur la propriété qui proscrit qu'une entité étrangère soit propriétaire de plus de 20 % des actions d'une banque canadienne, les banques «canadiennes» appartiendraient probablement toutes à des intérêts étrangers. (EPI: 21)
- (194) Cependant, si tel *était le cas*, cela nous obligerait à repenser le contrôle de l'inflation par la politique monétaire [...] (EAM: 25)
- (195) Harberger [...] fait l'hypothèse que le taux de rendement du capital pourrait augmenter d'un point si l'impôt sur les sociétés *était supprimé*. (IMS: 31)

Као логично објашњење се намеће хипотеза контекста – микроекономија се бави економским релацијама на нивоу привредног субјекта, тј. једног предузећа, а макроекономија покушава да објасни економске процесе на нивоу целе државе. Будући да се резултати економских одлука очитују брже на нивоу предузећа него на нивоу државе (за то су понекад потребне деценије), давање формулација на нивоу законитости је логичније за област микроекономије него за макроекономију или друге области.

Забележени су и примери у којима имперфекат у оквиру условне реченице уведене везником *comme si* изражава условно поређење (*comparaison hypothétique*)⁹⁷ и процес који је изражен у имперфекту се доживљава као реалан, а главна реченица је или у презенту или у простом футуру:

---

⁹⁷ П. Шародо ову вредност унутар „визије реализације“ (уп. стр. 44) која се односи на међусобни однос глаголских начина и то као менталну условљеност (*dépendance « mentale »*) (Charaudeau 1992: 486).

- (196) Nous ferons donc comme si l'économie ne *comportait* qu'une seule entreprise décrite par une fonction de production dite «agrégée». (MAC: 124)
- (197) L'important est que le prix soit fixé comme s'il *existait* un unique offreur. (MIC: 117)
- (198) Le code des impôts tout comme le droit traitent de certaines entités comme si elles *étaient des individus*. (IMS: 10)

Наилазимо и на примере када су и глагол у кондиционалној и глагол у главној реченици у имперфекту – оваква дистрибуција облика исказује итеративност, тј. понављање радње у прошлости:

- (199) Dans ce cas, si la récession *faisait chuter* le taux d'inflation sous la cible de 2 %, on *pouvait s'attendre* à ce que la BCE intervienne et stimule l'économie en réduisant son taux d'intérêt directeur. Mais si celui-ci *atteignait* sa valeur plancher, le recourt à la politique budgétaire *risquait de faire voler* en éclats les seuils de déficit et d'endettement public du Pacte de stabilité. (MAC: 269)

Наилазимо и на пример када је радња у условној реченици у имперфекту, а главна у презенту – семантизам односа унутар условне реченице је обогаћен нијансом опозиције (Riegel et al. 2009: 854):

- (200) Sur le graphique 1.2, si au prix $P = 6$ les firmes *offraient* 80 kg avant l'innovation (point H), elles souhaitent en offrir 140 après (point H'). (MIC: 15)

***

Имперфекат се јављао само у француском делу корпуса и то реализован кроз две основне вредности – актуелност у прошлости која представља 56% употребе имперфекта и хипотетичност која се јавља у 44% употреба овог облика.

Унутар вредности актуелности у прошлости он се показао као веома погодан за изазивање приповедачких ефеката током приказивање развоја економских процеса кроз описе, приказе симултаних радњи и стварање позадине унутар које се одвија радња. Показале су се и атипичне употребе имперфекта за исказивање следа сукцесивних радњи, као и вредност општости која налази примену у задацима и дефиницијама економских односа. Вредност хипотетичности се реализује кроз исказивање реалног услова у прошлости који доминира у математичким импликацијама најчешће микроекономије (због природе саме материје, која може децидније да одреди економске законитости), премда она често бива обогаћена нијансама итеративности и опозиције које јој се унутар условне реченице придружују.

3.4. Вредности плусквамперфекта

Плусквамперфекат (*plus-que-parfait*) је глаголско време које и у француском и у српском језику има идентичну основну функцију – да исказује антериорност у односу на неку другу прошлу радњу (Танасић у Пипер и др. 2005: 410, Charaudeau 1992: 463)⁹⁸. У српском језику се јавља и једна специфична употреба плусквамперфекта – он приказује радњу чији резултат више није актуелан (Танасић у Пипер и др. 2005: 413). Како у француском, тако и у српском језику, његова способност да изрази антериорну прошлу радњу почива на способности да изрази свршеност – у српском језику је то на морфолошком нивоу, кроз одабир свршених глагола са којима се далеко чешће јавља, а у француском кроз сложену форму самог глаголског облика. У нашем корпусу примера на српском језику, плусквамперфекат се не појављује. Иако постоји став да ово време није потиснуто из употребе (Танасић у Пипер и др. 2005: 410), на њега се ретко наилази у научном и административном функционалном стилу. Вредности француског плусквамперфекта се умногоме ослањају на свршени аспект који изражава – П.

---

⁹⁸ У компаративној студији о француском и српском плусквамперфекту Н. Петровић објашњава да српски плусквамперфекат функционише као свршено, а не и нужно антериорно време. Као доказ за то наводи да је неопходан услов за корелацију плусквамперфекат / перфекат актуелност резултативног стања означеног плусквамперфектом у тренутку интервенције догађаја у перфекту (Petrović 2002: 33)

Шародо овај облик назива време-аспекат (*temps-aspect*) и истиче две вредности које су у блиској вези са имперфектом: антериорност у односу на прошлу радњу (*actualité passée accomplie*) која је изражена имперфектом (*Il avait déjà fait sa valise, lorsque la police venait le chercher.*) и имагинарну прошлост (*passé imaginé*) у оквиру условне реченице (*Si j'avais pu te téléphoner, tu aurais été informé à l'heure.*) када изражава иреалан прошли услов (Charaudeau 1992: 463). Наравно, унутар сложене реченице плусквамперфекат може да прикаже радњу антериорну и неком другом прошлом времену осим имперфекта – простом или сложеном перфекту (*Marc avait poussé Paul si fort qu'il tomba/est tombé.*), док у простој реченици он самостално може да прикаже процес који у себи обједињује и свршеност и антериорност али му је тада потребна и нека временска одредница (*Julien n'avait jamais vu un être si bien vêtu*) (Riegel et al. 2009: 548).

3.4.1. Антериорност у односу на другу прошлу радњу

Када исказује антериорност у односу на неку другу прошлу радњу, временски размак између та два процеса није релевантан (Grevisse 2007: 1095), па тако налазимо примере када је плусквамперфекат антериоран сложеном перфекту:

- (201) En 2009, la France a vu son nombre de chômeurs augmenter de 300 000 personnes, portant le taux de chômage à 9,1 %. A 7,4% en 2008, ce dernier *avait* pourtant *atteint* son niveau le plus bas depuis des années. (MAC: 11)
- (202) Des travaux ont montré que l'inégalité des revenus entre les ménages *s'était accrue* depuis les années 1970. (MAC: 19)
- (203) L'administration Bush y a eu beaucoup recours et l'Union européenne qui *avait abandonné* cette pratique pour favoriser la voie multilatérale est revenue sur sa décision et a lancé plusieurs négociations bilatérales et interrégionales. (EPI: 76)
- (204) Lors du pic du prix de pétrole à plus de 1550 dollars le baril, les ménages ont effectivement bien réduit leur demande d'essence dans des proportions

qui *n'avaient jamais été observées* auparavant pour des variations de même amplitude autour de prix plus faibles. (IMS: 14)

имперфекту:

(205) Le déficit américain était, selon lui, un indicateur de la vitalité des économies de pays que les Etats-Unis *avaient aidés* à reconstruire après la guerre (EPI: 80).

или презенту:

(206) Le Japon, qui *avait connu* un taux de croissance moyen de 6 de 1960 à 1990, glisse alors dans une récession dont il ne parvient pas à sortir. (MAC: 94)

(207) Pourtant, cette décision *avait été annoncée* un an plutôt et *il ne s'agit* même pas de licenciements ! (LBM: 67)

(208) A la suite de la flambée des prix du pétrole dans les années 1970. [...] Ce phénomène est connu sous l'expression de recyclage des pétrodollars. [...] Le service de la dette des pays qui *avaient obtenu* des pétrodollars augmente alors considérablement en même temps que la demande mondiale diminue. (EPI: 81)

(209) Les questions de sécurité militaire *avaient également perdu* de leur urgence dans les pays développés car, de nos jours, la majorité des conflits dans le monde sont de guerres civiles dans des pays périphériques. (EPI: 121)

Интересантан је начин на који се успоставља временски размак између плусквамперфекта и презента у претходна два примера. У примеру (207) плусквамперфекат је употребљен у релативној клаузи унутар низа историјског презента који је коришћен да би оживео објашњење једног феномена (*recyclage des pétrodollars*) који је у ширем контексту прецизно временски ситуиран (*dans les années 1970*). У примеру (209) употребом плусквамперфекта и прилошком

одредбом (*de nos jours*) јасно се ставља до знања да је процес свршен и веома удаљен од садашњег тренутка, избор плусквамперфекта је стилски најмаркиранији.

Самостална употреба плусквамперфекта у простој реченици за означавање прошле и свршене радње из позиције аутора који објашњава неки економски феномен из дијахроне перспективе показала се као веома чест избор:

(210) Jusqu'au début du XIXe siècle, l'humanité *n'avait connu* pratiquement aucune croissance économique soutenue et seulement une légère hausse de la population. A partir du XIXe siècle cependant, la croissance économique et la croissance démographique décollent. (EPI: 27)

(211) Sur 800 cadres des 300 plus grandes firmes américaines en 1952, les trois quarts *n'avaient pas bougé* de leur compagnie depuis 20 ans. Les cadres dans les firmes américaines, dans les années 1950-60, sont des employés fidèles. (EPI: 39)

Интересантно је да је, у претходним примерима, плусквамперфекат употребљен у окружењу приповедачког презента – у овом контексту перфективним глаголом у плусквамперфекту се додатно појачава ефекат свршене радње.

Налазимо понекад употребу плусквамперфекта и у поставкама микроекономских модела:

(212) L'analyse de la demande d'un facteur par une firme en concurrence *avait abouti* à la relation [6] : $V_{pm} = R_{mf}$. (MIC: 199)

3.4.2. Вредност хипотетичности

У условним реченицама плусквамперфекат исказује иреалан прошли услов који се креће у простору имагинарне прошле радње. У контексту економског дискурса када се економске законитости приказују математичким импликацијама, вредност имагинарне свршене радње надјачава прошлост, јер су процеси приказани у ванвременској датости:

- (213) Si la pente de la fonction d'offre *avait été inférieure* à celle de la fonction de demande, le processus d'ajustement aurait été divergent. (MIC: 17)
- (214) Il s'agit alors de prendre en compte la valeur des autres biens que l'on aurait obtenus, si l'on *avait utilisé* les ressources préprésentées par le coût comptable à une destination. (MIC: 76)
- (215) Par ailleurs, si la crise *avait été provoquée* par un recul initial de LM, le taux d'intérêt nominal aurait monté. (MAC: 284)
- (216) L'indemnisation sur la base dommage attendu consiste à replacer la victime dans une situation identique à celle qui aurait prévalu si le contrat *avait été respecté*. (AEP: 212)

***

Плусквамперфекат се појављује само у француском корпусу и то у вредности антериорне радње некој другој прошлој радњи (75% случајева) и у хипотетичкој вредности унутар кондиционалне зависноскожене реченице (25% случајева). У контексту дијахроног објашњавања економских процеса плусквамперфекат приказује радњу антериорну сложене перфекту, имперфекту и презенту, а у самосталној употреби унутар просте реченице нагласак је на свршености прошлог процеса. Његова хипотетичка вредност представља иреалан прошли услов који најчешће објашњава законитости микроекономских појава.

3.5. Вредности футурских облика

Футур има основну вредност да исказује будућу радњу, тј. радњу постериорну тренутку говора (Charaudeau 1992: 461, Танасић у Пипер и др. 2005: 433). Ова вредност се у француском језику реализује тројако, кроз различите употребе три врсте футурских облика (*futur proche*, *futur simple*, *futur antérieur*), док су у српском језику на располагању два облика (футур I и футур II). У оба језика се

футурски облици користе, поред основне вредности исказивања постериорности и хипотетичности, и за изражавање модалности и временско транспонованье.

3.5.1. Вредности простог футура

Поред основних вредности постериорности, хипотетичности, модалног и временског транспонованья међу вредностима простог футура јављају се и употребе ублажавања (*atténuation*) исказа са императивним садржајем (*Vous me ferez le plaisir de quitter la salle.*) и дељење тачке гледишта са ликом у приповедању који врши радњу (*Il partira très tôt vers l'aéroport, mais, là, il découvrira par une pancarte que son vol est suspendu.*) (Charaudeau 1992: 471). У српском језику се поред ублажавања (*Замолићемо нашег саговорника...*) јавља и квалификативна употреба (*Срђан ће свакоме помоћи.*), као и модалне употребе којима се исказује заповест, али и забрана или жеља говорног лица (Танасић у Пипер и др. 2005: 442): *Позваћеш ме кад то завршиш./Нећеш више ићи код њега./Навратићеш за викенд на кафу.* На ове последње две употребе футура не наилазимо у корпусу, иако је реч и о уџбеничком стилу који подразумева обраћање саговорнику – приликом издавања налога учесталија је употреба императива и инфинитива.

3.5.1.1. Вредност постериорности

Прост футур означава процес који није још реализован и који је постериоран у односу на референтну тачку која може бити у тренутку говора (*Tu verras dans cinq minutes./ Позваћеш ме за пола сата.*), прошлости (у овом случају се та радња реализовала) (*Dans les années 50, il rentrera dans les ordres./ То ће се у наредној деценији значајано одразити на светску економију.*) или будућности (*Une fois arrivés, vous me téléphonerez./ Саградићу кућу у којој ћемо живети сви заједно.*) (Charaudeau 1992: 461, Танасић у Пипер и др. 2005: 437,439). Будући да поседује оволику флексибилност, потребна је нека инструкција из контекста реченице која ће управити интерпретацију у правом смеру (било да је то прилог или други глаголски облик) (Stanojević i Ašić 2006: 135).

Због природе саме материје која се обрађује, у текстовима који садрже микро и макроекономске теме, као и у политичкој економији, прост футур односно футур I се не појављују често у својој основној функцији исказивања радње постериорне тренутку говора, будући да се у поменутиим доменама или објашњавају економски процеси кроз историју или изводе правила и законитости о функционисању економских механизма. Ни у уџбеницима из статистике и рачуноводства не налазимо на класичну футурску вредност ових облика. Вредност на коју наилазимо, а која је најближа постериорности футура у односу на садашњи тренутак, је вредност антиципације⁹⁹. Тај ефекат производи облик простог футура и његов еквивалент у српском језику, футур I, који је веома близак модалној употреби и најприсутнији је у задацима или објашњењима економских законитости:

- (217) Quelles charges *seront* effectivement *incorporées* dans le calcul des coûts ? 10000 euros de rémunération des capitaux propres *seront intégrés* en tant qu'éléments supplémentifs. (COM: 57)
- (218) Dans les deux cas, pour éviter un accroissement des coûts de transaction, les ménages *détiendront* plus de monnaie. (MAC: 69)
- (219) Son niveau détermine le nombre de personnes qui *pourront obtenir* un salaire et accéder ainsi à une place dans la société. (MAC: 15)
- (220) Pour le prix de 12 euros, les deux consommateurs, au lieu de 80kg (point F), *désireront acheter* une quantité supérieure, par exemple 120 kg : F' est un nouveau point de la courbe de demande. (MIC: 12)
- (221) En effet, le coût marginal portant sur des charges variables uniquement *diminuera* plus vite que le coût moyen qui prend en compte charges fixes et charges variables. (MIC: 78)
- (222) Toute différence constatée entre le PmS et le PmP *se traduira* par une différence inverse entre leurs coûts respectifs. (MIC: 256)
- (223) A ce stade, le produit atteint la maturité qui est caractérisée par un plafonnement de l'offre et de la demande. Les entreprises *chercheront* alors à

---

⁹⁹ У литератури се често ова вредност назива и епистемички футур (в. Stanojević i Ašić 2006: 146)

développer les marchés étrangers pour maintenir une croissance forte. (EPI: 54)

(224) Ainsi, la baisse de ces fonds *obligera-t-elle* les intermédiaires à réduire les prêts aux entrepreneurs, ce qui *aura* pour effet de réduire l'investissement (une référence classique est Holmstrom et Tirole [1997]). Par conséquent, les contraintes de capital *affecteront* probablement à la fois les emprunteurs et les prêteurs. (EAM: 20)

(225) Za određene nivoe sklonosti potrošnji, marginalne efikasnosti kapitala i kamatu, smanjivanje nominalnih nadnica *neće uticati* na zaposlenost; ukoliko preduzetnici na smanjivanje nominalnih nadnica reaguju povećanjavanjem proizvodnje, uskoro *će shvatiti* da *će* tražnja *zaostajati* za ponudom. (MAK: 29)

(226) To znači da prema zakonu ponude postoji upravna proporcija između cene i ponuđene količine: za nižu cenu ponuda je mala, a za višu veća, odnosno rastom cena *povećaće se* ponuda dobara, bilo tako što *će* postojeći proizvođači *povećati* svoju raniju ponudu, ili *će se* na tržištu *pojaviti* novi proizvođači kojima nova viša cena omogućava pokrivanje viših troškova, što inače ranije nije bilo moguće. (MAK: 112)

(227) S druge strane, pretpostavljamo da *će* potrošač svojim racionalnim odlukama *nastojati da optimizira* svoj ekonomski položaj. Odnosno da *će delovati* u pravcu izvesne maksimizacije ili minimizacije, uz postojeći sistem ograničavajućih uslova. Uvažavajući navedeno, racionalni potrošač *će se* u svakoj situaciji *ponašati* po istim pravilima, dakle, konzistentno. (MIK: 25)

(228) Racionalan potrošač *će* uvek *nastojati da maksimizira* svoju ukupnu korisnost, dakle, *težiće da postigne* maksimalno zadovoljavanje svih svojih potreba. (MIK: 30)

Постоје и случајеви антиципације када се унапред заузима став према претпостављеном мишљењу (Charaudeau 1992: 472):

(229) Le système de la politique étrangère gagne en complexité et en diversité. Certains *diront* que la politique étrangère perd également en efficacité. (EPI: 109)

Пошто текстови из којих су ексцерпирани примери за корпус обрађују у великој мери тематику везану за прошлост, логично је да је и најфреквентнија употреба простог футура и футура I у овом контексту – процес у простом футуру који још увек није реализован приказује се као постериоран у односу на референцијалну тачку у прошлости исказану историјским презентом (Grevisse 2007: 1097):

(230) Ce n'est qu'un peu avant 1850 que sont publiées des analyses de situations intermédiaires, celles de duopole qui *déboucheront* sur les nombreux modèles d'oligopole élaborés depuis. (MIC: 139)

(231) On souhaitait aussi que Mercedes-Benz, satisfaite de l'expérience, fasse la promotion de la région pour les investisseurs étrangers. Les guidés gouvernementaux d'investissements regorgent de citations d'hommes d'affaires ravis d'avoir investi dans la région en question. Les autorités locales *justifieront* le très important incitatif en mettant l'accent sur les revenus supplémentaires pour l'État générés par Mercedes-Benz. (EPI: 112)

И у корпусу примера на српском налазимо идентичну употребу футура I када се он транспонује у прошлост и бива постериоран приповедачком презенту (Танасић у Пипер и др. 2005: 440). Фокус наратије се помера унапред:

(232) U tom pogledu, skreće pažnju "ekonomska teorija kontrole" A. Lernerа koji razvija ideju tzv. marginalnog pravila na osnovu kojeg *će se razviti* tzv. teorija liberalnog socijalizma (američki ekonomista Abe Lerner, Kontrolisana ekonomija, 1946.). (MIK: 16)

(233) Kejns odbacuje stav da *će* kamate *izjednačiti* štednju i investicije, jer štede i investiraju različite grupe ljudi zbog različitih motiva. (MAK: 44)

(234) Измеђu осталог, контроверзе у вези с применом рачуноводственог конзервативизма и изостављање принципа опрезности из Концептуалног оквира за финансијско извештавање 2010. године представљају потврду да доносиоци МСФИ и регулатори финансијског извештавања и даље трагају за инструментима који *ће унапредити* квалитет финансијских информација. (УЗР: 111)

Употреба фyuтyра у контексту приповедања је омогућена његовом способношћу да има инструкцију позитивног темпоралног редоследа (+OT) па може да искаже низ сукцесивних радњи. Присуство неке темпоралне инструкције није обавезно, тако да наилазимо и на примере са временским одредбама (*à partir des années 1970, en 1973, 1979.*) и без њих – пример (236):

(235) À partir des années 1970, de nombreux auteurs *contesteront* l'interprétation classique de la puissance. Charles P. Kindleberger *développera*, en 1973, la théorie de l'hégémonie qui *inspirera* ensuite des auteurs comme Robert Gilpin, Stephen Krasner, Robert Keohane, Robert Cox, Susan Strange et Joseph Nye. (EPI: 13)

(236) Les préjugés influencent souvent de façon marquée les décisions d'investissements. Afin de contrer les effets d'une image négative, de nombreux gouvernements *mettront sur pied* des politiques dont la mission est d'informer les investisseurs potentiels des avantages de la région sur le plan des investissements et de traquer ces investisseurs. On *construira* des sites Internet, on *couvrira* les foires commerciales, on *multipliera* les missions économiques avec des politiciens, des gens d'affaires et des membres de la société civile. (EPI: 110)

(237) Međutim, nadolazeća Islamska revolucija u Iranu i obaranja šaha Reze Pahlavija 1979. godine *biće* ona inicijalna kapisla koja *će dovesti* do Drugog naftnog šoka u istoj deceniji prošlog veka. (MPE: 281)

Велика је присутност, такође, простог футура, односно футура I, у реалним кондиционалним реченицама у главној клаузи када исказује радњу постериорну презенту у условној клаузи:

- (238) Plus précisément, l'épouse *acceptera* de renoncer à ses opportunités de carrière pour se consacrer à sa famille si elle sait qu'en cas de rupture de l'union, elle sera indemnisée pour les coûts supportés. (AEP: 212)
- (239) Un ménage qui pouvait acheter 10 baguettes de pain avec un billet de 10 euros *pourra* en acheter 20 si le prix de la baguette passé de 1 euro à 50 centimes. (MAC: 58)
- (240) Ainsi une élasticité-prix de la demande de -1 indique que la demande *baissera* de 10% si le prix du produit augmente de 10%. (IMS: 12)
- (241) Ako, sada, radnici imaju otpor prema riziku, tada *će* njima *odgovarati* stalne nadnice i u lošim i u dobrim periodima uz stalnost otpuštanja [...]
(MAK: 41)
- (242) S druge strane, ako se spoljni dug i izvoz robe i usluga obračunavaju u evrima, mnogo je verovatnije da *će* Srbija u 2007. god. i pored prevremenog vraćanja [...] *ostati* u grupi visoko zaduženih zemalja. (RVP: 99)
- (243) Ako trošenje dobara A pruža 10 jedinica korisnosti a trošenje proizvoda B 5 jedinica i ako se može zaključiti da je veličina korisnosti proizvoda A dva puta veća od korisnosti proizvoda B potrošač *će biti spreman da plati* dvostruko veću cenu za proizvod A. (MIK: 27)

Ова употреба је нарочито корисна за приказивање законитости које владају у економским процесима, мада је уопште узев веома погодна за уџбенички стил.

Приликом временског транспоновања у прошлост, прост футур и футур I бивају постериорни и претериталним облицима. У француском је то најчешће сложени перфекат:

- (244) Parce que les modes de production ont changé, l'organisation du travail *subira* de grands chambardements. (EPI: 58)

(245) Même durant le ralentissement des années 1980, le commerce international a continué son expansion au rythme annuel d'environ 5 %. Pendant les années 1990, la croissance des échanges internationaux *dépassera* de beaucoup la croissance des marchés internes. (EPI: 42)

Наилазимо и на пример када се прост футур поставља као постериоран простом перфекту:

(246) Dans cet article, Samuelson cherche à déterminer l'impact des progrès techniques des pays émergents sur la croissance des pays développés [...] En prenant exemple de la Chine, Samuelson conclut que cette dernière accroît sa productivité pour des biens qu'elle importe présentement. Cette situation *provoquera* une baisse des importations de la part de la Chine pour ces produits, ce qui *provoquera* une dégradation des termes de l'échange pour les pays en développement. (EPI: 46)

Решење за ову необичну употребу простог перфекта можемо потражити у теорији полифоније О. Дикроа (Ducrot 1980) – смењивањем презента, простог перфекта и простог футура имамо различите тачке гледишта у нарацији. Презент користи аутор уџбеника као најнемаркираније време помоћу којег објашњава теоријско становиште писца којег цитира. Када говори о становишту писца унутар књиге користи прост перфекат који у тој употреби неутралан¹⁰⁰, а прост футур служи за извођење закључака који су последица пишчевог становишта, тако да се практично три равни приповедања исказују помоћу три различита глаголска облика.

У српском корпусу се налази перфекат у управној клаузи, а футур I исказује свршене релативне радње:

(247) U radu *Ekonomске posledice* V. Čerčila on je ukazaо da *će* preценjena funta *usloviti* пад извоза, па *će* потреба да се одржи конкурентска позиција

---

¹⁰⁰ У раду « Le passé simple et la subjectivité » И. Тахара (2000) истиче да се ова неутралност може ануирати употребом глагола одређеног семантичког типа и изазвати сасвим субјективну интерпретацију простог перфекта (Tahara 2000: 205)

usloviti pritisak na nadnice da se one smanje, što *će izazvati* talas štrajkova.
(MAK: 13)

(248) Sistemski šok koji je uzdrmao 1929. g. svet osporio je neoklasičnu opštu ravnotežu i otvorio put za jedan novi model neravnoteže koji *će* tridesetih godina *uobličiti* Kejns. (MAK: 19)

(249) I pre vrlo važnih društvenih promena u Srbiji, ekonomisti, a naročito opozicioni političari su obećavali da *će*, nakon silaska tadašnjeg režima sa političke scene, *doći* do brzog i dugoročnog procvata privrede [...] (RVP: 1)

(250) Prosto je neverovatno kako je mogao tako nešto da tvrdi, ako se zna da je u to vreme spoljni dug Srbije iznosio oko 15,5 milijardi dolara, a da je on krajem 2001. obećavao da *će se*, nakon sporazuma sa Pariskim klubom i Londonskim klubom o otpisu 66% duga, spoljni dug SRJ *smanjiti* na samo 7 milijardi dolara. (RVP: 98)

(251) Naime, on je na osnovu podataka o porodičnim budžetima izveo i formulisao četiri zakonitosti koje *će se* u njegovu čast po njegovom imenu i *nazvati*. (MIK: 237)

Порекло употребе футура I у српском језику има другу конотацију – употреба овог облика је неопходна, пошто у српском језику не постоји слагање времена, већ се један облик користи за исказивање постериорности у односу на било коју референтну тачку.

Поред наведених претериталних облика, у француском корпусу су далеко најприсутнији примери када је прост футур постериоран имперфекту:

(252) L'essor des IDE à partir des années 1960 *aura* deux effets : l'augmentation spectaculaire de multinationales et une plus grande diversification de leur origine nationale. Les firmes américaines qui avaient une position dominante dans les années 1960 *seront concurrencées* par l'arrivée en force des firmes européennes. Les années 1980 *verront naître* des géants japonais et ensuite des marchés émergents comme la Corée du Sud,

Hong Kong, Singapour, le Brésil, la Malaisie, l'Indonésie qui *produiront* également des multinationales (EPI: 56)

(253) Ce système était condamné dès sa fondation. Le système monétaire international ne *fonctionnera* jamais selon les plans initiaux, *subira* de nombreuses crises et *s'effondrera* à la suite de l'annonce du président Nixon de la fin de la convertibilité du dollar en or en août 1971. (EPI: 79)

(254) Bien que les résultats de ce processus soient incertains, il est évident déjà qu'il *impliquera* nécessairement la réouverture des questions de théorie monétaire qui semblaient closes depuis les années 1930 et un nouvel examen du cadre institutionnel au sein duquel sont formulées les politiques monétaires et fiscales des pays développés. (EAM: 5)

Док се у примерима (252) и (253) прост футур јавља као директно постериоран имперфекту, односно имперфекат као њему антериоран, у примеру (254) референтна тачка за тумачење редоследа радње се налази у презенту, то је ауторова перспектива која користи презент у вредности опште истине и из тог угла дистрибуира вредности глаголских облика. Могућност да се имперфекат нађе у окружењу футурских облика потиче од његове вредности „перспективе“ која је аналогна презенту и исказује блиску будућност (Riegel et al. 2009: 544).

3.5.1.2. Вредност иминентности

Прост футур и футур I налазимо и у употреби карактеристичној за научно-уџбенички дискурс када се овим обликом најављује садржај наредних поглавља или објашњава наредни корак неке рачунске операције:

(255) Nous *expliquerons* en détail ce que représente le PIB et la façon dont on le mesure en présentant tour à tour ces trois approches. (MAC: 16)

(256) Pour chaque année, par exemple, on *calculera* le taux de croissance moyen d'un intervalle de neuf années commençant quatre années plus tôt et se terminant quatre années après. (MAC: 24)

- (257) Il s'agit donc d'un indice plus large que l'IPC et plus proche de la notion de niveau des prix que nous *utiliserons* dans les chapitres suivants. (MAC: 38)
- (258) Au point A, on *supposera* que l'entreprise a atteint la taille minimale optimale, et ce jusqu'en B. (MIC: 81)
- (259) Par convention, nous *retiendrons* comme troisième quartile Q_3 la valeur de modalité : 30. (STA: 96)
- (260) C'est ce que nous *étudierons* dans le prochain chapitre. (COM: 68)
- (261) Voilà comment *sera organisée* cette section, allant de marché en marché [...]. (EAM: 16)
- (262) *Приказаћемо* како се формира овај индекс по методу агрегата са пондерима из базног периода. (СТА: 403)
- (263) На основу расположивих података, *израчунаћемо* групни индекс продуктивности рада по методу агрегата на основу пондера из базног периода. (СТА: 387)
- (264) Dobijanje krive IS *predstavićemo* na tri načina [...] (MAK: 201)
- (265) Sada ćemo Philips-Okunovu krivu *povezati* sa ZS-LM modelom i *ispitivati* efekte [...] (MAK: 255)
- (266) Nastavljajući razmatranja, ipak, *govorićemo* samo o principu opadajuće granične korisnosti. (MIK: 29)

Овде се ради о врло блиској будућности и овде се, помоћу фyuтура, ауторово излагање чини динамичнијим. Потребно је нагласити да су увек у питању глаголи истог семантичког садржаја (*supposer, calculer, étudier, expliquer / приказати, представити, израчунати*, итд.)

3.5.1.3. Вредност модалности¹⁰¹

¹⁰¹ Када је реч о фyuтуру уопште, положај овог облика се одувек налазио између вредности модалности и временске вредности (Стевановић 1989: 671, Imbs 1960: 41). Чињеница да облик за исказивање процеса који тек треба да се изврши оставља простор за различите врсте теоријских тумачења. Танасић истиче да у српском језику за правилну интерпретацију ове вредности кључан је контекст (Танасић у Пипер 2005: 442). Алварез Кастро крећући се у оквирима Теорије релевантности истиче важност различите епистемичке интерпретације фyuтурских и прошлих облика

На модалну употребу простог футура за исказивање подстицаја за вршење радње (заповест, жеља или забрана) налазимо само у француском корпусу и за њу не налазимо адекватну класификацију код П. Шародоа, већ код традиционалних граматика попут Гревисовог *Bon Usage* где се она класификује као императивна (*injonctive*) (Grevisse 2007: 1097) :

(267) A partir de ces données, vous *calculerez* le PIB nominal de l'économie en recourant aux trois méthodes envisagées dans la première section du chapitre.
(MAC: 49)

Ова употреба се налази у поставкама задатака, али у поређењу са употребом императива у овој ситуацији, веома је ретка.

У српском корпусу, налазимо и на примере у којима футур I добија модалну вредност претпоставке. Ова могућност почива на чињеници да будућност није линеарна већ се може рачвати у неколико могућих праваца, од којих ће се само један реализовати (Álvarez Castro 2010: 111):

(268) Proces prestrukturiranja balkanskih zemalja, koji uz svu svoju kompleksnost i dugoročnost, zahteva i veliku akumulaciju, podjednak je izazov kako za njih same, tako i za EU bez čije logističke i finansijske podrške on *neće biti* kvalitetno *zaokružen* do kraja. Usklađivanje privrednih struktura balkanskih zemalja *olakšaće* njihov ulazak u porodicu EU, a time *neće biti narušena* koncepcija održivog razvoja koju EU već dugo promoviše i zastupa, ali *će* i *smanjiti* rizik od pogoršavanja regionalnih diskrepanci na liniji odnosa između centra i periferije. (MAP: 11)

(269) Kejnzijska revolucija naglasak je premestila od zabrinutosti za svakovrsne varijacije ka institucionalnim aranžmanima koji *će* vladi i

---

– заступајући дескриптивистичку и референцијалну тезу о вредности футура што омогућава и опис интерпретативних процеса (Álvarez Castro 2007: 22)

centralnoj banci *omogućiti* delovanje koje treba ili da izazove ili speči neke događaje u budućnosti. (МАК: 49)

3.5.2. Вредности антериорног футура

Антериорни футур и његов српски еквивалент, футур II, исказују још нереализован процес који ће извршити пре неке друге радње у будућности (Charaudeau 1992: 461, Танасић у Пипер и др. 2005: 443). Док у српском језику радња исказана футуром II може бити и постериорна и симултана са неком другом будућом радњом и за њу није релевантан моменат говора (Танасић у Пипер 2005: 444), у француском језику она увек исказује тренутак постериоран моменту говора (Charaudeau 1992: 461)¹⁰². Најкарактеристичније употребе су у временским и условним клаузама зависнослужених реченица.

Сасвим неочекивано, у француском корпусу је пронађен само један пример, и то у зависнослуженој временској реченици у комбинацији са простим футуром:

(270) Une taxe sur l'énergie ne produira tous ses effets d'équilibre partiel que lorsque les consommateurs *auront* tous *procédé* aux changements dans les équipements installés (par exemple chauffage). (IMS: 9)

У српском корпусу, футур II се такође налази у зависнослуженој временској реченици у комбинацији са футуром I:

(271) S obzirom da ona uvećava sumu ukupne korisnosti konkretnog potrošača on će nastaviti razmenu proizvoda x za Y sve dok bude važila relacija: $MU_x < MU_y$. (MIK: 30)

---

¹⁰² Колико се у француској литератури расправљало о временској и модалној вредности простог футура, толико је у српској литератури било дискусије о класификацији футура II. К. Милошевић након исцрпне анализе дотадашњих становишта закључује да је реч о временском облику који може имати и модално значење (Милошевић 1970). Опречна су мишљења уследила јер је код М. Стевановић (1989) и Станојчић и Поповић (1995) футур II сврстан у модалне облике, док код Пипер и др. (2005) наилазимо на компромисни став да чињеница да овај облик исказује радњу која у моменту говора није реализована не може бити довољан разлог да се сврста у модалне облике (Танасић у Пипер 2005: 443).

(272) Hicks smatra da realni dohodak potrošača pokazuje visinu postignutog nivoa korisnosti potrošača, te da dejstvo izvesne promene neće uticati na visinu realnog dohotka potrošača sve dok se on *bude nalazio* na datoj krivi indiferentnosti (MIK: 60)

Кључну улогу у временској интерпретацији футура II игра везник – будући да сам глаголски облик има флексибилан семантизам, процедурални израз у виду везника је снажнији те стога управља значењем (Танасић у Пипер и др. 2005: 448). Везник (све) *док* у примерима (271) и (272) упућује на симултаност два процеса изражена несвршеним глаголским облицима.

Једина врста модалне употребе на коју наилазимо у српском корпусу је употреба футура II у условним реченицама:

(273) То значи да ће потроšaч, ако не *bude kupovao* производ *x*, sav svoj dohodak potrošiti na kupovinu potrošačke korpe složenog proizvoda, tj. osa y ће, u tom slučaju, ilustrovati veličinu novčanog dohotka potrošača. (MIK: 59)

(274) Objašnjeno je već da će se firma, u uslovima monopolske konkurencije, nalaziti u dugoročnoj ravnoteži, ako uz dati nivo autputa *bude realizovala* normalan, ali ne i ekonomski profit [...]. (MIK: 227)

(275) Pod pretpostavkom da vrednost evra krajem 2007. god. bude 1,48 dolara (kao što je sada), i ako, po rečima ministra Cvetkovića, dohodak po stanovniku *bude iznosio* krajem 2007. god. 4,500 evra onda će on u dolarima biti 6,600. (RVP: 100)

Ова врста реченице може да изрази различите аспекатске комбинације: у примеру (273) у зависној клаузи се налази несвршени глагол, а у управној свршени, а у примерима (274) и (275) у зависној клаузи двовидски, односно свршени и у управној глагол свршеног вида. Оне су значајне за успостављање временских односа међу клаузама поред семантичке компоненте услова – у претходним примерима је то сукцесивност.

3.5.3. Вредности блиског футура

Футурски облик у француском језику који нема адекватног кореспондента у српском је облик блиског футура (*futur proche*). У питању је перфидрастични облик, који се често ни не сврстава међу глаголска времена (Riegel et al. 2009: 452) и којим се исказује иминентност – близина процеса који ће се ускоро реализовати и чија је реализација сигурнија од радње приказане простим футуром. Он се показује као нарочито погодан у контексту научно-уџбеничког дискурса, када се најављују садржаји наредних поглавља или анализе које ће уследити:

- (276) Ce pouvoir de création monétaire n'est cependant pas illimité. Nous *allons voir* pourquoi. (MAC: 111)
- (277) Pour des raisons que cette section *va éclaircir*, on appelle cet agrégat la base monétaire et on le désigne à l'aide de la lettre H. (MAC: 113)
- (278) La grande nouveauté du modèle que nous *allons étudier* dans ce chapitre est la flexibilité des prix et des salaires. (MAC: 120)
- (279) Nous *allons* maintenant *montrer* que la demande de travail est une fonction décroissante du salaire réel. (MAC: 123)
- (280) Une vision largement partagée émergea, comme nous *allons le voir* dans la section qui suit. (EAM: 7)
- (281) L'analyse qui *va être conduite* suppose que le régime fiscal est neutre par rapport au financement de l'entreprise. (IMS: 8)
- (282) Vous *allez acquérir* une méthode pour appréhender l'interdépendance entre les marchés qui forment l'économie. (MAC: 53)

Вредност близине иминентног процеса није обавезно везана за моменат говора – овај облик може да искаже иминентност и неке будуће и прошле радње. У корпусу је налазимо при најављивању неке будуће радње у односу на референтну тачку у прошлости у контексту објашњавања економских процеса кроз историју:

- (283) Dans le modèle IS-LM, la production s'ajustait passivement à la demande. Désormais, elle *va dépendre* de l'évolution des prix et des salaires. (MAC: 120)
- (284) L'analyse traditionnelle dans les années 1940 et 1950 telle qu'elle ressortait des manuels de finance publique faisait apparaître une position très nuancée et très précautionneuse où la charge de l'impôt sur les sociétés était repartie [...] La confusion principale véhiculée par cette vision concernait la dimension temporelle de l'incidence. Les actionnaires *vont* bien-sûr *être* dans un premier temps ceux qui *vont acquitter* la taxe. Mais rapidement, l'épargne *va désert* les placements à bas rendements. Ce mouvement *va induire* un changement dans l'équilibre du marché du capital. Cet afflux de capital dans d'autres compartiments *va engendrer* une baisse de rendements [...] (IMS: 19)

У претходним примерима блиски футур се нашао постериоран имперфекту, вероватно због донекле сличног начина на који ова два облика могу да искажу радњу – ради се о већ поменутој вредности имперфекта перспективе, врло присутној у наравији, када он попут презенте исказује блиску будућност (Riegel et al. 2009: 544). На овај начин, неочекиваним избором времена, нарочито се поспешује динамичност приповедања, јер се фокус приповедања пребацује из ретроспективне у проспективну перспективу.

У наредним примерима блиски футур се јавља као постериоран приповедачком презенту, што је очекивана комбинација погодна за уношење живости у приповедање:

- (285) Depuis les années 1980-1990, une variété de plus en plus importante de produits financiers apparaît et une nouvelle économie financière *va voir* le jour. (EPI: 83)
- (286) Pour réduire leurs déficits et les charges qu'ils font peser sur le marché, la plupart des Etats industrialisés *vont diminuer* significativement leur rôle dans l'économie. (EPI: 44)

(287) Puisque de plus en plus de pays reconnaissent que le développement économique est un objectif primordial et qu'il est désormais de plus en plus insensé de recourir à la guerre pour résoudre les différends, ces derniers *vont favoriser* le développement d'une diplomatie économique. (EPI: 109)

Иминентност неке будуће радње може да буде и ванвременска, смештена ван координата прошлости, садашњости и будућности и на тај начин добија поред ванвременског карактера и генеричку вредност:

(288) Dans l'équilibre partiel, essentiellement établi par A. Marshall, on analyse l'équilibre d'un produit ou d'un seul facteur, en supposant donné le prix des autres produits et facteurs et en supposant que le niveau du prix du produit ne *va pas rétroagir* sur ceux-ci. (IMS: 4)

(289) Rainer (2007) s'intéresse aux raisons qui font que les futurs époux *vont être incités* à rédiger un tel contrat. (AEP: 204)

Значајна је и модална вредност савета – аутор уџбеника се обраћа будућим стручњацима саветујући их шта треба да савладају да би били успешни:

(290) Pour maîtriser les modèles et apprendre à penser en macroéconomiste, il *va vous falloir* reproduire patiemment tous ces différents raisonnements et *résoudre* les exercices. (MAC: 15)

Блиски футур у модалној употреби налазимо и у ситуацији када се аутор обраћа студентима објашњавајући им њихов задатак, овде се вредност блиског футура граничи са заповедним начином:

(291) A partir de toutes ces grandeurs déjà connues, votre tâche *va consister* à prévoir une série de grandeurs encore inconnues : le revenu national de l'année qui commence [...]. C'est à cela que *va vous servir* le modèle IS-LM. (MAC: 73)

Поред ове вредности, наилазимо и на хипотетичку вредност блиског футура када у зависносној реченици која изражава услов замењује прост футур:

(292) S'ils sont substituables, sur quelles bases *va-t-on procéder* à l'arbitrage ?

(MIC: 61)

(293) Par exemple, si aujourd'hui le prix du mouton est jugé rentable, les producteurs *vont augmenter* leur élevage, mais compte tenu du cycle d'élevage du mouton, l'offre ne sera commercialisée qu'à une période ultérieure. (MIC: 17)

(294) Si les décisions d'offre et de demande de biens ne sont pas compatibles, le revenu national, noté Y, *va varier* jusqu'à atteindre un niveau d'équilibre (partiel). (MAC: 56)

***

Француски и српски језик не располажу истим бројем облика за исказивање будућности, у француском су то прости и антериорни футур и облик блиског футура, а у српском су то футур I и II. Механизам функционисања ових облика открива суштинске разлике двају глаголских система – док се у српском језику ова два облика користе за исказивање постериорности у односу на референтне тачке у прошлости, садашњости и будућности, француски облици имају суженију употребу будући да се ослањају на већи број облика и појаву слагања времена. У корпусу су заступљене бројне вредности футурских облика, али не и она основна – постериорност у односу на моменат говора. Будући да је у питању научно-уџбенички стил који има дидактички карактер или представља саопштење резултата научног истраживања проспективна перспектива је ретка. Постериорност простог футура и футура I веома често бива смештена у прошлост – и у француском и у српском корпусу референтна тачка је историјски односно приповедачки презент, а у француском корпусу прост футур исказује постериорност и у односу и на прост и на сложени перфекат, као и у односу на

имперфекат. У оба корпуса се појављују случајеви када се следом ових облика приказује сукцесија радњи у прошлости. Бројне су, међутим, употребе ова два облика за антиципирање радњи и изражавање иминентности процеса из блиске будућности, као и у управној клаузи зависносложене условне реченице. Када је реч о модалним употребама, на прост футур наилазимо са вредношћу заповести, а српски футур I са вредношћу претпоставке. Интересатно је да је процентуална заступљености вредности простог футура и футура I готово идентична – у француском корпусу вредност постериорности износи 73%, у српском 70%, вредност иминентности у француском 23%, а у српском 22% и, најзад, вредност модалности у француском 4%, а у француском 8%. Антериорни футур и футур II се у оба корпуса појављују у условним и временским зависно-сложеним реченицама. Основна разлика је у томе што се антериорни футур може користити само као постериоран моменту говора, док се његов српски еквивалент користи као постериоран референтној тачки смештеној у прошлост, садашњост или будућност. Облик блиске будућности, за који не постоји еквивалент у српском језику, ослањајући се на своју основну вредност иминентности исказује још и постериорност у односу на различито ситуиране референтне тачке (у 37% случајева у будућности, а 26% случајева у прошлости), а има идентичну функцију простом футуру унутар кондиционалне реченице у 16% случајева. Његова модална вредност се реализује кроз заповедни начин и вредност савета у 10% примера, а често бива смештена и у ванвременски контекст, те тако добија генеричку вредност коју налазимо у 11% примера.

3.6. Вредности кондиционала/потенцијала

Облици кондиционала у француском језику указују на позицију постериорности неког процеса чија реализација зависи од услова који су и сами хипотетички. У новијој француској литератури овај облик се сврстава међу времена индикатива и не представља засебни начин (Grevisse 2007, Riegel et al. 2009). Наставци које кондиционал презента позајмљује од облика имперфекта и футура управо указују на то да се налази на неактуелном плану у односу на

говорника и да описује замишљени процес, па му је тако основна вредност хипотетичке будућности (Charaudeau 1992: 463). Референтна тачка може да му се нађе како у садашњости (*Il vaudrait mieux que j'ouvre les yeux.*), тако и у прошлости (*A l'époque je pensais que je pourrais me lancer dans la littérature.*). Кондиционал прошли сложеност свог облика указује на свршеност процеса који се налази у хипотетичкој будућности, али само у односу на референтну тачку у прошлости (*Ce jour-là, j'aurais mieux fait de ne pas me lever du lit.*).

П. Шародо истиче да се из вредности постериорности и неактуелности које кондиционал преузима градећи свој облик преузимањем основе футура и наставака за имперфекат формира ефекат „смештања у перспективу евентуалности“ (Charaudeau 1992: 473). Последице, вредности које овај облик може да изрази у француском језику су хипотетичност, афективност и нарочита позиција наратора – проспективно гледиште на сопствену будућност. Облик кондиционала прошлог истиче свршеност овакве радње, што доприноси да се она доживљава као реализована и чини га погодним за изражавање имагинарног (Charaudeau 1992: 474).

Облик потенцијала, који у српском језику одговара кондиционалу, сврстава се међу модалне глаголске облике и изражава могућност у најширем смислу. За прецизно дефинисање врсте значења нарочито је важан контекст (Танасић у Пипер и др. 2005: 457), било да је у питању могућност (*моћи*), жеља (*волети*, *желети*), намера (*хтети*), увереност, претпоставка или услов. Може да изрази и прошлост у односу на моменат говора, када су неопходни неки процедурални изрази да управе значење¹⁰³ и то тако да се од свршеног глагола исказује неререференцијална прошлост (итеративност), а од несвршеног евокативно представљање прошлости стилизује прошлу поновљену радњу (Танасић у Пипер и др. 2005: 462). Поредице облика кондиционала и потенцијала у нашем корпусу проналазимо паралелизме најчешће у три врсте употребе: временска оријентација (прошлост/будућност), хипотетичност и остале модалне вредности – могућност, намера, претпоставка, итд.

---

¹⁰³ Иако и у српском језику постоји облик сложеног потенцијала *ја бих био нашао* који је изашао из употребе, јер све покрива прост потенцијал.

3.6.1. Вредност хипотетичности

У корпусу се и облик кондиционала и облик потенцијала налазе у великој мери са овом вредношћу у управним клаузама зависнослужених кондиционалних реченица. Најбројније су употребе у изражавању математичких импликација у микроекономији. Тада оне изражавају реалан услов чија је последица потенцијално могућа :

(295) Na primer, ako je na dijagramu 4. $A=C$ i $A=B$, tada *bi*, istovremeno, *morala važiti* relacija $C=B$. (MIK: 38)

Или реалан услов са реалном последицом:

(296) Ako pretpostavljamo da *bi* inicijalna raspodela X i Y između A i B bila u tački N u kojoj se seku krive jednake korisnosti ili indiferencije A_2 i B_3 , lako je shvatiti da sve tačke za učesnike u razmeni u osenčenoj površini predstavljaju bolje kombinacije od odnosa razmene u tački N . (MIK: 342)

Исто тако, постоје примери са иреалним условом и иреалном последицом:

(297) Da monopolista nije segmentirao tržište, proizvod *bi prodavao* po ceni P_{1+2} . (MIK: 189)

Када се, у српском корпусу, у управној клаузи кондиционалне реченице нађе потенцијал, онда се за изражавање реалног услова користи презент, а перфекат за иреални услов. У француском корпусу, кондиционал налазимо само у комбинацији са имперфектом како би се изразио иреални услов у садашњости:

(298) Ainsi, si le prix de X était de 16 euros, *A n'achèterait pas*. (MIK: 10)

- (299) Si le prix baissait à 14 euros, A *demanderait* 10 kg, et s'il descendait à 12 euros, A *souhaiterait acquérir* 20 kg. (MIC: 10)
- (300) A partir d'un point A, si la courbe d'indifférence était croissante, telle que U_0 , le consommateur *serait*, au point B, aussi *satisfait* d'avoir à la fois plus de X et plus de Y. (MIC: 27)

На ову употребу наилазимо и у другим областима, макроекономији, на пример, али, интересантно, само у српском делу корпуса:

- (301) Ako između alternativa X i Y odaberemo alternativu X, gubitak koristi koji *bismo imali* izborom je Y. (MAK: 133)
- (302) [...] i ako *bismo mogli da ostvarimo* stabilizaciju tada ne možemo verovati vlastima sa neophodnom diskrecionom vlašću. (MAK: 53)

Употреба кондиционала, односно потенцијала погодује за исказивање замишљеног услова и у области политичке економије. Заправо у свим сферама економских теоријских разматрања када аутори желе да искажу потенцијалне варијанте развоја неког економског догађаја:

- (303) Même s'ils ne *seraient pas considérés* comme des gens de classe moyenne dans les pays riches, ils ont une vie plus confortable que la moyenne dans leur pays d'origine. (EPI: 29)
- (304) Cependant, si tel était le cas, cela nous *obligerait* à repenser le contrôle de l'inflation par la politique monétaire qu'implique le modèle NK de base, une hypothèse qui sous-entend les politiques monétaires modernes. (LBM: 25)
- (305) Ako *bi* ovaj izraz *bio tačan*, to *bi značilo* da je, po rečima Dinkića, u ovoj godini ostvareno povećanje za 43,4%, prema proceni Cvetkovića, verovali ili ne, čak za 73,66%. (RVP: 100)
- (306) Slika o rastu i nivou *per capita* dohotka u Srbiji *bila bi*, naravno, znatno *nepovoljnija*, ako *bi se* u obračun *uključili* odgovarajući podaci za KiM, pošto

je tamo dohodak po stanovniku bio i ostao na znatno nižem nivou u poređenju sa ostalim delovima Srbije. (RVP: 101)

У примерима (305) и (306) из српског корпуса облик потенцијала се налази и у зависној и у управној клаузи погодбене реченице. У примеру (305) реч је иреалном услову и садашњој неостваривости, док у примеру (306) имамо евентуалност, односно услов који је теоретски остварив у будућности.

У случају када се у српском корпусу потенцијал јави и у зависној и у управној клаузи погодбене реченице, из угла темпорално-аспекатских односа реч је евентуалности коју изражава кондиционал са хабитуално-квалификативним значењем:

(307) *Ako bi koeficijent zidanja Z bio povećan na 0,25 i cena bi se povećala na 125; ako bi koeficijent zidanja ostao nepromenjen, a udvostručili se troškovi rada i sirovina (C i C^w), cena bi se, takođe, udvostručila (sa 120 na 240).* (МАК: 42)

У француском корпусу се кондиционал прошли појављује и у управној клаузи зависносложене реченице која у зависној клаузи има плусвамперфекат са значењем иреалног услова у прошлости, односно његове нереализованости:

(308) *Si la pente de la fonction d'offre avait été inférieure à celle de la fonction de demande, le processus d'ajustement *aurait été divergent*.* (MIC: 17)

(309) *Il s'agit alors de prendre en compte la valeur des autres biens que l'on *aurait obtenu*, si on avait utilisé les ressources représentées par le coût comptable à une autre destination.* (MIC: 76)

(310) *L'indemnisation sur la base dommage attendu consiste à replacer la victime dans une situation identique à celle qui *aurait prévalu* si le contrat avait été respecté.* (AEP: 212)

(311) *Si ce rythme s'était poursuivi, leur PIB *aurait doublé* en une petite décennie.* (EPI: 28)

3.6.2. Друге модалне вредности

Приликом објашњавања потенцијалних етапа у развоју економских модела, наилазимо често на употребу француског кондиционала. Он се, неретко, налази у простој реченици са циљем да изрази претпоставку. Идентичну вредност исказује и српски потенцијал:

- (312) Seul un monopoleur peut discriminer car, en concurrence, les autres offreurs *contraindraient* le prix du marché à s'égaliser avec le coût marginal. (MIC: 124)
- (313) La prestation compensatoire *serait* alors un moyen de lutter contre l'opportunisme de l'époux en garantissant à l'épouse qu'en cas de divorce [...] (AEP: 203)
- (314) Otuda, pre *bi se mogao izvesti* zaključak da fenomen pregovora oko najamnina doprinosi nesavršenosti tržišta radne snage [...] (MIK: 160)
- (315) S obzirom da smo pokazali da ukupni gubitak značajno premašuje ukupni dobitak, realno *bi bilo očekivati* da u skladu sa nacionalnim interesom Kongres glasa za Afrički trgovinski akt. (MPE: 89)

Појављује се и употреба кондиционала прошлог у контексту изношења претпоставки, тј. непотврђених информација у научно-уџбеничком дискурсу заправо представља ауторову скромност – то је начин да се неки теоријски ставови ненаметљиво понуде читаоцу као хипотезе, а не као аподиктичке истине:

- (316) Ainsi, les capitalistes mais aussi les propriétaires d'entreprises individuelles *auraient constitué* les principaux bénéficiaires de cette baisse d'imposition. La seconde proposition est que, ceteris paribus et dans un modèle sans croissance, les salaires *auraient pu être affectés* et être tirés vers le bas. (IMS: 24)

- (317) La rentabilité anormale se mesure comme la différence entre la rentabilité observée et la rentabilité théorique qui *aurait dû être observée* en l'absence d'événement. (LBM: 70)
- (318) [...] défini comme la différence entre la production effectivement réalisée et la production qui *aurait été réalisée* en l'absence de rigidités nominales. (EAM: 12)
- (319) Enfin, le divorce sans faute *aurait rendu* le contrat de mariage sans effet, puisque le non respect du contrat de mariage ne peut plus être invoqué pour demander le divorce. (AEP: 205)

Вредност претпоставке се јавља и код кондиционала и код потенцијала приликом објашњавања математичких прорачуна:

- (320) Може се још ukazati da *bi* tangenta desno od tačke *A bila* iznad a levo od te tačke, ispod krive TQ. (MIK: 104)
- (321) Funkcija prosečnih varijabilnih troškova AVC, pod pretpostavkom da se svi varijabilni troškovi uzimaju upravo proporcionalnim obimu proizvodnje, *trebala bi imati* oblik vodoravne prave, paralelne sa apcisom. (MIK: 119)
- (322) U tački preseka krive DD s Y-osom formira se cena P_i što znači da *bi* uz cenu P_i , ili neku višu cenu, mala preduzeća *mogla zadovoljiti* ukupnu tržišnu tražnju. (MIK: 209)
- (323) Bez postojanja diskriminacije cena monopol *bi*, saglasno prethodno objašnjenom postupku, *proizvodio* q_{mon} , uz jednakost $MR = MC$. (MIK: 191)
- (324) Odnosno *nastala bi* nejednakost $MR_b > MC_b$, a to nije relacija koja daje maksimalan profit. Po istoj logici ni duopolista A ne snižava cenu na PE, jer *bi* tada *imao* relaciju $MC_a > MR_a$. (MIK: 217)
- (325) Ainsi, la courbe d'Engel du graphique 2.13 *aurait-elle* pour abscisses non pas X mais XPX. (MIC: 41)
- (326) Bien que théoriquement possible, la réponse est négative car toute combinaison de XY située sur B'B', par exemple E', *violera* les préférences

révélées par le consommateur puisque le panier E_0 est préféré à tout autre à l'intérieur de l'aire grisée OBB_0 . (MIC: 47)

(327) On *retrouverait* la même solution à partir d'une résolution en dL et non en dK . (MIC: 74)

(328) Puisque $R_m > C_m$, le profit marginal est positif et le profit total continue à croître ; sur la partie inférieure du graphique 4.3 (chap. 4), on *serait* en un point de tangence tel que C. (MIC: 105)

У оба корпуса наилазимо и на вредност исказивања евентуалне могућности (*éventualité*) (Riegel et al. 2009: 560) приликом ближег одређивања неког појма или појаве, што је у свакој врсти теоријског излагања неоспорно веома присутно. У овој употреби и кондиционал и потенцијал се налазе у релативној реченици:

(329) Ainsi, les salariés dans le haut de la distribution des revenus réagiraient à une baisse du taux de taxe marginal de 10% [...] par une augmentation de leur effort de travail qui ferait augmenter leurs revenus de 1.5%. (IMS: 14)

(330) Le niveau de production de first-best, défini comme le niveau qui prévaudrait en l'absence de rigidités du salaire réel, pourrait subir des variations bien plus modérées. (EAM: 15)

(331) Traganje za superprovodnicima koji bi sprovodili elektricitet bez otpora je značajno kako zbog jeftinije energije [...] tako i zbog drugih efekata koji bi se njihovom primenom *ostvarivali*. (MIK: 257)

(332) Rigidna nadnica – nemogućnost nominalne nadnice da se prilagodi nivou koji bi održao ravnotežu na tržištu rada. (MAK: 358)

Кондиционал прошли се такође јавља као један од начина представљања ауторових становишта која се приказују као непотврђене информације, што је опет више питање стила него реалне неутемељености, али све остаје у домену претпоставки:

- (333) Le chef de l'entreprise *aurait pu exercer* ses talents dans l'électronique et réaliser un profit de 200. (MIC: 111)
- (334) En discriminant, le monopoleur accroît son profit par rapport à celui qu'il *aurait dégagé* en ne discriminant pas. (MIC: 128)
- (335) Bien que reposant sur des hypothèses restrictives, on *aurait pu* raisonnablement *penser* que les conclusions originales auxquelles il aboutissait *auraient conduit*, au cours des décennies suivantes et par voie de généralisation à une réflexion systématiques sur l'oligopole. (MIC: 145)
- (336) Avec les millions de personnes qui ont été ruinées par les grandes fraudes d'entreprises, on *aurait pu croire* que devant l'ampleur des scandales l'ère d'une révolution éthique était enfin venue dans les entreprises et dans les organismes chargés d'y faire respecter les règles de l'intégrité et de la comptabilité. (EPI: 81)

У српском корпусу међу модалним значењима потенцијала налазимо веома често намеру исказану у зависнословеним реченицама:

- (337) Da *bi povećala* output Vlada mora voditi ekspanzivnu monetarnu i fiskalnu politiku. (MAK: 389)
- (338) S obzirom na prethodne razlike koje postoje u proizvodnji kompjutera kompanija, svaka od njih priželjkuje prilagođavanje one druge kako *bi se postigla* kompatibilnost [...] (MIK: 282)
- (339) Предузећа неретко обликују своје финансијске извештаје како *би* на ефикасан начин *управљала* односима с кључним инвеститорима и обезбедила неопходан капитал. (УЗР: 110)
- (340) [...] NBS, prvi put od maja 2007. godine, direktno interveniše na tzv. deviznom tržištu i u jednom danu prodaje četiri miliona evra, navodno, da *bi* „sprečila velike fluktuacije valutnog kursa“. (RVP: 109)
- (341) Ovo je rezultat ubrzanog razvoja međunarodne trgovine i potrebe za sve većim kapitalom kako *bi se* kao trgovac kompanija *mogla angažovati* u globalnim poslovnim tokovima. (PAM: 189)

- (342) Zbog toga vlade rado „usmeravaju“ („kontrolišu“) devizni kurs, *ne bi li umirile* nivo kratkotrajne fluktuacije i da *bi „poravnale“* dugoročni trend.
(MPE: 148)

Обично се ово значење потенцијала може заменити и презентом (Танасић у Пипер и др. 2005: 459), али у случају да се потенцијал нађе у негацији и праћен речцом *ли* као у примеру (342) замена презентом није могућа. Таква конструкција има значење намере, а у француском језику се она исказује субјунктивом који је обавезан у финалним реченицама.

У француском корпусу налазимо вредност кондиционала презента која исказује предвиђање:

- (343) Un état sans dette *ne pourrait pas courir* ce risque. (MAC: 96)
(344) On ne peut pas acheter au-dessous de P_b car personne ne *voudrait vendre*.
(MAC: 106)
(345) On ne prend en compte ni le coût de l'argent, ni ce que l'on *appellerait* aujourd'hui le retour sur investissement. (MIC: 218)
(346) Un individu qui en *recevrait* 90% au départ en conserve toujours 90%.
(MIC: 251)

Облик кондиционала презента се у француском корпусу јавља веома често и као сложени предикат – тада је његова модална вредност потпомогнута семантизмом помоћног глагола који се налази у облику кондиционала презента (*pouvoir, falloir, devoir*). Ова употреба је заступљена у свим тематским областима корпуса:

- (347) Dans le cas où E et RE évolueraient dans le même sens que H, la banque centrale *pourrait perdre* son contrôle sur M. (MAC: 115)
(348) [...] la valeur de la production *pourrait excéder* la rémunération des facteurs de production [...] (IMS: 8)

- (349) Dans le secteur des services qui utilisent moins de capital, l'hypothèse de rendements constants *pourrait encore être retenue*. (IMS: 7)
- (350) La politique monétaire *devrait se refléter* principalement dans les prix des biens et non pas mener Wall Street à réagir [...] (EAM: 8)
- (351) Des consommateurs plus optimistes *devraient consommer* plus et travailler moins, et non pas consommer plus et travailler plus. (EAM: 8)

У српском корпусу налазимо идентично присуство сложеног предиката које помоћним модалним глаголом изражава могућност:

- (352) Takav ishod *bi trebalo da je u interesu* svih subjekata koji se pojavljuju u pregovorima pa se nameće pitanje, zašto se onda ta mogućnost ne primenjuje. (MIK: 161)
- (353) [...] na zaposlenog radnika utiče i nezaposlenost – strah da *bi mogao biti otpušten* zbog neefikasnosti raste sa umenjenom verovatnoćom da bi odmah našao jednako dobar posao. (MAK: 40)
- (354) Posebno su značajne informacije koje *bi trebalo da usavrše* protok informacija na tržištu rada [...] (MAK: 344)

Често сложени предикат у кондиционалу исказује и додатну семантичку нијансу савета тј. сугестије, уз идентичне помоћне глаголе – ову модалну вредност налазимо како прати вредност могућности и у српском корпусу:

- (355) Mais avant chaque paiement, il *faudrait* alors *revendre* des titres pour se procurer de la monnaie. (MAC: 68)
- (356) Premièrement, chaque Etat *devrait définir* sa monnaie par rapport à la valeur du dollar américain en 1944. (EPI: 79)
- (357) La firme *devrait continuer* à accroître sa production. (MIC: 165)
- (358) Pour le ménage, il *pourrait sembler* préférable de détenir tout son patrimoine sous forme de titres puisque ceux-ci rapportent un intérêt. (MAC: 68)

- (359) En principe, la courbe de demande de travail de toutes les entreprises *devrait résulter* de l'addition de leurs demandes de travail individuelles. (MAC: 124)
- (360) [...] l'épouse au foyer qui n'a certes pas participé par ses revenus à la constitution d'un patrimoine immobilier mais y a contribué indirectement [...] *pourrait exiger* une part des droits de son mari. (AEP: 202)
- (361) Studenti *bi trebalo da* iz njega *nauče* kako funkcionišu valutni kursevi i čitav monetarni sistem, kako bi mogli da razumeju njegov uticaj na život pojedinaca, firmi i država. (MPE: 146)
- (362) Ipak, i u tržišnom sistemu državu i tržište *bi trebalo da razdvajaju* osnovne vrednosti koje zastupaju: tržište princip efikasnosti, a država princip fer-pleja, i na tržištu, i u društvu uopšte. (MPE: 17)
- (363) Kreatori politike *bi trebalo da pokušaju* da stabilizuju ekonomiju. (MAK: 104)

Аутори уџбеника и научних чланка када желе да искажу неку сугестију или покушају да читаоца увуку у дијалог са представљеним идејама, они се оглашавају кондиционалом односно потенцијалом:

- (364) Nous *dirions* aujourd'hui que chaque firme est une PME. (MIC: 101)
- (365) Sans nier son caractère irréaliste sur nombre de points, la concurrence n'est pas aussi distante de la réalité qu'on *pourrait le supposer*. (MIC: 102)
- (366) En effet, en répétant cette expérience, nous *pourrions* théoriquement *faire* apparaître la courbe IS passant par les points Eq et EV. (MAC: 68)
- (367) Nous *aurions pu élargir* un peu la perspective tout en conservant notre modèle à prix fixes en tenant compte de la chute de l'investissement. (MAC: 78)
- (368) Ovu *bismo mogli da definišemo* kao моć jednog učesnika da drugog natera da nešto učini ili ne učini. (MPE: 21)

- (369) Na kraju, gde bi nam bio kraj kad *bismo mogli ubediti* strane kupce da znatno više kupuju naše proizvode i usluge po cenama koje se dobijaju [...] (RVP: 106)
- (370) *Mogli bismo reći* da je kritika racionalnog izbora primena ekonomske metodologije u analizi društva i političke sfere u ekonomiji poznata pod imenom analiza javnog izbora [...] (MPE: 85)

3.6.3. Вредност временске оријентације

Изражавање постериорности у односу на неку референтну тачку у прошлости се у контексту научно-уџбеничког стила показало као наредна вредност кондиционала по присутности у француском корпусу. Ова вредност исказивања будућности у односу на прошли догађај («*futur dans le passé*») се јавља и код потенцијала у српском корпусу. На временској се оси, кондиционал и потенцијал позиционирају на сличан начин – понекад као постериорни сложен перфекту у француском (видети стр. 69), односно перфекту у српском :

- (371) On a également sous-estimé la réaction que *provoquerait* la mondialisation dans certains pays du Sud et même du Nord. (EPI: 123)
- (372) D'autres facteurs ont favorisé une transformation profonde des questions de sécurité à l'échelle internationale. [...] Les régimes politiques libéraux et pluralistes *modéreraient* les positions extrêmes et *contribueraient* à mieux diffuser l'information, évitant ainsi les malentendus. (EPI: 120)
- (373) Rođen je 1883. u svetu koji je pretpostavljao mir, prosperitet, progres kao prirodni poredak stvari i živeo dovoljno dugo da doživi rastakanje tog poretka; u mladosti Britanija je bila centar moćne imperije, da *bi* pred kraj života (1946), posle svetske kataklizme - Drugog svetskog rata - *doživeo* raspad imperije, neizvesnost. (MAK: 12)
- (374) Čitavu deceniju vrednost hartija od vrednosti je konstantno rasla, da *bi* tokom letnja tri meseca 1929. godine *doživela* vrtoglav uspon od 30 ili čak 50%, nadmašujući godišnji rast cele prethodne godine. (MPE: 49)

Понекад је кондиционал постериоран историјском презенту у француском корпусу, а потенцијал приповедачком презенту у српском:

- (375) La France, à l'image de l'Europe, ne *ferait* que *suivre* l'exemple américain où les entreprises conduisent de tels plans de licenciement, dans le cadre de politiques de « downsizing », depuis le début des années 1980. (LBM: 57)
- (376) L'existence de processus de décision formels sanctionnés par le parlement, mais également la nécessité de prendre le pouls de l'opinion lors de choix aussi dramatiques que la guerre, tendent à ralentir les décisions et garantissent que ces dernières soient le fruit d'un consensus. Les démocraties, en multipliant les délais, *rendraient* possibles les tentatives de médiation et *donneraient* plus de temps afin de calculer les conséquences des choix. Les processus de prise de décision sont également plus transparentes donc plus prévisibles. Les institutions démocratiques *seraient* ainsi un instrument de stabilité des relations interétatiques, elles *favoriseraient* donc une résolution pacifique des conflits (EPI: 120)
- (377) Tek u 80-im godinama XX veka dolazi do ozbiljnijih razmišljanja i pregovora o političkoj i ekonomskoj saradnji između dve zemlje, da *bi* 1. januara 1993. godine *došlo* do potpisivanja sporazuma o integraciji. (MPE: 207)
- (378) Uoči rata, 1939. u nizu memoranduma i članaka razvija se Kejnsov plan koji je trebalo da bude osnovica svetskih finansija: na osnovu tekućih rezervi *emitovala bi se* svetska valuta – bankor; zemlje *bi se zaduživale* do tog iznosa, a u slučaju prekoračenja automatski *bi dobijale* dodatne kredite u uslovima relativno fiksnih deviznih kurseva [...] (MAK: 13)

У обе ситуације он има темпоралну прогресију (+OT) и разликује се у односу на низ сукцесивних перфеката или историјских презента по томе што се изражавају потенцијални догађају у односу на референтну тачку, док би ти исти

догађаји били приказани низом перфеката и презента као реализовани у прошлости.

У француском корпусу наилазимо и на примере у којима се изражава постериорност и у односу на моменат говора, тј. ширу садашњост. Ту је неопходно присуство процедуралног израза у виду временског орјентира (*en 2010*):

(379) Pascal Lamy estime qu'en 2010, leur nombre *dépasserait* 400. (EPI: 76)

Или контекст презента:

(380) Le travail théorique et le travail empirique [...] progressent rapidement. L'étape suivante *serait* une intégration des frictions du marché [...] (EAM: 18)

(381) Aussi, nos résultats précédents *pourraient souffrir* d'un biais (look ahead bias) lié au fait que la décomposition est réalisée en utilisant l'information connue sur tout l'échantillon. (ATF: 448)

***

Француски кондиционал и српски потенцијал у великој мери деле вредности својих употреба и у корпусу сачињеном од примера из економског дискурса. Еквиваленција у вредностима се остварује на три нивоа: временске орјентације, хипотетичности и модалних вредности. Највећа је присутност примера који изражавају хипотетичност (18% француских и 22% српских примера) – и то иреалност услова у садашњости у комбинацији имперфекат и кондиционал презента за француски и презент или перфекат у комбинацији са потенцијалом, а спорадично се налазе и примери са два потенцијала. Иреалан услов у прошлости се исказује, у француском корпусу, помоћу комбинације облика плусквамперфекта и кондиционала прошлог. Када је реч о модалним употребама у оба корпуса се појављује вредност претпоставке (31% примера у француском и 25% у српском), као и несигурност при квалификацији неког појма и то у релативној реченици.

Кондиционал прошли упућује на вредност непотврђене информације односно користи аутору као отклон зарад скромности у излагању. Док се у српском језику потенцијалом може изразити намера и то у 16% примера, у француском је за то задужен субјунктив, а кондиционал носи нијансу предвиђања у 8% случајева. У оба корпуса се семантичка категорија могућности, као и савет или сугестија, изражава у великој мери сложеним предикатом унутар којег се налази одговарајући модални глагол као помоћни и то у 30 % француских и 24% српских примера. Када је реч о временској оријентацији кондиционала, он и у француском (14% примера) и у српском делу корпуса (11% примера) исказује постериорност у односу на прошли догађај који може бити исказан француским сложеним перфектом и српским перфектом, као и историјским односно приповедачким презентом. У француском корпусу налазимо примере и за постериорност у односу на садашњи тренутак, али је за њихову потпуну интерпретацију потребан презентски контекст или временски оријентир.

3.7. Вредности субјунктива

Глаголски облик који се сврстава у начине и, за разлику од индикатива, не приказује реализовани процес и не ситуира га на временској оси, већ га интерпретира и изражава став о њему. Од четири облика субјунктива у француском (субјунктив презента, перфекта, имперфекта и плусквамперфекта) не постоји ниједан футурски – ту функцију преузима субјунктив презента. Он се може наћи и у зависној реченици у оквиру сложене или у простој реченици, али је по својој природи дубоко зависан (lat. *subiungere*) јер увек говори о потенцијалној реализацији процеса. Српски језик, због другачије синтаксичке организације није имао потребе за развијањем оваквог облика; глаголски начини попут императива и потенцијала, и наравно, презент исказују вредности француског субјунктива. Вредности које субјунктив може да изрази П. Шародо групише на следећи начин: антериорност тј. перспектива која приказује потенцијални развој неке радње (*Je frapperai jusqu'à ce qu'il ouvre la porte.*), хипотетичко поређење тј. непожељна опција (*Tu ne vas pas me dire que je suis grand au point que je doive me baisser pour*

franchir la porte.), потенцијални суперлатив којим се исказује интензитет (*Elle a publié le meilleur article qu'elle ait jamais écrit dans sa vie.*), рестрикција која оставља могућност реализације (*Je veux bien l'aider, bien que lui-même ne m'ait jamais aidé.*), намера као будућа перспектива (*Je saurai le retirer, pour que les jeunes puissent prendre le relais.*) и различите врсте модалних вредности које се приказују као потенцијалне – забране, дозволе, предлози, обавезе, жеље, ставови, прихватање, одбијање, сумње, итд. У наставку дајемо преглед вредности субјунктива пронађених у корпусу француских примера: неке од наведених вредности су потпуно изостале.

3.7.1. Вредност антериорности

Унутар зависносложене временске реченице, зависна клауза уведена везницима *avant que* и *jusqu'à ce que* има предикат у субјунктиву и позиционира се након радње у управној клаузи. Таква позиција, међутим, оставља простор да се ова још увек нереализована радња и прикаже као потенцијална. Важно је нагласити да су се сви примери са овом вредношћу субјунктива појавили у теоријским деловима посвећеним објашњавању функционисања законитости унутар макроекономских модела:

- (382) Le revenu va donc augmenter, suivant le mécanisme du multiplicateur, jusqu'à ce que l'équilibre du marché des biens *soit rétabli*. (MAC: 66)
- (383) Au niveau de l'économie prise dans son ensemble, le montant des investissements s'accroît jusqu'à ce qu'il ne *reste* plus aucun projet tel que $e > i$. (MAC: 60)
- (384) Le processus d'ajustement se poursuit en suivant le sens des flèches jusqu'à ce que le point E_1 *soit atteint*. (MAC: 63)
- (385) Mais il est presque impossible de prédire au-delà : il suffit d'imaginer quelqu'un tentant de prédire le futur de la macroéconomie dans les années 1970, avant que Lucas, Sargent et Prescott *n'entrent* en scène. (EAM: 4)

У последњем примеру да се уз везник појављује у експлетивна речца *ne* која се најчешће везује за виши језички регистар (Riegel et al. 2009: 857) што научни чланак свакако јесте. Смисао исказа се употребом ове речце никако не мења.

3.7.2. Вредност рестрикције

Реч је о процесу код којег постоји рестриktivни аспект и који је представљен са могућношћу реализације. Радња исказана субјунктивом је могла да оспори радњу управне клаузе, али до тога није дошло:

- (386) Il ne faut pas confondre rendements d'échelle et économies d'échelle, bien que ces deux concepts *soient* très *proches*. (MIC: 67)
- (387) La durée de vol défunt Concorde pour faire la liaison Paris-New York était moins longue que le temps requis pour faire Paris-Lyon en voiture, bien que la distance *soit* nettement *plus grande*. (EPI: 18)
- (388) Bien que le progrès technologique *soit progressif*, il n'est cependant pas constant. (EAM: 9)
- (389) Bien que de nombreux raffinements *soient apparus* depuis, les principes n'ont pas changé et les propriétés statistiques font la quasi-unanimité. (LBM: 60)
- (390) En premier lieu un marché est défini pour un bien ou un service spécifié, encore que le terme *puisse être appliqué* à un ensemble de biens ou de services voisins : le marché de la Twingo Renault, le marché de l'automobile. (MIC: 9)

У претходним примера је реч о правим концесивним реченицама које су уведене везничким изразима *bien que* и *encore que* и у којима се концесивност односи на читав процес. Необична је чињеница да је у свим примерима у корпусу употребљен везнички израз *bien que*, док је *encore que* пронађен само у примеру (390).

У наредним примерима се концесивност односи само један конституент клаузе – у примерима (391) и (392) на придев, а у примерима (393) и (394) на именицу:

- (391) L'approche walrasienne de l'équilibre, si novatrice soit-elle, demeure incomplète et imprécise. (MIC: 240)
- (392) Si séduisante soit-elle, cette démarche ne doit pas oublier sa difficulté de mise en œuvre, compte tenu du très grand nombre de clients potentiels et de l'extrême difficulté à obtenir un consensus [...] (MIC: 260)
- (393) Par exemple, le coût d'une place de concert est identique pour l'organisateur quelle que soit la personne qui occupe un fauteuil : étudiant, retraité ou PDG d'une firme multinationale. (MIC: 124)
- (394) Quelle que soit et quelle qu'ait été la qualité des études qui leur ont été consacrées, elles traduisent très imparfaitement la réalité d'aujourd'hui : réalité de la grande entreprise, des phénomènes d'interdépendance et de stratégie. (MIC: 145)

Наилазимо и на један случај концесивне зависносложене реченице, када је зависна клауза уведена везником *à moins que* и изражава рестрикцију:

- (395) A moins que ce processus ne soit freiné, il débouche inmanquablement sur la violence intercommunautaire, la purification ethnique et éventuellement le génocide. (EPI: 123)

Ова употреба се појављује у различитим економским областима које су представљене у корпусу и не може се повезати са одређеном тематиком, већ само са сложенијом структуром образлагања садржаја.

3.7.3. Вредност намере

Намеравана радња у субјунктиву је приказана у надолазећој перспективи унутар зависне реченице уведене везничким изразима *pour que* и *afin que*. Референтна тачка може да буде шира садашњост:

- (396) Pour que l'économie *fonctionne*, il faut que les décisions économiques des agents, exprimées par leurs offres et leurs demandes, parviennent à un certain degré de cohérence. (MAC: 54)
- (397) La condition pour que chaque firme *soit en équilibre*, et par là même le marché, est donc : $P = C_{m_{it}} = CM_{it} = CM = C_m$. (MIC: 111)
- (398) On s'accorde pour que l'économie *soit conditionnée* par les forces du marché et la recherche du profit. (EPI: 36)
- (399) Dès que l'EONIA le rejoint, toutes les banques se tournent vers la banque centrale de sorte que le taux du marché *cesse de monter*. (MAC: 116)

или тачка смештена у прошлост, када интерпретацијом управља читав контекст:

- (400) En mettant sur pied le G-20, le Brésil souhaitait faire pression sur les Etats-Unis, mais également sur l'Union européenne pour que les investissements, les services, les produits industriels *ne soient pas* les seuls objets des négociations. (EPI: 76)
- (401) Les alliés pour leur part considéraient, à juste titre, que les Américains avaient fait preuve de laxisme monétaire et insistaient pour que le gouvernement américain *entreprenne* des réformes importantes en politique intérieure. (EPI: 80)
- (402) L'existence d'un système politique centralisé est la condition nécessaire pour que l'Etat *assure* le rôle qui lui a été assigné par le droit et la pratique internationaux. (EPI: 105)

а понекад и процедурални израз:

(403) A cette époque, un contrôle strict est nécessaire au sein de grandes entreprises américaines afin que les projets *soient mis en œuvre* avec précision. (EPI: 52)

Ова употреба је фреквентна међу примерима ексцерпираним из уџбеника и представља намеру која се доживљава као пожељна. Запажено је да је референтна тачка у садашњости учесталија код примера који имају генеричку вредност и објашњавају опште економске процесе, док се референтна тачка у прошлости налази код примера који обрађују историјски приказ економских појава.

Када је реч о примерима из научних чланака, наилазимо на референтну тачку у садашњости и будућности – изражавање намере у субјунктиву представља опет ауторски отклон приликом личне интерпретације неке појаве:

(404) [...] pour que les agents *puissent fixer* leurs prix, ils doivent nécessairement avoir un pouvoir de monopole. (EAM: 11)

(405) Pour que la loi du taux de rendement unique *continue de s'appliquer* dans le monde entier [...] il faut supposer que la prime de risque n'est pas impactée par le changement de taux. (IMS: 26)

(406) La diffusion dans tous les autres secteurs de l'économie prendra au moins ce temps-là, le temps d'une génération pour que tous les effets d'incidence *puissent être comptabilisés*. (IMS: 10)

Још једна употреба субјунктива са намерним значењем која је била омиљена ауторима уџбеника је када у управној клаузи стоји императив, а зависна је уведена везником *que*:

(407) Supposons que la branche où est installée la firme *i* du graphique 5.5 *soit* l'habillement et que le profit de cette firme *soit* 100. (MIC: 108)

(408) Supposons que F2 *choisisse* P=10, F1 répond par P = 10 car son profit [...] (MIC: 189)

- (409) Supposons qu'une économie *produise* exclusivement du blé. (MAC: 22)
(410) Imaginons que la banque centrale *veuille augmenter* M. (MAC: 113)

У овој употреби налазимо у позицији управног глагола увек глаголске лексеме сличног семантизма (*imaginer, supposer*).

3.7.4. Друге модалне вредности

Имајући у виду врсту функционалног стила тј. чињеницу да су примери из корпуса ексцерпирани из научно-уџбеничког дискурса, модалне вредности субјунктива су ограничене. Појављује се вредност обавезе уведена изразом *il faut que*, нарочито у делу корпуса који су ексцерпирани из уџбеника:

- (411) Pour obtenir celui-ci, il faut que la dérivée seconde de la fonction de profit *soit* négative. (MIC: 106)
(412) En autres termes, il faut que la taille du marché *soit* plus importante. (MIC: 122)
(413) Il faut que l'entreprise *dégage* très rapidement du profit afin de satisfaire les actionnaires. (EPI: 88)
(414) Il fallait attendre sans rien faire que la crise *assainisse* l'économie. (MAC: 13)
(415) En effet, pour qu'il y ait économie d'échelle, il faudra que le CMLT *diminue*. (MIC: 81)

Ова вредност је исказана и помоћу израза *il est nécessaire* који уводи субјунктив:

- (416) Il est nécessaire qu'il y *ait* une forte motivation du candidat pivot acceptant un prix de réserve élevé [...] (MIC: 277)

Велико је присуство примера који исказују сумњу, могућност или слабу вероватноћу и потпомогнути су различитим изразима који уводе субјунктив, али су

то увек изрази у трећем лицу једнине, никада се не појављује глагол у првом лицу једнине који би био очекиван у датој ситуацији – опет због неутралности стила:

- (417) En effet, dès l'instant où suffisamment d'investisseurs sont persuadés [...] il est possible que leurs anticipations *se révèlent* auto-réalisatrices. (LBM: 59)
- (418) Ellman considère qu'il est peu probable qu'un rééquilibrage des rôles au sein du couple *suffise* à régler. (AEP: 205)
- (419) [...] il est presque inévitable que chaque conflit *ait* une composante ethnique [...] (EPI: 122)
- (420) Il se peut que, face à deux biens, le consommateur ne *puisse* en choisir qu'un seul. (MIC: 36)

Појављује се такође и субјунктив уведен безличним изразима који исказују став или процену:

- (421) Il est donc normal que ce scénario *soit* moins sombre pour les travailleurs et effectivement selon les calculs d'Harberger, ils n'acquittent que 96% de la taxe. (IMS: 33)

Нарочито је важно напоменути учесталу употребу субјунктива који се појављује без *que* и има потпуно промењену семантичку природу. Иако је по облику глагол, он заправо има функцију уводне речце која стоји испред номиналне синтагме како би изразила хипотезу или дала пример у прилог некој аргументацији (Grevisse 2007: 1409). У нашем корпусу се ова употреба јавља приликом поставке задатака или објашњавања поступака њиховог решавања:

- (422) Soit deux biens, X et Y, exprimés en quantités, *soit* P_x et P_y les prix du marché de ces biens, et R le revenu nominal (ou budget) du consommateur. (MIC: 33)
- (423) Soit une centrale, dont la production maximale est de 100 000 kWh ; la production habituelle est de 99 900 kWh. (MIC: 82)

- (424) Le coût total est le coût moyen multiplié par la quantité, *soit la surface* Q/CDO. (MIC: 108)
- (425) Le cours de bourse atteint alors un plancher à 31euros, *soit une baisse de* 33% par rapport au 9 septembre contre une hausse de 38% pour l'indice CAC 40 sur la même période ! (LBM: 63)
- (426) Du côté du financement par augmentation de capital, le taux de rétention est le produit de 67% et de 70%, *soit 47%*. *Soit un net avantage* pour le premier type de financement. (IMS: 18)

***

Француски субјунктив се у нашем корпусу појављује у два облика, као субјунктив презента, далеко заступљенији, и облик субјунктива прошлог. Будући да у српском језику овакав облик не постоји, није било потребно посматрати еквиваленцију вредности. Оно што се примећује да је контекст економског дискурса и научно-уџбенички стил умногоме ограничио врсте вредности које су се појављивале. Употреба субјунктива је била искључиво у зависносложеним реченицама и он је тада исказивао антериорност (у 9% примера) или рестрикцију (у 22% примера). Нарочито је занимљива вредност намере, присутна у 33% примера, која се појавила у односу на референтну тачку у прошлости, међу примерима ексцерпираним из уџбеника када се дају прикази развоја економских процеса у прошлости, а у односу на референтну тачку у садашњости међу примерима који имају генеричку вредност математичких постулата или представљају поставке задатака. У научним чланцима, изражавање намере уз помоћ субјунктива, делује да има основа у жељи аутора да остане што објективнији. Из истог разлога се чини да се модалне вредности попут обавезе (у 13% примера), сумње, могућности и вероватноће (у 9% примера), као и ставови и процене (у 2% примера), неизоставно јављају уведени безличним изразима, никако избором глагола у првом лицу једнине или множине. Нарочито је фреквентна употреба семантички измењеног облика глагола *être* – « *soit* » као увода у математичке исказе (у 11% примера).

3.8. Вредности императива

Императив као заповедни начин је облик којим се исказује подстицај за вршење радње и у француском и у српском језику. Овај облик је такође атемпоралан и испољава се у ограниченом броју лица – другом лицу једнине и множине и првом лицу множине и користи се без личне заменице (Grevisse 2007: 1101, Riegel et al. 2009: 575, Танасић у Пипер и др. 2005: 453). У француском језику постоје два облика императива – императив презента и императив прошли и разлика међу њима није у временском одсечку који покривају, већ у аспекатском приказу радње. У српском језику ова разлика се исказује на морфолошком нивоу, избором свршеног или несвршеног глагола. Основне вредности које се исказују императивом су заповест, жеља и молба, али постоје и друга модална значења попут забране, савета, упутства, подстицаја на смиривање, а може да служи и за привлачење нечије пажње или изношење предлога (Танасић у Пипер и др. 2005: 457, Riegel et al. 2009: 578). Интересантно је да П. Шародо императив не посматра уопште као засебан глаголски облик, већ као *statut de phrase* – комуникациони облик реченице који може бити изјавни (*exclamatif*), упитни (*interrogatif*) и заповедни (*impératif*) (Charaudeau 1992: 577). У оквиру исказних модалитета (*modalités énonciatives*) облик императива се појављује код забрана (*interdiction*), дозвола (*autorisation*), процена (*jugement*) и објава (*proclamation*) (Charaudeau 1992: 582). Будући да ове вредности императива нису потпуне, за даљу анализу ослонићемо се на *Grammaire méthodique du français* (2009). И у француском и у српском делу нашег корпуса се не појављују разнолике вредности императива, углавном је реч о скретању пажње читаоца на радњу позивањем да у њој суделује, саветима и некој врсти налога која се налази у поставци задатака.

3.8.1. Вредност скретања пажње

У већини ситуација у корпусу императив је употребљен за нарочито позивање читаоца да обрати пажњу на ток излагања аутора – императив се у том случају налази у првом лицу множине у оба корпуса. Ова употреба је

најзаступљенија у француском удбенику из микроекономије, заправо представља једину вредност императива која се нашла у читавој књизи, док је у српском корпусу примера из микроекономије такође веома присутна:

- (427) *Partons* d'un panier de biens décrit au point A sur UQ : le bien X est relativement abondant (X0), le bien F relativement rare (F0). (MIC: 28)
- (428) *Traçons* la droite de budget hypothétique B'B', qui reflète deux choses. (MIC: 44)
- (429) *Démontrons* d'abord que l'élasticité n'est pas équivalente à la pente de la courbe de demande. (MIC: 50)
- (430) *Contentons-nous* pour le moment de l'accepter comme un fait d'observation ; elle sera démontrée dans le chapitre suivant. (MIC: 11)
- (431) *Considérons* sur le graphique 2.5 deux courbes d'indifférence, U0 et U1. (MIC: 28)
- (432) Il cherche à expliquer le fonctionnement d'une économie sur une période brève, *disons* un an. (MAC: 54)
- (433) *Razmotrimo* sada fundamentalne pretpostavke potrošačkih modela. (MIK: 25)
- (434) *Definišimo*, prvo, samu graničnu korisnost. (MIK: 30)
- (435) *Podimo* od jedne iz skupa beskonačno mogućih ravnotežnih tačaka, na primer, tačke A na dijagramu. (MIK: 33)
- (436) *Pogledajmo* stoga tačku D, koja nije optimalna i za koju važi relacija $MRS > p_x/p_y$. (MIK: 51)
- (437) U mikroekonomiji, kategorija dobro se diferencira na slobodna dobra (pod kojim nazivom se podrazumevaju sva ona dobra koja premašuju ljudske potrebe, što je slučaj *recimo* sa vazduhom i uslovno rečeno sa vodom) i na ekonomska dobra. (MIK: 6)

У примерима и на француском и на српском заступљени су већином глаголи истог семантизма – *partir*/поћи, *considérer*/размотрити, *démontrer*/показати. Интересантна је и велика учесталост глагола *supposer*/претпоставити који се јавља у великом

броју примера и у француском, када повлачи за собом употребу субјунктива, и у српском:

- (438) *Supposons* que pour vendre 2 unités la firme doit baisser son prix de 110 à 100. (MIC: 96)
- (439) *Supposons* un consommateur se situant au point E sur le graphique 10.3. (MIC: 212)
- (440) *Supposons* qu'une cause quelconque déplace la demande de DD en D'D' : le nouvel équilibre se situe en E_v auquel correspond un nouveau prix d'équilibre de 12. (MIC: 18)
- (441) *Pretpostavimo* da monopolista potpuno slobodno formira kombinaciju cena i autputa, tj. ne mora da vodi računa ni o potencijalnim konkurentima ni o državnoj intervenciji. (MIK: 183)
- (442) *Pretpostavimo* da je kriva tražnje tržišnog segmenta prve potrošačke grupe D1, a kriva ponude drugog tržišnog segmenta D2. (MIK: 188)
- (443) *Pretpostavimo* da oba oligopolista imaju identične odnose troškova i da je $AC=MC$ i da su konstantni. (MIK: 216)

Примери за ову употребу постоје и у другим областима, међутим, у далеко мањем броју. Нарочито се издвајају примери у чланцима из економских часописа у којима преовлађује глагол *noter*:

- (444) *Notons* pour finir que la valeur ajoutée des administrations publiques ne peut pas être calculée en fonction du prix de vente [...]. (MAC: 17)
- (445) *Notons* que la somme des cinq composantes (quatre détails et la tendance) est égale au logarithme du ratio cours-bénéfice (le graphique supérieur). (AEP: 445)
- (446) *Notons* tout d'abord que la situation dans laquelle le capital supporte 100% de la taxe correspond au cas d'école suivant. (IMS: 22)
- (447) *Notons* que l'effet de signal joue un rôle encore plus important si les investisseurs adoptent des comportements mimétiques. (LBM :59)

- (448) *Ajoutons* que la production décidée par les entreprises détermine à son tour le niveau d'emploi. (MAC: 57)
- (449) *Pensons* simplement au fort accroissement de la productivité totale des facteurs après la seconde guerre mondiale, à la faible croissance de cette même productivité dans les années 1970 et 1980, et au regain de cette croissance depuis le milieu des années 1990. (EAM: 9)
- (450) *Prepostavimo* da vlada formuliše optimalnu politiku i najavi je privrednim subjektima. (MAK: 83)
- (451) *Uzmimo* slučaj da se u odnosu na prethodnu situaciju investicije povećaju za 50 - sa 100 na 150. (MAK: 157)
- (452) *Prepostavimo* da je zemlja A ta zemlja, i da ona ima apsolutnu prednost nad zemljom B u obe vrste proizvodnje. (MPE: 114)
- (453) *Pogledajmo*, konačno, šta je sa zemljama u tranziciji, samim tim i našom ekonomijom, premda je već nagoveštena sudbina sa stanovišta izbora, koji u ovom radu problematizujemo. (NSI: 11)
- (454) *Dodajmo* da je u 2000. g. spoljni dug po stanovniku iznosio 1.444, a u oktobru 2007. godine čak 3.255 dolara. (RVP: 98)

3.8.2. Вредност савета

Ова вредност императива се јавља током излагања везаних за економске процесе – како би читаоци боље разумели неку појаву, саветује им се одређени угао посматрања:

- (455) Pour le comprendre, *considérez* le cas d'une catastrophe naturelle qui détruirait une industrie nationale et forcerait le pays à importer son produit à un prix très élevé pour répondre aux besoins des consommateurs. (MAC: 38)
- (456) *Remarquez* qu'une variation du niveau des prix est équivalente à une variation de sens inverse de l'offre de monnaie. (MAC: 72)

- (457) Pour bien comprendre le problème auquel vous faites face à ce stade, *imaginez-vous* dans le rôle d'un macroéconomiste travaillant pour le gouvernement. (MAC: 73)

Занимљиво је, опет, да се ова вредност императива појавила искључиво у француском уџбенику из макроекономије.

3.8.3. Вредност налога

Вредност налога је најфреквентнија међу примерима из уџбеничког дела корпуса – императив се налази у другом лицу множине. У српској литератури се вредности савета као веома блиска налази и вредност упутства (Танасић у Пипер и др. 2005: 454), мада се у задацима у којима се јавља императив ова вредност може пре назвати налогом:

- (458) *Donnez* la définition du taux de chômage du BIT et *exposez* ses limites. (MAC: 48)
- (459) *Tracez* la courbe IS pour $G = 500$ et $T = 500$. (MAC: 98)
- (460) *Présentez* les différentes mesures de l'inflation dont nous pouvons disposer. (MAC: 48)
- (461) *Прикажите* процентуалну структуру продаје сваке врсте поврћа по регионима. (СТА: 168)

Појављују се и примери када је императив у првом лицу множине – аутор жели на блажи начин да укључи читаоца у решавање задатка:

- (462) *Calculons* la médiane en ayant exclusivement recours aux fréquences absolues : (СТА: 89)
- (463) *Définissons* ce que sont les quartiles : (СТА: 91)

У случају ове вредности императива ситуација је слична претходним – појављује се у француским уџбеницима из макроекономије и статистике, и српском уџбенику из статистике.

***

Поређење вредности императива у француском и српском корпусу показало је високи степен сличности. У оба корпуса се, као најзаступљенија, јавља вредност скретања пажње – у француском корпусу у 65% примера, а у српском у 81% примера. Следећа по заступљености је вредност налога, која је присутна у задацима и чини 22% француских и 19% српских примера. Издваја се вредност савета која је присутна у 13% француских примера, док се у српском корпусу уопште не појављује.

3.9. Вредности инфинитива

Инфинитив је глаголски начин који не носи са собом ни ознаку броја ни лица ни времена, именујући глаголску радњу на најнеутралнији начин (Grevisse 2007: 1110, Танасић у Пипер и др. 2005: 470–476). У семантичкој граматици П. Шародоа не налазимо на било какав осврт на вредности инфинитива, штавише он се ни не помиње. Недвосмислена је његова блискост са именицом – у српском језику је он по пореклу глаголска именица, а у француском може да поприми све синтаксичке функције именице. У француском језику се појављују два облика инфинитива – инфинитив презента и инфинитив прошли, а разлика међу њима није темпоралног већ аспектуалног карактера. Перспектива изучавања инфинитива је у највећој мери синтаксичка, будући да је инфинитив сам по себи максимално неутралан за формирање семантичке вредности, неопходна му је подршка синтаксичког контекста – стога се и говори о синтаксичко-семантичким вредностима инфинитива (Gudurić & Vlahović 2012: 175). Ове вредности се даље деле на глаголске и именичке, и прилично су разноврсне, али се у нашем корпусу нашао веома сужен број. Глаголске вредности инфинитива на које наилазимо у

корпусу су делиберативна вредност¹⁰⁴ и вредност налога, а именичке вредности су вредност субјекта, објекатске допуне модалним глаголима, прилошке одредбе и именичке допуне.

3.9.1. Глаголске вредности инфинитива

Међу глаголским вредностима инфинитива најфреквентнији је делиберативни инфинитив. Он се користи у упитној реченици која нема исказан субјекат – најчешће је то говорник сâм или је то неки недефинисани, општи говорник (Riegel et al. 2009: 582). У српској литератури се наглашава да ову употребу инфинитив има када се траже подаци о предикатском додатку (Танасић у Пипер и др. 2005: 471). Његова употреба изазива готово драмски ефекат и у контексту економског дискурса изазива нарочиту позорност читаоца:

- (464) La théorie de la demande nous a permis de répondre à la question : pourquoi *produire*? La théorie de l'offre pose une autre question : comment *produire*? (MIC: 61)
- (465) Comment *expliquer* l'absence de réaction à la baisse de prix ? (MIC: 162)
- (466) Comment *répartir* la production totale du cartel, Qc ? (MIC: 172)
- (467) Pourquoi et quand *investir* ? (MIC: 217)
- (468) Comment, à partir d'un équilibre partiel, *parvenir* à l'équilibre général ? (MIC: 231)
- (469) Pourquoi *s'inquiéter* du chômage? (MAC: 28)
- (470) Comment *réduire* un endettement public trop élevé? (MAC: 45)
- (471) Comment *recourir* à une politique budgétaire financée par emprunt dans ces conditions? (MAC: 109)
- (472) Comment *expliquer* que le capital puisse supporter plus de 100% du montant de la taxe ? (IMS: 21)
- (473) Пi: kako *formirati* funkciju korisnosti na bazi datih preferencija?(MIK: 43)

---

¹⁰⁴ За појам « délibératif » у контексту употребе субјунктива налазимо код В. Драшковића као преводни еквивалент „расуђивања“ (Драшковић 1969: 218), док се код М. Ивић оваква употреба класификује као последица „гласног размишљања“ (Ивић 1972)

- (474) Mikroekonomska analiza proizvodnje svodi se na dobijanje odgovora na pitanje: šta, kako i za koga *proizvoditi*. (MIK: 92)
- (475) Nezavisno od stvarne prirode ovih spoljnih uticaja, štetnih ili korisnih, njihovo postojanje nameće sledeći problem ekonomskoj teoriji: kako *modificirati* stavove o ravnoteži i optimalnosti izvedene pod pretpostavkom perfektne konkurencije. (MIK: 369)
- (476) Како *препознати* финансијске извештаје високог квалитета и разликовати их од оних који настају као продукт креативног рачуноводства? (УЗР: 126)

Употреба инфинитива са вредношћу налога у контексту уџбеничког дискурса има висок степен неутралности јер је такав инфинитив деперсонализован, па тако представља најслабију врсту наредбе коју би аутор могао да упути читаоцу приликом формулације задатка. У корпусу се она појављује нарочито у француском уџбенику из статистике:

- (477) *Etablir* un tableau comprenant les modalités, les effectifs ou fréquences absolues, les fréquences relatives [...] (STA: 60)
- (478) *Donner* la définition du coefficient de corrélation linéaire entre deux caractères quantitatifs X et Y. (STA: 260)
- (479) *Définir* la notion de covariance. (STA: 259)
- (480) *Tracer* le polygone des fréquences après avoir représenté la distribution des fréquences absolues par un histogramme. (STA: 60)
- (481) На основу података из примера 12 (табела 13.16), *израчунати* групни индекс испуњења плана физичког обима производње [...] (СТА: 326)
- (482) *Обрачунати* и *прокњижити* остварену разлику у цени за продату робу и ПДВ [...] (РАЧ: 42)

У српској литератури се говори о прескриптивном значењу које инфинитив остварује у предикатској позицији и које га приближава императиву, али је управо то што нема обраћања при изрицању подстицаја и основна разлика у односу на

императив (Танасић у Пипер и др. 2005: 470). Међу примерима из српског корпуса на ову употребу наилазимо само у уџбенику из статистике.

3.9.2. Именичке вредности инфинитива

Међу именичким вредностима инфинитива појављују се, готово само у примерима француског корпуса, вредност субјекта:

- (483) *Poser* le problème de ces répercussions ressort de l'étude de l'équilibre général présenté à la fin de cet ouvrage. (MIC: 17)
- (484) *Privilégier* le volume de production conduit à étudier la fonction de production. (MIC: 61)
- (485) *Produire* au moindre coût suppose également que l'on prenne en compte les différentes approches possibles des coûts de production. (MIC: 61)
- (486) *Connaître* le coût moyen de long terme permet de déterminer la taille optimale de la firme et de savoir s'il y a, ou non, des économies d'échelle. (MIC: 81)
- (487) *Mesurer* la production d'un pays soulève une série de difficultés. (MAC: 16)
- (488) *Additionner* les heures de travail fournies par un dentiste et la quantité de pain vendue par un boulanger n'aurait aucun sens. (MAC: 16)
- (489) *S'intéresser* à l'incidence fiscale ; c'est chercher au-delà des apparences le « vrai » perdant ou gagnant de l'instauration d'une taxe supplémentaire ou de la modification de son taux. (IMS: 3)
- (490) *Gagner* en flexibilité pour s'adapter à une demande fluctuante ; c'est la stratégie du « small is beautiful ». (LBM: 58)
- (491) *Stvoriti* ovakav proizvod znači kreirati sebi potpuno novo tržište, *obogatiti* postojeće novom ponudom i *stvoriti* novu tražnju, odnosno potrošače koji uživaju korist od postojanja nove robe. (MPE: 192)

Међу примерима из српског корпуса нашао се само један случај ове употребе, све даље наведене именичке употребе инфинитива немају еквивалентну вредност у српском инфинитиву, пошто српски језик уместо инфинитива у именичкој употреби има облик глаголске именице.

Инфинитив се надаље у француском корпусу јавља као прилошка одредба за циљ:

- (492) Au prix $P=4$, les consommateurs non satisfaits sont disposés à payer un prix plus élevé pour *obtenir* une quantité supérieure à 40 kg proposée par les vendeurs. (MIC: 16)
- (493) Sur le graphique 2.13. les coordonnées de R_0 et de X_0 sont reportées pour *former* un premier point E_q de la courbe d'Engel. (MIC: 40)
- (494) Il s'agit essentiellement des biens et des services produits pour *être vendus* sur le marché par les entreprises qui résident à l'intérieur des frontières nationales. (MAC: 16)
- (495) La politique internationale devient ainsi une lutte entre Etats « égoïstes » qui cherchent à *obtenir* de plus en plus de puissance pour assurer leur survie en fonction de leur « intérêt national ». (EPI: 8)
- (496) Néanmoins, à l'heure actuelle, on ne peut pas considérer qu'il existe un modèle d'équilibre général calculable sur lequel on pourrait s'appuyer pour *fournir* des estimations crédibles pour la France. (IMS: 6)
- (497) La méthode que nous utilisons pour *étudier* les conséquences des licenciements sur les cours boursiers est celle des études d'événements. (LBM: 59)

Инфинитив се, такође, јавља и као прилошка одредба за време – вредност темпоралности се остварује једино кроз облик инфинитива прошлог и то као антериорност радње исказане у главној реченици:

- (498) *Après avoir présenté* l'équilibre et sa signification, on aborde la méthode de statique comparative. (MIC: 15)

- (499) *Après avoir précisé*, dans un premier point, la définition et les conditions de la discrimination, on analysera dans un second point les types de discrimination. (MIC: 124)
- (500) *Après avoir précisé* les conséquences logiques auxquelles on aboutit, à partir de la théorie de la droite de demande coudée, il s'efforce d'en montrer l'absence d'originalité. (MIC: 170)
- (501) *Après avoir présenté* les catégories que les instituts de statistiques nationaux utilisent pour l'appréhender, nous présenterons les chiffres à connaître et les questions que ces derniers soulèvent. (MAC: 28)
- (502) *Après en avoir présenté* le mécanisme, nous discuterons ses limites en insistant sur le problème de la trappe à liquidité. (MAC: 90)
- (503) *Après avoir brièvement présenté* les conséquences théoriques des licenciements sur la valeur de l'entreprise, nous rappelons les grandes lignes de la méthode [...] (LBM: 57)
- (504) *Après avoir défini* l'opportunisme dans le mariage, nous montrons comment l'évolution du droit du divorce a pu le renforcer mais aussi qu'il semble impossible de le prévenir ex ante. (AEP: 201)

Нашли су се и примери употребе инфинитива као прилошке одредбе за начин:

- (505) Elle étudie l'équilibre initial et l'équilibre final sans *se soucier* du cheminement entre les deux [...] (MIC: 18)
- (506) [...] sur la base de ce qui lui revient dans la réussite professionnelle de son mari, ce qui n'est pas sans *poser* des problèmes de calcul du montant de l'indemnisation. (AEP: 212)
- (507) Ils peuvent traiter l'incertitude sans *faire hypothèse* d'un équivalent certain, ce qui nous permet d'analyser des questions difficiles [...] (LBM: 28)
- (508) Celui-ci réside dans le fait qu'une entreprise est capable d'augmenter son prix sans *perdre* la totalité de ses clients. (IMS: 7)

Међу примерима француског корпуса присутна је и употреба инфинитива као допуне именици или придеву:

- (509) La clause « toutes les choses égales par ailleurs » signifie que tous les facteurs autres que le prix pouvant influencer la décision *d'offrir* sont considérés comme constants. (MIC: 14)
- (510) Un marché est en équilibre lorsque les forces qui agissent sur lui n'ont plus tendance à *se modifier*. (MIC: 15)
- (511) L'incapacité à *définir* de façon opérationnelle ce concept le rendait inutile ou, pire, inutilisable. (EPI: 13)
- (512) Le consommateur est capable de *comparer* ses préférences entre les trois paniers et de dire s'il préfère A à B, B à C ou s'il est indifférent. (MIC: 22)
- (513) De manière identique, toute entreprise extérieure à un marché est totalement libre de *s'y installer* : il n'a pas de barrières à l'entrée. (MIC: 101)
- (514) L'importance de la redistribution est alors susceptible de *varier* sensiblement [...] (LBM: 208)

Као најзначајнија вредност инфинитива намеће се, међутим, вредност објекатске допуне – најчешће је он значењска допуна модалном, фазном или семикопулативном глаголу. У српској литератури се ова појава назива сложени предикат (Танасић у Пипер и др. 2005: 473), а у француском се говори о директној и индиректној објекатској допуни као једној од именичких функција инфинитива. Имајући у виду карактер научно-уџбеничког дискурса где је велики број прескриптивних исказа, логично је и велико присуство глагола попут *devoir, falloir, pouvoir* односно у српском *требати, моћи*, итд. Као директна објекатска допуна инфинитив се јавља у следећим примерима:

- (515) Enfin, l'étude de la production *doit intégrer* le temps, c'est-à-dire le court et le long terme. (MIC: 61)
- (516) On *peut* ainsi *déterminer* la taille optimale de l'entreprise jusqu'au moment où les rendements d'échelle cessent d'être croissants. (MIC: 68)

- (517) Pendant le processus d'investissement, il *faut organiser* la visite du site, des entreprises à vendre, des bureaux à louer [...]... (EPI: 111)
- (518) En plus des difficultés de calcul, d'autres écueils *doivent être mentionnés* lorsque l'on *veut mobiliser* l'équilibre général pour analyser l'incidence fiscale. (IMS: 6)
- (519) Il *doit débiter* par une structure d'équilibre général, dans laquelle les individus maximisent leur valeur et les marchés sont à l'équilibre. (LBM: 33)
- (520) La littérature économique montre que les ex-conjoints sont exposés à des risques qui *peuvent justifier* le versement d'une PC. (AEP: 198)

Иако је велики број примера и у српском корпусу, ипак је конструција *да+презент* много чешћа допуна модалним глаголима него инфинитив:

- (521) Proizvodnu strukturu možemo *definirati* kao proizvod svih „aranžmana“, koji određuju šta će se proizvoditi, ko će i za koga [...] (MPE: 23)
- (522) Наиме, постоје валидни разлози због којих компанијама треба *допустити* да бирају између различитих могућности. (УЗР: 111)
- (523) Ministar finansija [...] nedavno je izjavio da u idućoj godini moramo *očuvati* postignutu makroekonomsku stabilnost i makroekonomsku ravnotežu. (RVP: 107)
- (524) Krajnji investitor može *biti* krajnja *karika* na dugom nizu stranih filijala i treba *težiti* da se utvrdi, kada god je moguće, ko je krajnji investitor. (PAM: 188)

Инфинитив као индиректну објекатску допуну налазимо такође међу бројним примерима француског корпуса:

- (525) En construisant des modèles, les économistes cherchent à *faire ressortir* d'une part les forces principales agissant sur le mécanisme étudié [...] (MIC: 21)

- (526) La mesure ordinale consiste à *établir* un ordre de préférence des paniers de consommation. (MIC: 23)
- (527) Si l'analyse d'incidence conduit à *penser* que le facteur travail supporte la plus large partie d'un impôt sur le capital [...] (IMS: 37)
- (528) Surtout, il convient désormais de *comprendre* quels risques macroéconomiques, de liquidité ou monétaires, sont à l'origine de ces fluctuations des prix d'actifs. (ATF: 449)

***

Инфинитив као најнеутралнији глаголски облик је веома присутан у оба корпуса. За његову систематизацију по семантичким критеријуму, неопходна је синтаксичка потпора. Његове вредности се деле на две велике групације – глаголске и именичке. Глаголске вредности су приближно исто заступљене у оба корпуса – делиберативна вредност која се наменски користи у уџбеничком дискурсу како би привукла пажњу читаоца (69% примера у француском и 67% у српском корпусу), вредност налога, односно прескриптивна вредност која је нарочито присутна у задацима (31% у француском и 33% у српском корпусу). Међу именичким вредностима инфинитива и у француском и српском корпусу је присутна вредност субјекта у идентичној мери од око 20%, док се само у француском корпусу издваја употреба инфинитива као прилошке одредбе за циљ (15% примера), начин (10% примера) и време (17% примера), као и употреба у виду допуне именици или придеву (15% примера). Оба корпуса обилују примерима употребе инфинитива као значењске допуне модалним и семикопулативним глаголима и то чини око 25% ове употребе – у француском се тај вид допуне остварује посредством предлога или без њега (индиректно или директно). У српском језику инфинитив у овој употреби је ређи од контрукције *да+презент*, али и даље представља 80% употребе инфинитива у корпусу.

3.10. Вредности партиципа/глаголских придева

Партицип у француском језику представља још један безлични и атемпорални облик коме је главна семантичка карактеристика „одвијање“ радње (*déroulement*) (Charaudeau 1992: 477). Француски партицип поседује два облика – партицип презента и партицип прошли који се разликују у аспекту, тј. начину приказивања радње и не обележавају различите временске одсечке. Партицип презента носи значење трајног аспекта и као такав може да изрази симултаност, а партицип прошли одликује свршени аспект, односно стање које је резултат извршене радње. Партицип прошли лако прелази у категорију придева као глаголски придев (*adjectif verbal*), а вредност партиципа задржава приграђењу сложених времена и у партиципској реченици. Како инфинитив дели многе карактеристике са именицом, тако је партицип близак придеву – у српском језику су му еквиваленти облици глаголског придева радног и трпног¹⁰⁵. Они се не јављају самостално већ у саставу сложених глаголских облика или као „крњи“ перфекат (Танасић у Пипер и др. 2005: 469). Глаголски придев трпни има способност да обележава и радњу и стање – особину насталу радњом која му се као објекту приписује. На тај начин се тежиште помера са једне на друго граматичко својство – са радње представљене пасивном дијатезом¹⁰⁶, на стање њоме изазвано које одговара копулативно-придевском предикату¹⁰⁷ (Милошевић 1973: 423). Приликом поређења ових облика у француском и српском корпусу ослањамо се опет на синтаксичко-семантичку перспективу и систематизујемо придевску и глаголску вредност партиципа у самосталној употреби.

---

¹⁰⁵ За разумевање блискости ова два облика потребно је да се они сагледају дијахронијски – језичком реформом у XIX веку нестаје пасивни партицип презента из српског језика а на његово место долази глаголски придев трпни, одн. пасивни партицип претерита (Subotić i Petrović 2000: 1152).

¹⁰⁶ У оба корпуса је велико присуство пасивне дијатезе будући да је то једна од главних одлика научног стила, врло је често тешко утврдити да ли је у питању пасив или се трпни глаголски придев налази у улози атрибутивног предикатива: *Danas je taj postupak značajno liberalizovan, međutim i dalje je, razume se, zakonski regulisan.* (ММК: 85)

¹⁰⁷ У новијој литератури назив за ову функцију је атрибутивски предикатив (Пипер и др. 2005: 333).

3.10.1. Придевске вредности

Придевска вредност француског партиципа презента изражава неко својство или стање (Gudurić & Vlahović 2012: 193) и он се, у овој употреби, практично увек може разложити на релативну реченицу. Способност партиципа да кондензује значење погодује научно-уџбеничком дискурсу који тежи концизности:

- (529) La demande globale est forte et soutenue car on entre dans l'ère de la société de consommation et les entreprises sont de plus en plus efficaces (gains de productivité, développement de technologies, développement du modèle fordiste qui implique une division et une spécialisation poussées du travail *provoquant* des économies d'échelle), ce qui permet de répondre à cette demande. (EPI: 37)
- (530) Dans un premier temps, nous établissons un tableau *comprenant* les modalités, les effectifs ou fréquences absolues, les fréquences relatives [...]
(STA: 94)
- (531) Les énormes écarts de richesse sur le plan mondial entre les pays développés, les pays *émergents* et les pays en développement représentent un phénomène relativement récent dans l'histoire de l'humanité. (EPI: 26)

Придевска вредност партиципа прошлог је, такође, сасвим очекивана, иако није реч о стилу који обилује описима. Партицип као глаголски придев се понавља са одређеним број истих облика:

- (532) Cette présentation commence généralement par un exposé littéraire des intuitions *exprimées* par les équations. (MAC: 14)
- (533) Un autre problème consiste à éviter de comptabiliser plusieurs fois la valeur des biens ou des services *utilisés* pour produire d'autres biens ou d'autres services. (MAC: 16)
- (534) Le PIB mesure la valeur de la production nouvellement *créée* dans un pays au cours d'une année ou d'un trimestre. (MAC: 17)

(535) La demande égale l'offre, aux prix *définis* sur les marchés des produits et des facteurs. (MIC: 231)

Синтаксички посматрано партицип прошли је у претходним примерима имао функцију епитета али смо га налазили и у функцији придевске апозиције:

(536) Ces droits, *fixés* par la loi, précisent les limites de la possession, les limites d'utilisation et les limites du droit à vendre. (MIC: 259)

(537) Le surplus, *défini* comme la différence entre la monnaie, mesure de l'utilité cardinale d'un bien, et l'argent effectivement dépensé pour l'acheter, permet d'identifier le bien-être à l'augmentation du surplus. (MIC: 252)

(538) Pour que l'économie fonctionne, il faut que les décisions économiques des agents, *exprimées* par leurs offres et leurs demandes, parviennent à un certain degré de cohérence. (MAC: 54)

(539) Sa valeur, *comprise* entre 0 et 1, a une importance capitale, comme nous le verrons plus loin. (MAC: 58)

(540) *Appliquée* à la firme, elle nous permet de connaître la taille optimale de l'entreprise. (MIC: 84)

Српски глаголски придеви немају овакву врсту придевске употребе – она се класификује међу глаголске употребе.

3.10.2. Глаголске вредности

Партицип презента у својој глаголској употреби може синтаксички да се реализује на два начина – као епитет, који нужно стоји уз именицу тзв. *participle conjoint* и кондензује релативну реченицу генеришући тако квалификативно значење или као одвојени епитет тзв. *participle disjoint* који може да кондензује различите врсте клауза изражавајући притом узрок, услов, допуст или просту симултаност.

Примери из корпуса често садрже облик партиципа који обавезно стоји уз именицу и који се могу разложити на релативну реченицу:

- (541) Ce processus *continuant* de la même manière qu'avec le prix P0, le graphique 1.4 montre qu'il y a convergence vers l'équilibre (F, Qe) selon un tracé qui évoque une toile d'araignée. (MIC: 17)
- (542) Keynes en tirera la conclusion que la courbe *reliant* l'efficacité marginale du capital à l'investissement est décroissante. (MIC: 219)
- (543) Ce prix *satisfaisant* à la fois les intentions des acheteurs et celles des producteurs réalise l'équilibre du marché. (MIC: 16)
- (544) Une même situation *prévalant* pour tout prix inférieur au prix d'équilibre, le triangle hachuré EMN représente un excès de demande, excès qui tend à augmenter le prix de vente. (MIC: 17)
- (545) Durant cette période, le nombre de personnes *appartenant* la catégorie inactive des «malades de longue durée» a augmenté d'un million. (MAC: 30)

Ова врста партиципа се користи у објашњењима табела и графикана (Gudurić & Vlahović 2012: 196) и често се понављају идентични облици:

- (546) Tous les paniers *figurant* dans la zone hachurée ou sur la droite, par exemple A et B, peuvent être achetés par le consommateur. (MIC: 34)
- (547) On constate sur le tableau *détaillant* la composition du PIB français pour l'année 2009 que la consommation finale représente la part la plus importante [...] (MAC: 20)

Партицип у функцији одвојеног епитета у корпусу налазимо како кондензује узрочну реченицу:

- (548) Les offreurs, ne *trouvant* pas de débouchés suffisants, préféreront baisser le prix plutôt que de subir une coûteuse accumulation de stocks. (MIC: 17)
- (549) La production de t2, *étant* fonction de Pt, se monte à Q2. (MIC: 17)

(550) Les salariés n'étant pas en mesure de contraindre les entreprises à les recruter, le niveau d'emploi est déterminé par la demande de travail, c'est-à-dire par les entreprises. (MAC: 103)

Наилазимо и на примере када ова врста партиципа изражава симултаност:

(551) Supposons de plus que la fonction d'offre se translate vers la gauche de SS en S'S', *déplaçant* le point d'équilibre de E en E2 et *se traduisant* par un nouveau prix de 12. (MIC: 18)

(552) Y participer une dernière fois, *sachant* que c'est la dernière, revient à n'y participer qu'une seule fois. (MIC: 189)

(553) Que l'on réduise les dépenses publiques ou que l'on accroisse les impôts, la demande globale chute, *entraînant* avec elle le revenu et l'emploi, du moins dans le court terme. (MAC: 96)

Или услов:

(554) *Partant* du panier A, si le consommateur veut obtenir X0 X1 en plus, il est prêt, tout en maintenant sa satisfaction constante, à renoncer à Y0 Y1 unités de Y. (MIC: 29)

(555) Or, dY *devenant* de plus en plus petit et dX *demeurant* constant, le rapport $|dF/dX|$, c'est-à-dire le TMS, décroît. (MIC: 30)

(556) *Réalisant* à long terme un résultat positif, le monopoleur peut se maintenir sur le marché. (MIC: 122)

Међу глаголске употребе партиципа прошлог сврставамо и његову апсолутну употребу – када поседује сопствени субјекат и кондензује временску реченицу:

(557) Une fois cette tâche *accomplie*, vous pouvez examiner les conséquences qu'un changement de la politique budgétaire ou monétaire aurait sur la

production et l'emploi de l'année à venir ou encore ce qui se passerait si le comportement des agents changeait brusquement au cours de l'année. (MAC: 73)

(558) Les mesures habituellement *mises* en avant, taux de chômage au sens du BIT et nombre de demandeurs d'emploi de catégorie A, sont très étroites. (MAC: 32)

У улози апсолутног партиципа у корпусу није пронађен партицип презента, док је облик сложеног партиципа прошлог исказивао свршеност, односно anteriornost у односу на радњу главног глагола:

(559) *Ayant sélectionné* les gains minimaux, Fl peut choisir le maximum d'entre eux : 35. (MIC: 186)

(560) L'actualisation *ayant été présentée* au chapitre 10, on rappelle que si R, est un revenu perçu dans un an, et si i est le taux d'intérêt des placements, la valeur actuelle (ou actualisée) S_0 de R_1 obtenu dans un an est, au taux i . (MIC: 220)

Српски еквивалент са способношћу да кондензује реченицу је глаголски придев трпни који се јавља као кондензатор адвербијалне клаузе са узрочним, временским или допусним значењем. Он може да буде интерпункцијски одвојен, у субординираном односу и да представља психофизиолошко стање које је настало пре назначене активности (Ружић у Пипер и др. 2005: 513). Међу примерима у српском корпусу налазимо глаголски придев трпни како кондензује релативну или условну клаузу:

(561) *Tabelarno predstavljeno*, zakon ponude povezuje u parove cene i ponuđene količine, dok grafički možemo dobiti liniju ponude [...] (MAK: 112) (Ако се табеларно представи...)

(562) *Posmatrana* matematički, tj. geometrijski, funkcija tražnje ima negativan nagib, što izražava zakonito kretanje između nivoa cene i tražene količine u

smislu da će potrošač kupovati veću količinu [...] (MIK: 17) (Ако се посматра математички...)

(563) *Izvedeni zaključak* ima opštu važnost, dakle, odnosi se na svaki element skupa alternativnih dobara. (MIK: 32) (Закључак који је изведен...)

***

Упоредним посматрањем придевских и глаголских вредности француског партиципа и српског глаголског придева трпног уочава се велики степен сличности. Будући да није реч о преводном корпусу (где би се показало да српски еквивалент може да буде и неки други безлични облик у српском језику нпр. глаголски прилог садашњи/прошли) за систематизацију је било потребно укључити и неке синтаксичке параметре. Придевска вредност се појављује кроз оба облика француског партиципа – и то партиципа презента у 25% случајева и партиципа прошлог у 75% – без обзира да ли је реч о епитетској или апозитивној позицији. Интересантно је да је реч о ограниченом броју лексема које се понављају. Вредности српског глаголског придева које се појављују у корпусу су само глаголске – он кондензује условну или релативну клаузу. Француски партицип презента када се нађе уз именицу кондензује релативну реченицу (у 35% примера), а када је од ње удаљен може да кондензује временску (са значењем симултаности), условну или узрочну реченицу (45% примера). Партицип прошли се јавља у 20% примера и то у апсолутној употреби са сопственим субјектом и тада има временску вредност или се појављује у сложеном облику и тада изражава антериорност.

3.11. Вредности герундива/глаголских прилога

Француски герундив и српски глаголски прилози представљају још једну групу безличних, атемпоралних глаголских облика којима је основна семантичка функција изражавање одвијања радње – *déroulement* (Charaudeau 1992: 477), односно процесуалности (Танасић у Пипер и др. 2005: 464). Радња исказана герундивом одн. глаголским прилозима је несвршена и симултана радњи главне

реченице¹⁰⁸, и за разлику од партиципа и инфинитива, они имају адвербијалну функцију, успостављајући однос са глаголом главне реченице. У српском језику постоје два облика глаголског прилога – садашњи и прошли – међу којима је разлика аспектуалног типа. Иако се не може рећи да је герундив апсолутни еквивалент српског глаголског прилога садашњег, јер у тој улози може да буде и партицип презента, свакако се у највећем броју случајева значењски и видски подудара са овим обликом¹⁰⁹ што је било довољно да бисмо могли да посматрамо паралелизам њихових вредности унутар нашег корпуса. Уз обавезно временско одређење симултаности и француски и српски облици могу да изразе и начин, средство, услов, узрок који понекад могу и да надвладају временско значење (Imbs 1960: 157, Ружић у Пипер и др. 2005: 554). Вредности ових облика које су се нашле међу примерима оба корпуса су веома разнолике – временска вредност, узрочна, начинска, као и вредност супротности и услова, па чак и циља.

3.11.1. Временска вредност

Основна временска вредност герундива је изражавање симултаности. Показало се, међутим, да је она, у односу на друге вредности у корпусу, прилично слабо заступљена. Пошто је у овој врсти дискурса нарација сведена и таксативна, изостаје богатство описа који би мотивисали употребу герундива са симултаном вредношћу. Примери праве временске симултаности су малобројни:

- (564) La firme est confrontée à la situation suivante : comment maximiser sa production Q *en respectant* sa contrainte budgétaire représentée par CT ? (MIC: 72)
- (565) [...] il suffit que la demande pivot, *en se relevant*, autour de son point d'origine en ordonnées. (MIC: 122)

---

¹⁰⁸ Француски предлог *en* који уз партицип презента чини саставни део герундива боље изражава временску симултаност – он се користи и у временском означавању – *en été* (Riegel et al. 2009: 342).

¹⁰⁹ Детаљно је о томе писала С. Гудурић у раду *О аспекту неких именско-глаголских облика у француском и српскохрватском језику* (Гудурић 1991а).

(566) Nous y reviendrons plus loin *en examinant* le lien entre consommation et richesse. (MAC: 59)

У новијој литератури теза о временској симултаности герундива се све више усложњава. Па тако, О. Халмој говори о две прототипске конфигурације герундива – у прву групу спадају герундиви као темпорални репери главног предиката и представљају оквир, а у другу герундиви чија се радња меша са другом радњом (*Il essayait de réchauffer ses pieds en les frottant avec ses mains*) или се одвија истовремено (*Il faisait les cents pas en fumant sa pipe*) (Halmøy 2003: 91)¹¹⁰. О. Халмој даље разлаже унутар друге прототипске конфигурације радње које се мешају са другом радњом на оне које изражавају услов, узрок, средство или однос инклузије, а радње које се одвијају истовремено представља или као паралелне процесе који нису обавезно међу собом логички везани или као процесе међу којима се успоставља однос хипонимије (Halmøy 2003: 99–106).

Говорећи о временској вредности глаголског прилога садашњег, потребно је нагласити да се она се манифестује на два начина – кроз изражавање симултаности са радњом главне реченице или као оквир унутар којег се одвија та радња уколико то вид допушта (Ружић у Пипер и др. 2005: 464). Ову ситуацију детаљно анализира М. Ивић – у случају да главни предикат и глаголски прилог¹¹¹ нису истог вида, или да глаголски прилог стоји испред предиката, он се тада интерпретира као „стање које одликује субјекат реченице у тренутку док овај остварује предикатску радњу“ (Ивић 2008: 217). У нашем корпусу није био велики број оваквих примера јер су се у овој ситуацији најчешће налазила два глагола несвршеног вида.

Вредности герундива и глаголског прилога садашњег које смо пронашли у корпусу нису захтевале сложенију класификацију – одсуство разноврсности у реченичним конструкцијама и тежња да се што прецизније исказе дати садржај

---

¹¹⁰ Покушавајући да ближе објасни начин на који се главни предикат надопуњује герундивом и како они коегистрирају Ж. Клебер, изједначава ову врсту везе са семантизмом предлога *avec*. Процес у герундиву се интегрише у процес главног предиката допуњујући га онолико колико његов семантизам допушта, дакле у исто време га прати и подређен му је стварајући везу коју Клебер карактерише као « *une association processuelle subordonnée sous-déterminée* » (Kleiber 2007: 120).

¹¹¹ М. Ивић користи општелингвистички појам – *герунд*.

имају за резултат да ови облици највише изражавају логичке односе (услов, узрок, циљ).

Глаголски прилог садашњи остварује, такође, мали број чисто временских употреба у корпусу:

- (567) Pogledajmo sada na dijagramu 3 mogućnosti opšte ravnoteže u razmeni *uzimajući* u obzir i visinu novčanog dohotka i cene razmenjivanih dobara (MIK: 343).
- (568) Za razliku od aktera A, u severnoistočnom uglu dijagrama, *posmatrajući* PCCb, tj. krivulju odnosa cene i potrošnje učesnika B, vidimo da je potonji učesnik spreman [...] (MIK: 345)
- (569) [...] насупрот њему стоји анализа биланса, која одговара на питање: „Како исправно читати финансијске извештаје?“, *разоткривајући* истовремено неке ефекте мера билансне козметике и других корекција [...] (УЗР: 123)

У претходном примеру, иако су наизглед радње симултане, њихов логички след неизоставно антепонира радњу изражену герундивом – потребно је прво нешто „посматрати“ да би се нешто „угледало“.

Глаголски прилог прошли, будући да има аспектуално значење свршености, означава радњу која претходи главном предикату:

- (570) Sa druge strane, Japan je tipična država koja je, naročito u početku svog ekonomskog uspona i izvoznog buma, prednjačila u inovacijama u okviru procesa proizvodnje, naročito *dostigavši* izuzetno visok nivo kvaliteta proizvoda [...] (MPE: 193)
- (571) Egipćani, koji 1953. godine svrgavaju kralja, i imaju poseban geografski i politički značaj među Arapima, nacionalizuju Sueci kanal *izbacivši* britanske i francuske kolonijalne koncesionare. (MPE: 276)

Постоје случајеви када се глаголским прилогом прошлим може исказати радња која је истовремена радњи главне реченице, али је неопходно да уз њега стоји израз *притом* да би било јасно да се ради о истовремености (Кликовац 2018: 55):

(572) То, даље, значи да избором комбинације A' umesto I_0 потроšaч ostvaruje isti nivo korisnosti U' , *ušteđevši* pritom razliku između I_0 i I . (МИК: 76)

Присуство обог облика у корпусу је незнатно, заправо то су само три претходно наведена примера.

3.11.2. Вредност услова

Временска вредност симултаности је, очигледно, дубоко усађена у семантичку структуру ових облика, али се она обогаћује и другим значењима, у зависности од контекста. У математички изложеним економским законитостима вредност услова, односно претпоставке је веома присутна, било да је праћена главним предикатом у кондиционалу:

(573) Or, le consommateur, qui préfère avoir plus que moins, devrait être en réalité plus satisfait *en consommant* une plus grande quantité des deux biens [...] (MIC: 27)

(574) En effet, *en répétant* cette expérience, nous pourrions théoriquement faire apparaître la courbe IS [...] (MAC: 66)

или не:

(575) *En multipliant* les deux membres par dx , on a : [...] (MIC: 31)

(576) *En remplaçant* la consommation par la fonction linéaire introduite plus haut et en supposant que l'investissement est donné, on obtient [...] (MAC: 64)

Вредност услова француског герундива налазимо и ван контекста математичких релација:

(577) C'est l'hypothèse de base d'une situation de concurrence parfaite *en raisonnant* à long terme. (IMS: 14)

У српском корпусу налазимо мали број примера глаголског прилога садашњег који кондензује условну реченицу, готово никад у ситуацији математичких законитости:

(578) U tim okolnostima, jedino država ima interes i mogućnost da investira, *imajući na umu* očuvanje ekonomske i političke stabilnosti kao primarni nacionalni interes. (MPE: 51)

(579) O kejnzijskoj revoluciji se može govoriti u sferi praktično ekonomskog delanja, prvenstveno *imajući u vidu* da je ekonomska nauka u to vreme zaista zapala u krizu. (MAK: 16)

(580) *Povezujući* ponudu i potražnju možemo doći do združene tabele ponude i tražnje i preseka krivih ponude i tražnje. (MAK: 124)

(581) *Uzimajući u obzir* Proširenje, proces globalizacije i proces tranzicije koji u pojedinim zemljama EU još uvek nije završen, postoji rizik pogoršavanja strukturnih diskrepanci [...] (MAP: 180)

3.11.3. Вредност начина

Ова вредност герундива и глаголског прилога садашњег је далеко најприсутнија у оба корпуса. Налазимо је приликом објашњавања економских процеса и модела било да је реч о синхронији или дијахронији:

(582) *En construisant* des modèles, les économistes cherchent à faire ressortir d'une part les forces principales [...] (MIC: 21)

- (583) Ainsi, pour le bien Y, lorsque le revenu est R_q , la quantité maximale qui peut être achetée *en dépensant* tout le revenu sur Y est le point d'ordonnées R_0/P_y . (MIC: 37)
- (584) Les effets d'une augmentation des dépenses publiques sur le revenu et le taux d'intérêt peuvent être mesurés *en calculant* son impact sur Y1 et Y2. (MAC: 83)
- (585) C'est *en utilisant* des données en valeur qu'Engel, à la suite de ses études sur les budgets de famille, énonça quelques grands principes [...] (MIC: 41)
- (586) L'amélioration de la marine à voile, puis l'invention des paquebots transocéaniques au XIXe, accélèrent la cadence *en diminuant* le temps de parcours pour joindre tous les continents. (EPI: 18)
- (587) Par exemple, on analyse les effets de l'impôt sur les sociétés, *en supposant* que c'est le seul impôt payé par les entreprises [...] (IMS: 11)
- (588) Dans le cadre de ces maquettes simplifiées qui reproduisent en modèle réduit la comptabilité nationale, mais avec l'information capitale supplémentaire des prix, on est en mesure de calculer les prix d'équilibre *en recourant* à des ordinateurs de grandes capacités. (IMS: 5)
- (589) Akcionarsko društvo kao organizacioni oblik tj. poslovna jedinica se zasniva na akcionarskoj svojini i obezbeđuje ograničenu obavezu akcionara (ne *ugrožavajući* mu privatnu svojinu) za razliku od ortakluka. (MIK: 85)
- (590) U novije vreme multinacionalne kompanije penetriraju svoj kapital i u prerađivačku industriju, *nastojeći* da ga fuzionišu preko raznik oblika sa domaćim kapitalom. (MIK: 88)
- (591) Međutim, već 1961. godine nastupila je velika kriza u EFTI, kada je Britanija, *postupajući* jednostrano, konkurisala za članstvo u EEZ (EEC). (MPE: 209)
- (592) [...] vlada može da priguši odluke drugih subjekata da bi otklonila fluktuacije u potrošnji, *oslanjajući se* na monetarnu politiku (ponuda novca i kamate) ili fiskalnu (porezi, izdaci). (MAK: 137)

Одабир глаголског прилога садашњег уместо зависне условне реченице може се оправдати, осим језичком економијом, и компонентом процесуалности која није истакнута у зависној реченици, а коју овај кондензовани облик нарочито истиче.

3.11.4. Вредност узрока

Вредност узрока исказана герундивом и глаголским прилогом садашњим јавила се у значајном броју примера у оба корпуса:

- (593) Cela peut être manqué à gagner par rapport à une situation qui aurait rapporté davantage, mais cela peut être également ce que l'on a sacrifié *en renonçant* à une possibilité financièrement plus intéressante. (MIC: 76)
- (594) *En demeurant* dans l'habillement, l'entrepreneur renonce à 200, qui sont considérés comme un coût qu'il faut ajouter à ses coûts comptables actuels. (MIC: 108)
- (595) L'égalité des taux de rendement doit donc se comprendre *en intégrant* une prime de risque pays. (IMS: 26)
- (596) *En taxant* les branches à rendements décroissants, on permet de déplacer les ressources vers des activités à rendements croissants, augmentant ainsi le bien-être de la collectivité. (MIC: 254)
- (597) Le plein emploi, *en augmentant* le pouvoir d'achat des ménages, risque cependant de créer de l'inflation [...] (EPI: 337)
- (598) Multinacionalne kompanije, *rukovodeći se* pre svega interesima svoje firme ne razvijaju u početku prerađivačke kapacitete u zemlji gde se nalaze delovi kompanije, s obzirom da takvi kapaciteti već postoje u razvijenim zemljama [...] (MIK: 88)
- (599) Odluka potrošača pri upoređivanju dve potrošačke korpe može biti trojaka [...] (3) indiferentan je, *smatrajući*, možda, da su obe korpe podjednako korisne. (MIK: 35)

3.11.5. Вредност супотности

Ова вредност постоји само у француском корпусу – у питању се специфична употреба герундива којем претходи прилог *tout* која му помаже да искаже супротност у односу на радњу главног предиката:

- (600) [...] qui avait pour objectif de restaurer le commerce et les investissements internationaux *tout en sauvegardant* les objectifs politiques [...] (EPI: 70)
- (601) Les tentatives d'explication de ces phénomènes [...] *tout en maintenant* l'hypothèse de marchés parfaitement concurrentiels et de prix flexibles; se sont avérées, au mieux, peu convaincantes. (LBM: 8)
- (602) Lorsque le taux d'inflation diminue d'une période à l'autre *tout en restant* positif, on parle de désinflation. (MAC: 37)
- (603) Sous réserve de la vérification de cette hypothèse, l'entreprise peut espérer maintenir, voire augmenter son profit, par l'augmentation de prix de P0 à P1 *tout en réduisant* ses ventes de Q0 à Q1. (MIC: 166)

3.11.6. Вредност циља

Вредност циља се налази само у српском корпусу – тада глаголски прилог садашњи кондензује намерну реченицу:

- (604) Danas se teorija međunarodne trgovine poluproizvodima razvija u raznim pravcima, *pokušavajući* da objasni odnos integracije u međunarodnoj trgovini [...] (PAM: 185)
- (605) Promena vrednosti bilo kojeg parametra [...] će usloviti pomeranja položaja same krive, *dovodeći* do promena u ravnotežnoj kombinaciji cene i tražnje. (MIK: 62)
- (606) Umesto konvencionalne pojedinačne krive tražnje, prilikom egzaktnog utvrđivanja viška korisnosti, koristimo tzv. Dohodovno kompenzovanu krivu

tražnje, *obezbeđujući* tako postojan nivo realnog novčanog dohotka potrošača. (MIK: 74)

(607) Keјns је настојао да помори стабилност и промене, и противио се олаком пројектовању у будућност, што је, иначе, неокласика, радо чинила, *верујући* да између садашњости и будућности не стоји никаква препрека, осим потребе да глатко протекне време. (МАК: 14)

***

Поређењем вредности француског герундива и српских глаголских прилога садашњег и прошлог уочавамо велики број сличности. Основна временска вредност трајања, тј. одвијања радње која се реализује кроз исказивање симултаности са главним предикатом нема велику учесталост ни у једном ни у другом корпусу, већ бива обогашена другим семантичким нијансама. Стога се у оба корпуса чешће наилази на примере када герундив и глаголски прилог садашњи изражавају начин (29% примера из француског корпуса и 20% из српског), узрок (21% примера из француског и 10% из српског) или услов (21% примера из француског и 20% из српског), а вредност симултаности у 13% примера из француског корпуса и 30% примера из српског корпуса. Глаголски прилог прошли исказује антериорност у односу на главни предикат, а може и да радњу позиционира истовремено са радњом главног предиката уз обавезно коришћење израза *притом*. За српски глаголски прилог садашњи карактеристична је вредност циља коју налазимо у 20% примера, а коју не поседује француски герунд. Овај француски облик уз пратњу прилога *tout* изражава вредност супротности у 17% примера, док српски облик нема ову вредност.

4. ЗАВРШНА РАЗМАТРАЊА

Ово поглавље представља рекапитулацију резултата истраживања на основу којих су изведени закључци и на основу којих се указује на правце даљих истраживања.

Предмет дисертације су семантичке и прагматичке вредности глаголских облика који се појављују у француском и у српском језику економске струке. Пошто одговарајући корпус није било могуће сачинити из дела која су превођена (француска литература из економије се ретко преводи на српски језик), примери су ексцерпирани из текстова који припадају истим економским областима (уџбеници и научни чланци из микроекономије, макроекономије, политичке економије, рачуноводства и статистике).

Потврђена је почетна хипотеза да је број глаголских облика у језику економске струке сведен и практично унапред одређен врстом саме тематске области у којој се појављују, као и да је велики степен подударности међу њиховим вредностима упркос формалним разликама јер француски и српски језик различито функционишу на пољу аспекта и слагања времена. Ексцерпирани материјал је анализиран дескриптивном методом и сортиран према семантичким критеријумима који су потпомогнути прагматичким решењима. Метода контрастивне анализе је усмерена од француског ка српском језику и омогућила је да се укаже на сличности и разлике у вредностима глаголских облика.

Након консултовања већег броја граматика и радова из области употребе глаголских облика у француском и српском језику, определили смо се за методологију примењену у две граматике које имају семантички приступ у организацији материјала: за француски језик *Grammaire du sens et de l'expression* (Charaudeau 1992) и за српски језик *Синтакса савременог српског језика – проста реченица* (Пипер и др. 2005). У француском корпусу су се нашли облици презента, простог и сложеног перфекта, имперфекта, плусквамперфекта, простог футура, антериорног и блиског футура, кондиционала, субјунктива, императива, инфинитива, партиципа, герундива, док су у српском били присутни облици презента, перфекта и крњег перфекта, футура I и футура II, потенцијала,

императива, инфинитива, глаголског придева и глаголских прилога. Знатно већи број француских глаголских облика у односу на српски је сасвим очекиван – механизам за исказивање категорије аспекта који је различит у општем језику, преноси се и на стручни дискурс, те је последица тога богатији избор облика у француском корпусу. Резултати истраживања показују интересантне распореде вредности унутар наведених глаголских облика и нарочиту учесталост неких облика у одређеним економским областима.

Поређење вредности француског и српског презента је показало да се научно-уџбенички стил корпуса највише наслања на генеричку вредност (36% у француском и 29% у српском) која је погодна за давање дефиниција и објашњења, затим се издваја вредност актуелизације у прошлости за француски корпус у 22% примера која погодује живљим описима појава из дијахроне перспективе, а за српски корпус вредност имагинарности у 27% примера која се реализује унутар условних реченица што је, опет, погодан избор за приказивање економских законитости. У српском корпусу се вредност имагинарности појављује и као вредност замишљене будућности класификоване као „*préludique*“ којом се у уџбеницима дају примери ситуација са економском проблематиком, попут глобалних симулација. Надаље се у француском корпусу у идентичној мери јављају вредности актуелизације у будућности и вредност имагинарности у 15% примера, док се на последњем месту налази актуелизација садашњег тренутка. У српском корпусу су следеће по заступљености: вредност актуелизације у садашњости и будућности са по 15% примера, док је вредност актуелизације у прошлости најмање заступљена, у свега 13% примера. Очигледно је да је и у француском и у српском корпусу презент сасвим погодан за научно-уџбенички стил и да се оба језика у великој мери ослањају на његову способност оживљавања радње у било ком временском одсечку, одакле и произилази његова способност да генерише опште истине о појмовима и као такав буде најзаступљеније време научноуџбеничког дискурса.

Упоредивање прошлих времена која су се јавила унутар француског и српског корпуса показало је да су француски облици бројнији – поред сложеног и простог перфекта, појављују се још и имперфекат и плусквамперфекат, док у

српском корпусу постоји само перфекат и његов скраћени облик тзв. „крњи“ перфекат. Најфреквентнија вредност француског сложеног перфекта је вредност остварене радње у садашњости (*présent accompli*) у 37% примера, која одговара српској категорији резултативности заступљеној у мањој мери у српском корпусу, у 29% примера. Када је реч о српском корпусу, најфреквентнија забележена вредност јесте давно завршена прошлост (*passé révolu*) којом се приказују сукцесивни догађаји изражени приповедачким перфектом; она представља 38% примера, а у француском је налазимо у 23% примера. Разлог за овакву дистрибуцију вредности лежи у самом потенцијалу глаголских облика – француски сложени перфекат има јаку компоненту резултативности која избија у први план, док се след сукцесивних догађаја исказује и обликом простог перфекта, и то у 17% примера, док се српски перфекат највише ослања на своју базичну вредност у корпусу која се приказује при дијакроним објашњењима. Вредност општости се у француском корпусу јавља као генеричка вредност перфекта у 23% примера, а у српском корпусу као квалификативни перфекат у 19% примера. Без обзира на различите вредности, и француски и српски перфекат имају примере „енкапсулирања“ тј. инклузије када је први наведени процес у перфекту и обухвата неколико наредних који су исказани у „историјском“, односно „приповедачком“ презенту. Француски имперфекат се јавља са две вредности: вредношћу актуелности у прошлости и то у 56% примера и вредношћу хипотетичности која се јавља у 44% примера. Унутар вредности актуелности у прошлости нашао се са основним употребама унутар описа, позадинског декора за радње које су у првом плану и за приказе симултаних радњи. Поред тога, појављивале су се и атипичне употребе за исказивање следа сукцесивних радњи, као и вредност општости која погодује за формулације задатака и дефиниције. Вредност хипотетичности се приказује као исказивање реалног услова у прошлости које доминира у математичким импликацијама, најчешће у микроекономији, јер се она највише служи егзактним језиком од свих области из којих је корпус ексцерпиран. Плусквамперфекат се у француском корпусу бележи у највећем броју случајева у својој основној вредности изражавања антериорности некој другој прошлој радњи (75% примера), док остали примери припадају хипотетичкој вредности исказивања

иреалног услова у прошлости и то опет најчешће у примерима из области микроекономије.

Поређењем глаголских облика који исказују будућност још једном се откривају суштинске разлике у механизму функционисања француског и српског глаголског система. Поред тога што не располажу истим бројем облика – у француском постоје облици простог и антериорног футура, као и блиског футура, док у српском постоје само футур I и футур II – они се суштински разликују у чињеници да српски облици исказују постериорност у односу на било коју тачку која може бити смештена у садашњости, прошлости или будућности, док су француски футурски облици ређе у оваквим употребама будући да појава слагања времена активира и друге глаголске облике. Важно је истаћи да се у нашем корпусу облици футура не појављују у својој основној вредности исказивања постериорности у односу на моменат говора. Недостатак проспективне вредности футура није неочекиван – он је последица особености научноуџбеничког стила који има или дидактички карактер или представља саопштавање резултата научноистраживачког рада, дакле, нема потребе за проспективном перспективом. Нарочито је важно нагласити да се у корпусу појавио знатни број примера када француски прост футур и српски футур I указују на постериорност у односу на референтну тачку у прошлости (француски облик у 73% примера, а српски у 70% примера) у контексту приказивања историјског развоја економских појава. Присутни су, такође, и примери у којима ови облици исказују след сукцесивних радњи у прошлости, преваходно због своје способности да имају инструкцију позитивног темпоралног редоследа (+OT). Вредност иминентности тј. указивања на блиску радњу огледа се у 23% француских примера и у 22% српских примера, док су модалне вредности француског простог футура заступљене у свега 4% примера који исказују заповест, а у српском корпусу футур I у 8% примера изражава претпоставку. Антериорни футур и футур II се јављају у идентичном типу зависносложених реченица – условним и временским, са основном разликом у референтној тачки која за француски облик мора бити смештена у садашњем тренутку, док за српски може да буде смештена било где. Потребно је нарочито истаћи широку примену блиског футура у француском корпусу који у 37% примера

означава постериорну радњу у односу на референтну тачку у будућности, а у 26% примера у односу на референтну тачку у прошлости. У 16% примера има функцију идентичну простом футуру, а модалне вредности заповести и савета реализује у 10% примера, да би генеричку вредност добио у 11% примера.

Француски кондиционал и српски потенцијал остварују, такође, велики број идентичних употреба. У 18% француских и 22% српских примера налазе се у хипотетичким реченицама које имају иреални услов у садашњости, а француски кондиционал прошли уочава се и у реченицама које исказују иреални услов у прошлости. Модална вредност претпоставке се појављује у 31% француских и 25% српских примера, и у малом броју примера у оба корпуса као несигурност при квалификацији неког појма у релативној реченици. Док српски потенцијал исказује намеру у 16% примера, ту функцију у француском има субјунктив, а кондиционал у 8% примера исказује предвиђање. У 30% француских примера и у 24% српских се исказује категорија могућности, као савет или сугестија, и то кроз сложени предикат са модалним глаголом. Временска орјентација ових облика исказује постериорност, и то у 14% примера у француском и 11% примера у српском корпусу.

Облик француског субјунктива се у највећем броју примера (33%) појављивао са вредношћу намере у контексту приказа развоја економских процеса у прошлости, затим са генеричком вредношћу математичких постулата или у поставкама задатака у контексту садашњости. У 22% примера је исказивао вредност рестрикције, у 13% вредност обавезе, а у 11% примера је облик „*soit*“ играо улогу увода у математичке исказе. Остатак примера је исказивао вредности сумње, могућности и вероватноће (9% примера) или ставове и процене (2% примера). Широки распон употреба је сасвим очекиван јер овај облик у француском језику покрива домен нереализованих радњи са различитим модалним нијансама и зато је захвалан за теоријско-концептуална објашњења.

Поређење француског и српског императива је показало велики степен сличности – у оба корпуса најзаступљенија је вредност скретања пажње читаоцу (65% у француском и 81% у српском корпусу). Следећа по заступљености је вредност налога присутна у задацима у 22% француских и 19% српских примера.

Интересантно је да се у француском корпусу појављује вредност савета у 13% примера, док је у српском корпусу уопште нема.

Познато је да је стручни језик наклоњен безличним глаголским облицима, што се показало и у нашем корпусу кроз њихово велико присуство и висок степен еквиваленције, као и разнолике употребе. Употреба пасивне дијатезе је констатована у великом броју примера, али она, поред употребе рефлексивних облика и појаве номинализације, представља општу одлику стручног дискурса и није јој посвећивана нарочита пажња током анализе, пошто је истраживање базирано на употреби глаголских облика. За анализу најнеутралнијег глаголског облика – инфинитива, било је потребно извршити систематизацију глаголских и именичких вредности. Глаголске вредности су приближно једнако заступљене у оба корпуса – делиберативна вредност којом се привлачи пажња читаоца у уџбеничком дискурсу (69% француских и 67% српских примера), као и вредност налога која се користи при формулисању задатака (31% француских и 33% српских примера). Када је реч о именичким вредностима у оба корпуса, подједнако је присутна вредност субјекта – у 20% примера, а француски инфинитив се појављује као прилошка одредба за циљ (15% примера), начин (10% примера) и време (17% примера), или као допуне именици и придеву (15% примера). Оба корпуса садрже примере употребе инфинитива као значењске допуне модалним и семикопулативним глаголима и то у 25% примера. Овај вид допуне се у француском корпусу остварује посредством предлога или без њега (индиректно или директно). У српском језику инфинитив у овој употреби је ређи од контрукције *да+презент*, али и даље представља 55% његове употребе у корпусу. Приликом анализе француских партиципа и српских глаголских придева било је потребно упоредити њихове глаголске и придевске вредности. Придевска вредност се у француском корпусу јавља кроз оба облика партиципа, партиципа презента и партиципа прошлог, који су се јавили у 25% односно 75 % примера кроз ограничен број идентичних лексема било да су у апозитивној или епитетској позицији, док се ова вредност код српског глаголског придева не показује. Међу глаголским вредностима српског глаголског придева налазимо на кондензацију условне (25% примера) или релативне клаузе (75% примера). Француски партицип презента када

се нађе уз именицу (*participe conjoint*) кондензује релативну реченицу (у 35% примера), а када је од ње удаљен (*participe disjoint*) може да кондензује временску (са значењем симултаности) у 15% примера, условну, такође у 15% примера, или узрочну реченицу, у опет 15 % примера. Партицип прошли се јавља у апсолутној употреби са сопственим субјектом у 20% примера као кондензатор временске реченице и са својим сложеним обликом како изражава антериорност (у овој употреби његов српски кореспондент је глаголски прилог прошли чије је присуство у корпусу незнатно – свега два примера). Још једну категорију безличних глаголских облика представља француски герундив чији је кореспондент у српском језику глаголски прилог садашњи. Занимљиво је да ни ови облици немају највећи део употреба у својој основној вредности исказивања симултаности са главном радњом. У оба корпуса чешће наилазимо на случајеве када герундив и глаголски прилог садашњи изражавају начин (29% примера из француског корпуса и 20% из српског), узрок (21% примера из француског и 10% из српског) или услов (21% примера из француског и 20% из српског), а самосталну вредност симултаности у 13% примера из француског корпуса и 30% примера из српског корпуса. За српски глаголски прилог садашњи карактеристична је вредност циља коју налазимо у 20% примера, а њу нема француски герунд, који, са своје стране, уз прилог *tout*, изражава вредност супротности коју не поседује српски облик, и то у 17% примера.

Сумирањем резултата истраживања можемо констатовати да је почетна хипотеза о суженом избору глаголских облика потврђена, али не зато што то одређује сам језик економске струке, већ зато што су то наметнуле разлике у глаголским системима ова два језика. Констатовано је, такође, да постоји велика разноврсност вредности глаголских облика које се јављају у корпусу, али је нарочито важно истаћи да се већина облика не појављује у својим најфреквентнијим вредностима, већ да контекст стручног језика мобилише њихове мање фреквентне употребе. Осим тога, мора се неизоставно нагласити да је неопходно указати на врсту економске области из које су примери ексцерпирани. Област микроекономије и делимично макроекономије, статистике и рачуноводства одликује велики број дефиниција, математичких импликација и прецизних објашњења која за собом повлаче употребу генеричких и хипотетичких вредности

глаголских облика. Област политичке економије и део макроекономије који се бави приказом развоја економских појава базира се превасходно на употреби генеричких и историјских вредности глаголских облика. Области статистике и рачуноводства, поред описа појмова из ових дисциплина, садрже и доста задатака, те се глаголска времена у овој употреби јављају нарочито са прескриптивним употребама, као и употребом налога.

Ово истраживање представља покушај да се феномену стручног језика приђе са теоријско-лингвистичке стране будући да је тај правац истраживања занемарен и да се интересовање за овај дискурс потпуно усмерило у правцу преводилачке и методичке праксе. Свакако да то и јесте домен у којем стручни језик даје највећи допринос; потребно је, међутим, продубити теоријска истраживања како би се он квалитетније сагледавао.

Пре даљих истраживања, потребно је да се формира релевантни паралелни електронски корпус француског и српског језика економске струке који би омогућио тачнији увид у граматичке феномене. Врло је тешко доносити валидне закључке када ограничавајући фактор представљају стил аутора уџбеника или особеност неке економске области. Довољно опсежан корпус би омогућио да се ова ограничења превазиђу. Показало би се, такође, и која су то граматичка средства којима је потребно овладати да би се унапредиле писане и усмене компетенције србофоних говорника који желе да овладају француским језиком економске струке. Имплементирање резултата овог истраживања би могло и да олакша писање уџбеника из француског језика економске струке јер они указују на места преклапања и размимоилажења у употреби глаголских облика, као и да помогне квалитетнијем осмишљавању курсева из ове области. Резултати би, такође, могли да нађу своју примену и у домену преводилачке праксе јер указују на разноврсност употреба глаголских облика у француском и српском језику економске струке.

ЛИТЕРАТУРА

- АЛАНОВИЋ, М. (2016). Актанти и сирконстанти: грамтичка и/или семантичка дихотомија. У: *Primenjena lingvistika u čast Dušanki Točanac. O jeziku i jezicima*. Kašić, Z. (ур.), 31-44. Novi Sad: Društvo za primenjenu lingvistiku Srbije, Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu, Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu.
- БЕЛИЋ, А. (1928). *О синтаксичком индикативу и „релативу“*. Symbolae Grammaticae in honorem Ioannis Rozwadowski II, Krakov, 47-56.
- БЕЛИЋ, А. (1949). *Савремени српскохрватски књижевни језик*. Београд: Научна књига.
- БИХАЉИ-МЕРИН, О. и др. (ур.) (1978). *Мала енциклопедија Просвета (општа енциклопедија)*. 3. издање, том 1, А-Ј. Београд: Просвета.
- БУГАРСКИ, Р. (1988). Језик струке као лингвистичка и педагошка категорија. У: *Настава страног језика као језика струке у средњем, вишем и високом образовању*, Ковачевић Ј. (ур.), 20-26. Чачак: Друштво за примењену лингвистику Србије.
- БУГАРСКИ, Р. (1993). „Језички ниво, дискурс, текст: појмовно-терминолошки осврт“. *Научни састанак слависта у Вукове дане, Београд, 21(2)*: 14–19.
- ВИЛИЋ, И. (2016). *Теличност као дистинктивно обележје аспектуалног значења у француском и српском језику*. Докторска дисертација, Универзитет у Новом Саду. Преузето 2. августа 2019, са <https://www.cris.uns.ac.rs/searchDissertations.jsf>
- ВИНАВЕР, Н. (1996). Оквири проучавања језика струке. У: *Страни језик струке – зборник радова*, Винавер, Н. (ур.), 9-17. Београд: Удружење универзитетских професора и научника Србије, Саобраћајни факултет Универзитета у Београду.
- ВУЈОВИЋ, А., ШИПРАГИЋ ЂОКИЋ, С. и ПАПРИЋ, М. (ур.) (2018). *Страни језик струке и професионални идентитет*. Тематски зборник. Београд: Друштво за стране језике и књижевности Србије.

- ВУЧО, Ј., ИГЊАЧЕВИЋ, А. и МИРИЋ, М. (ур.) (2009). *Језик струке: теорија и пракса*. Зборник радова. Београд: Универзитет у Београду.
- ГРИЦКАТ, И. (1954). *О перфекту без помоћног глагола у српскохрватском језику и сродним синтаксичким појавама*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- ГУДУРИЋ, С. (1991а). О аспекту неких именско-глаголских облика у француском и српскохрватском језику. *Зборник радова са IV симпозијума Контрастивна језичка проучавања*, 242-248. Нови Сад: Југословенско друштво за примењену лингвистику.
- ГУДУРИЋ, С. (1991б). Неке аспектуалне особености српскохрватског и француског инфинитива. *Зборник ИСЈК*, 10, 71-75. Нови Сад: Филозофски факултет.
- ГУДУРИЋ, С. (2006). О транзитивности – из угла романске лингвистике. *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, vol. XXXI, 165-180. Нови Сад: Филозофски факултет.
- ДОДИГ, М. (2018). *Le conditionnel dans la langue française et ses équivalents sémantiques dans la langue serbe : étude comparative entre le conditionnel français et le potentiel serbe*. Докторска дисертација, Универзитет у Монпељеу. Преузето 2. августа 2019, са <http://www.theses.fr/2018MON30039>
- ДРАШКОВИЋ, В. (1969). *Огледи из синтаксе и историје француског језика*. Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду.
- ИГЊАЧЕВИЋ, А., ЂОРОВИЋ, Д., ЈАНКОВИЋ, Н. и БЕЛАНОВ, М. (ур.) (2011). *Језик струке: изазови и перспективе*. Зборник радова. Београд: Друштво за стране језике и књижевности Србије.
- ИВИЋ, М. (1972). Проблематика српскохрватског инфинитива. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, Нови Сад, XI/2, 115-238.
- ИВИЋ, М. (2008). *Лингвистички огледи* (треће издање). Београд: Библиотека XX век.
- ЈОВАНОВИЋ, В. (2013). *Перфекат у српском језику и његови еквиваленти у француском језику*. Докторска дисертација, Универзитет у Крагујевцу. Преузето 2. августа 2019, са <http://nardus.mpn.gov.rs/handle/123456789/6627>

- КЛИКОВАЦ, Д. (2018). Скрипта за предмет Синтакса српског језика за студенте групе 01. Београд: Филолошки факултет. Преузето 26. јула 2020, са <https://sintaksa.fil.rs/wp-content/uploads/2020/05/2018-2019-SKRIPTA-ZA-01-Bolonja.pdf>
- ЛАИНОВИЋ-СТОЈАНОВИЋ, Н. (2009). Подсећање на традицију изучавања језика струке у Србији. У: *Језик струке: теорија и пракса*, Вучо, Ј. и др. (ур.), 226-236. Београд: Универзитет у Београду.
- МИЛЕНКОВИЋ, А. и ПЕТРОВИЋ, Љ. (1996). Језик науке или језици наука? У: *Страни језик струке – зборник радова*, Винавер, Н. (ур.), 31-35. Београд: Удружење универзитетских професора и научника Србије, Саобраћајни факултет Универзитета у Београду.
- МИЛОШЕВИЋ, К. (1973). Темпорално значење и синтаксичка вриједност конструкције *Сор* (praes.perf.) – part.pass. у српскохрватском језику. *Јужнословенски филолог*, vol. 31, бр. 1-2, 423-437.
- МИЛОШЕВИЋ, К. (1982). Обиљежавање будућности у српскохрватском језику. *Књижевни језик 11/1* : 1-12.
- МИШИЋ ИЛИЋ, Б. (2015). Историјска прагматика: нове перспективе за изучавање језика и традиције. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* LVIII/1: 7-19.
- МИШКОВИЋ-ЛУКОВИЋ, М. (2011). Релеванција у комуникацији: студија случаја дескриптивних лексичко-прагматичких процеса у разговорном српском језику, *Наслеђе* 20, 107-122.
- МИШКОВИЋ-ЛУКОВИЋ, М. (2012). Релеванција и когнитивни ефекти: маркирање контрастивног односа у српском језику. У: М. Ковачевић (ур.), *Структурне карактеристике српског језика (књига I)*, 79-92. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.
- ПАПИЋ, М. (1999). *Граматика француског језика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- ПОЛОВИНА, В. (1988). Стручни језици и комуникација. У: *Настава страног језика као језика струке у средњем, вишем и високом образовању*, Ковачевић, Ј. (ур.), 65-72. Чачак: Друштво за примењену лингвистику Србије.

- ПИПЕР, П., АНТОНИЋ И., РУЖИЋ, В., ТАНАСИЋ С., ПОПОВИЋ, Љ. и ТОШОВИЋ, Б. (2005). *Синтакса савременог српског језика: Проста реченица*. Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига – Нови Сад: Матица српска.
- ПИПЕР, П. и КЛАЈН, И. (2014). *Нормативна граматика српског језика*. Нови Сад: Матица српска.
- САВИЋ, С. (1982). Проблеми прагматичке синонимије у дискурсу. *Научни састанак слависта у Вукове дане 12*: 25-31.
- САВИЋ, С. (1984). Прагматички аспекти *potina agentis*. *Научни састанак слависта у Вукове дане 13(10)*: 247-258.
- САВИЋ, С. (1994). Прагматички аспекти времена у наравији у српскохрватском стандардном језику. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, Нови Сад, XXXVII, 543-550.
- СТОЈАНОВИЋ, А. (1996). Функционални стил и стручни језик. У: *Страни језик струке – зборник радова*, Винавер, Н. (ур.), 36-54. Београд: Удружење универзитетских професора и научника Србије, Саобраћајни факултет Универзитета у Београду.
- СТАНОЈЧИЋ, Ж. и ПОПОВИЋ, Љ. (1995). *Грамматика српскога језика: уџбеник за I, II, III и IV разред средње школе (4. издање)*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- СТАНОЈЧИЋ, Ж. (2010). *Грамматика српског књижевног језика*. Београд: Креативни центар.
- СТАНОЈЧИЋ, Ж. и ПОПОВИЋ, Љ. (2016). *Грамматика српскога језика: за гимназије и средње школе (15. издање)*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- СТЕВАНОВИЋ, М. (1989). *Савремени српскохрватски језик 2 : Синтакса*. Београд: Научна књига.
- СТЕПАНОВ, С. (2015). Оглед из текстуалне прагматике: на примеру уводника. *Српски језик и његове нормe (дијахроно-синхрони аспект)*. Грковић Мејдор, Ј. & В. Ружић (ур.), 313-329. Нови Сад: Филозофски факултет.
- ТАНАСИЋ, С. (2009). *Синтаксичке теме*. Београд: Београдска књига.

- ТОЧАНАЦ, Д. (1982). *Повратни глаголи у француском и српскохрватски језику: контрастивна анализа*. Нови Сад: Институт за стране језике и књижевности.
- ТОЧАНАЦ, Д. (1988). Обележја глаголског аспекта у српскохрватском и француском језику (1), *Зборник радова Института за стране језике и књижевности*, св. 9, 83-99. Нови Сад: Филозофски факултет.
- ТОЧАНАЦ, Д. (1989). Аспект и времена: морфологија глаголских облика у француском и српскохрватском језику. *Зборник радова Института за стране језике и књижевности*, св. 10, 41-54. Нови Сад: Филозофски факултет.
- ТОЧАНАЦ, Д. (1991). Транспозиција српскохрватског облика будем+партицип у француски синтаксички систем. *Зборник радова са IV симпозијума Контрастивна језичка проучавања*, 271-277. Нови Сад: Југословенско друштво за примењену лингвистику.
- ТОШОВИЋ, Б. (2002). *Функционални стилови*. Београд: Београдска књига.
- ЧАВИЋ, Е. (1996). Страни језик у функцији струке. У: *Страни језик струке – зборник радова*, Винавер, Н. (ур.), 6-8. Београд: Удружење универзитетских професора и научника Србије, Саобраћајни факултет Универзитета у Београду.

***

- ÀLVAREZ CASTRO, C. (2007). Interprétation du futur de l'indicatif et représentation d'événements futurs. In: *Études sémantiques et pragmatiques sur le temps, l'aspect et la modalité*, Cahiers Chronos 19. Saussure L. de, Moeschler J. & Puskas G. (éds.), 7-24. Amsterdam – New York : Rodopi.
- ÀLVAREZ CASTRO, C. (2010). Usages temporels et modaux du futur en français : dichotomie ou articulation?. *La Linguistique*. 46: 109-126. Преузето 26. јула 2020, са <https://www.cairn.info/revue-la-linguistique-2010-2-page-109.htm>
- ANSCOMBRE, J.-Cl. & DUCROT, O. (1983). *L'argumentation dans la langue*. Bruxelles: Madraga.
- ARRIVÉ, M., GADET, F. & GALMICHE, M. (2005). *La Grammaire d'Aujourd'hui: guide alphabétique de linguistique française*. Paris: Flammarion.

- AŠIĆ, T. (2007). O nekim semantičkim i pragmatičkim parametrima u predavanju glagolskih vremena, *Savremene tendencije u nastavi jezika i književnosti*, Filološki Fakultet, Beograd.
- AŠIĆ, T. i STANOJEVIĆ, V. (2009). Le futur, l'ordre temporel et les inférences contextuelles. U: *Zbornik sa medjunarodne konferencije « Entre sens et signification »*. Harmattan, Paris, 19-32, ISBN : 978-2-296-09327-0.
- AŠIĆ, T. (2011a). *Nauka o jeziku*. Beograd: Beobook – Kragujevac: FILUM.
- AŠIĆ, T. (2011b). Comment traduire les effets stylistiques et pragmatiques des temps verbaux ? L'analyse du conte « Periferijski zmajevi » de Vidosav Stevanović et de son équivalent français. *Nasleđe* 19, Melić K. & T. Ašić (ur.), Actes du colloque DEAF. Univerzitet u Kragujevcu. 281-295.
- AUSTIN, J. (1962). *How to Do Things with Words?* Oxford: Oxford University Press.
- BACH, E. (1986). The Algebra of Events. *Linguistics and Philosophy*, Vol. 9, No. 1, (Feb. 1986): 5-16.
- BÉDARD, C. (1986). *La traduction technique – principes et pratique*. Montréal: Liguattech.
- BENVENISTE, E. (1976). *Problèmes de linguistique générale, tome I*. Paris: Gallimard.
- COMRIE, B. (1976). *Aspect: An Introduction to the Study of Verbal Aspect and Related Problems* (Cambridge Textbooks in Linguistics). Cambridge: Cambridge University Press.
- CONSEIL DE L'EUROPE. (2001). *Cadre européen commun de référence pour les langues : apprendre, enseigner, évaluer (CECRL)*. Strasbourg: Unité des Politiques linguistiques. Презето 2. августа 2019, на <https://rm.coe.int/16802fc3a8>
- CAKELJIĆ, V., VUJOVIĆ, A. i STEVANOVIĆ, M. (ur.) (2015). *Strani jezik struke: prošlost, sadašnjost, budućnost*. Zbornik radova. Beograd: Fakultet organizacionih nauka.
- CARTON, F. (2008). Des langues de spécialité au français à objectif spécifique. In : *Le français de spécialité. Enjeux culturels et linguistiques*. Bertrand, O. & Schaffner, I. (eds.), 39-47. Palaiseau : Editions de l'Ecole Polytechnique.
- CHARAUDEAU, P. (1992). *Grammaire du sens et de l'expression*. Paris: Hachette.

- CHEVALIER, J.-Cl., BLANCHE-BENVENISTE, Cl., ARRIVÉ, M. & PEYTARD, J. (1964). *Grammaire Larousse du français contemporain*. Paris: Larousse.
- CUSIN-BERCHE, F. (2003). *Les mots et leurs contextes*. Paris: Presses Sorbonne Nouvelle.
- DAMOURETTE, J. & PICHON, E. (1911-1940). *Essai de Grammaire de la Langue Française*. Paris: D'Artrey, s.d., 7 volumes et glossaire.
- DAVIDSON, D. (1967). The Logical Form of Action Sentences. In: *The Logic of Decision and Action*. Rescher, N. (ed.), 81-95. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.
- DOWTY, D.R. (1979). *Word Meaning and Montague Grammar*. Dordrecht: D. Reidel.
- DUBOIS, J. (1967). *Grammaire structurale du français: le verbe*. Paris: Larousse-Bordas.
- DUCROT, O. (1980). *Le Dire et le Dit*. Paris: Minuit.
- DURIEUX, C. (1997). Pseudo-synonymes en langue de spécialité. *Cahier du CIEL* 1996-1997, 89-113. Прегледо 5. августа 2019, на <http://www.dlts.univr.it/documenti/Avviso/all/all695140.pdf>
- FONTANET, M. (2006). La traduction des textes techniques : le texte sous l'empire de l'extratextuel. *Mots, termes et contexte*. Blampain, D., Thoiron, Ph. & Van Campenhoudt, M. (eds.), 309-316. Paris: Ed. des Archives contemporaines. Прегледо 4. августа 2019, на <http://perso.univ-lyon2.fr/~thoiron/JS%20LTT%202005/pdf/Fontanet.pdf>
- GAREY, H. (1957). Verbal Aspect in French. *Language*. 33: 91 – 110.
- GAULTIER, M.-T. & MASSELIN J. (1973). L'enseignement des langues de spécialité à des étudiants étrangers. *Langue française*. 17: 112-123.
- GREVISSE, M. (2007). *Le Bon Usage* (14e édition). Paris: Duculot.
- GRICE, P. (1979). Logic and Conversation. *Syntax and Semantics – Speech Acts*, vol. 3. Cole P. & Morgan, J. (eds.), 22–40. New York: Academic Press.
- GRICKAT, I. (1957). O nekim vidskim osobenostima srpskohrvatskog glagola. *Južnoslovenski filolog* XXII, 63–110.
- GRUBOR, Đ. (1953). *Aspektna značenja (Rad 293 i Rad 295)*. Zagreb: JAZU.

- GUDURIĆ, S. & VLAHOVIĆ, LJ. (2012). *Éléments de morphosyntaxe de la langue française. I Le verbe*. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- GUILBERT, L. (1973). La spécificité du terme scientifique et technique. *Langue française*. 17: 5-17.
- GUILBERT, L. & PEYTARD J. (1973). Présentation. *Langue française*. 17 : 3–4.
- Презето 4. августа 2019, са http://www.persee.fr/issue/lfr_0023-8368_1973_num_17_1
- GUILLAUME, G. (1929). *Temps et verbe : Théorie des aspects, des modes et des temps : suivi de l'Architectonique du temps dans les langues classiques*. Paris: Librairie Honoré Champion.
- HALMØY, O. (2003). *Le gérondif en français*. Paris: Ophrys.
- HORGUELIN, P. (1966). La traduction technique. *Meta : journal des traducteurs / Meta: Translator's Journal*, vol. 11. 11: 15-25.
- IHLE-SCHMIDT, L. (1983). *Studien zur französischen Wirtschaftsfachsprache*. Frankfurt am Main / Bern: Peter Lang.
- IMBS, P. (1960). *L'emploi des temps verbaux en français moderne: Essai de grammaire descriptive*. Paris: Klincksieck.
- JACKENDOFF, R. (1992). *Semantic structures*. Massachusetts: MIT.
- JACOBI, D. (1987). *Textes et images de la vulgarisation scientifique*. Bern: Peter Lang.
- KAMP, H. & ROHRER, Ch. (1983). Tense in Texts. In: Baurle R., Schwarze C. and von Stechow A. (eds.), 250–269. *Meaning, use and interpretation of language*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- KERBRAT-ORRECCHIONI, C. (2001). *Les actes de langage dans le discours*. Paris: Nathan.
- KLEIBER, G. (2007). En passant par le gérondif avec mes (gros) sabots. In: *Études sémantiques et pragmatiques sur le temps, l'aspect et la modalité*, Cahiers Chronos 19. Saussure L. de, Moeschler J. & Puskas G. (éds.), 93-125. Amsterdam – New York : Rodopi.
- KLIKOVAC, D. (2008). *Jezik i moć*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- KLIKOVAC, D. (2018). *Skripta iz predmeta Lingvistika teksta i pragmatika*. Beograd: Filološki fakultet. Preuzeto 5. avgusta 2019, sa <http://pragmatika.fil.rs/>

- KOCOUREK, R. (1991). *La langue française de la technique et de la science. Vers une linguistique de la langue savante*. 2e édition, Wiesbaden, Oscar Brandstetter Verlag GMBH & Co. KG.
- LAKOFF, G. (1987). *Women, Fire and Dangerous Things : What Categories Reveal About the Mind*. Chicago: University of Chicago Press.
- LANGACKER, R. (1991). *Concept, Image and Symbol: The Cognitive Basis of Grammar*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- L'HOMME, M.-Cl. (1990). Y a-t-il une langue de spécialité ? Points de vue pratique et théorique. In : *Actes des Journées de linguistique*. Centre international de recherche en aménagement linguistique, Québec, 105-112.
- L'HOMME, M.-Cl. (1998). Définition du statut du verbe en langue de spécialité et sa description lexicographique. *Cahiers de lexicologie*. 79 (2): 61-84.
- LE GOFFIC, P. (1993). *Grammaire de la phrase française*. Paris: Hachette.
- LERAT, P. (1988). Terminologie et sémantique descriptive. *Banque des mots, numéro spécial*. 11-30. Paris: Conseil international de la langue française.
- LERAT, P. (1995). *Les langues spécialisées*. Paris: PUF.
- LERAT, P. (1997). Approches linguistiques des langues spécialisées. *ASP*, 15-18.
Презето 1. августа 2019, на <http://asp.revues.org/2926>
- LOFFLER-LAURIAN, A.-M. (1994). Réflexions sur la métaphore dans les discours scientifiques de vulgarisation. *Langue française*. 101 : 71-79.
- MANGIANTE, J.-M. & PARPETTE Ch. (2004). *Le Français sur Objectif Spécifique : de l'analyse des besoins à l'élaboration d'un cours*. Paris: Hachette FLE.
- MAROJEVIĆ, R. (1981). Strani stručni jezik i problemi njegovog lingvističkog ispitivanja. U: *Strani jezik struke u teoriji i praksi*. Vinaver, N. (ur.), 3-7. Beograd: Udruženje univerzitetskih nastavnika i drugih naučnih radnika Srbije.
- MEILLET, A. (1921). Sur les caractères du verbe. *Revue philosophique de la France et de l'Etranger*, t. LXXXIX (janvier-février 1920): 1-22.
- MIĆIĆ, S. (2003). Osobnosti jezika za naučne i stručne namene. *Serbian Dental Journal*. 50 : 97-101.

- MIŠIĆ ILIĆ, B. (2012). Inferencija u jezičkoj komunikaciji. U: *Jezik, književnost, komunikacija – Jezička istraživanja*. U: Mišić Ilić, B. & V. Lopičić (ur.), 118-131. Niš: Filozofski fakultet.
- MIŠIĆ ILIĆ, B. i RADULOVIĆ, M. (2014). Marginalizing commitment: syntactic euphemisms in political speeches. *Facta Universitatis Series: Linguistics and Literature* 12 (1): 25-41.
- MIŠIĆ ILIĆ, B. i RADULOVIĆ, M. (2015). Commissive and expressive illocutionary speech acts in political discourse. *Lodz Papers in Pragmatics* 11.1: 19-49.
- MIŠKOVIĆ-LUKOVIĆ, M. (2011a). The marker *you see* : cognitive-pragmatic and socio-pragmatic observations, *Belgrade English Language & Literature Studies (BELLS)* III, 49-62.
- MIŠKOVIĆ-LUKOVIĆ, M. (2011b). *What indeed did I say?* : In quest for the intermediate phenomenon in the contemporary inferential pragmatic theory. *Srpski jezik XVI*, 185-203.
- MOESCHLER, J. (1998a). Ordre temporel, causalité et relations de discours: une approche pragmatique. In: *Temps et discours*, Vogeleer S., Borillo A., Vetter C. & Vuillaume M. (éds.), 45-64. Louvain-la-Neuve: Peeters.
- MOESCHLER, J. (1998b). Les relations entre événements et l'interprétation des énoncés. In: *Le temps des événements. Pragmatique de la référence temporelle*, Moeschler J. et al. (éds.), 293-332. Paris: Kimé.
- MOESCHLER, J. (2000). Le Modèle des Inférences Directionnelles. *Cahiers de linguistique française*. 22: 57-100. Презето 5. август 2019, на https://clf.unige.ch/files/4514/4102/7766/03-Moeschler_nclf22.pdf
- MOESCHLER, J. & AUCHLIN, A. (2009). *Introduction à la linguistique contemporaine* (3e édition). Paris: Armand Colin.
- MOESCHLER, J., GRISOT, C. & CARTONI, B. (2012). Jusqu'où les temps verbaux sont-ils procéduraux? *Nouveaux cahiers de linguistique française*. 30: 119-139.
- MOESCHLER, J. (2019). Subjectivité et temps verbaux: l'exemple du présent historique. In: *Le langage des émotions*. Altmanova, J. & Centrella, C. (éds), 303-322. Naples: Casa Editrice Tullio Pironti.
- MOIRAND, S. (1990). *Enseigner à communiquer en langue étrangère*. Paris: Hachette.

- MONTAGUE, R. (1970). English as a formal language. In: *Linguaggi nella Società e nella Tecnica*, Visentini, B. (ed.), 189-224. Milan: Edizioni di Comunità.
- MOUNIN, G. (1976). *Linguistique et traduction*. Bruxelles: Dessart et Mardaga.
- MOURELATOS, A. (1981) Events, Processes and States. In: *Tense and Aspect*. Tedeschi, P.J. & Zaenen, A. (eds.), 191-212. New York, NY: Academic Press.
- MOURLHON-DALLIES, F. (2008). *Enseigner une langue à des fins professionnelles*. Paris: Les éditions Didier.
- NOVAKOV, P. (2005). *Glagolski vid i tip glagolske situacije u engleskom i srpskom jeziku*. Novi Sad: Futura publikacije.
- N'ZAFIO, M. (2005). De la genèse du texte typé : pour une autre approche de la question de typologie des textes spécialisés. *TTR – traduction, terminologie, rédaction*. 18: 203-219.
- PANIĆ-KAVGIĆ, O. (2014). *Jezički ispoljena učtivostpri slaganju i neslaganju sa sagovornikom: uporedna analiza engleskih, srpskih i prevedenih filmskih dijaloga*. Doktorska disertacija. Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu. Preuzeto 23. februara 2020, sa <http://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/8289/Disertacija10950.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- PETROVIĆ, N. (1989). *Francuska glagolska vremena I. Komparativna analiza francuskog i srpskohrvatskog pluskvamperfekta*. Beograd: Naučna knjiga.
- PETROVIĆ, N. (2002). *Francuska glagolska vremena II. Imperfekat, aorist, perfekat*. Beograd: Filološki fakultet – Narodna knjiga.
- PETROVIĆ, LJ. (1981). Osvrt na neke karakteristike leksike i sintakse u nastavi francusko-tehničkog jezika. U: *Strani jezik struke u teoriji i praksi*. Vinaver, N. (ur.), 96-102. Beograd: Udruženje univerzitetskih nastavnika i drugih naučnih radnika Srbije.
- PHAL, A. (1968). De la langue quotidienne a la langue des sciences et des techniques. *Le français dans le monde*, 61, décembre 1968: 7-11.
- PRĆIĆ, T. (1997). *Semantika i pragmatika reči*. Sremski Karlovci/Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.

- RADOVANOVIĆ, M. (1986). *Sociolingvistika*. Sremski Karlovci/Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- RADULOVIĆ, M. (2012). Komunikativna funkcija naslova novinskih članaka u svetlu teorije relevancije. U: Mišić Ilić, B. i V. Lopičić (ur.) *Jezik, književnost, komunikacija – Jezička istraživanja*. Naučni skup sa međunarodnim učešćem, Niš: Filozofski fakultet, 294-304.
- REBOUL, A. & MOESCHLER, J. (1998). *Pragmatique du discours. De l'interprétation de l'énoncé à l'interprétation du discours*. Paris: Armand Colin (U linguistique).
- REICHENBACH, H. (1947). *Elements of Symbolic Logic*. New York: Macmillan & Co.
- REY, A. (1976). *Théories du signe et du sens*. Vol. 2. Paris: Klincksieck.
- RIEGEL, M., PELLAT, J.-Ch. & RIOUL, R. (2009). *Grammaire méthodique du français*. Paris: Presses Universitaires de France.
- ROSCHE, E. (1973). Natural Categories. *Cognitive Psychology*, 4, 328-350. Преузето 4. августа 2019, са [http://dx.doi.org/10.1016/0010-0285\(73\)90017-0](http://dx.doi.org/10.1016/0010-0285(73)90017-0)
- RUIZ MORENO, J. (2001). La heterogeneidad en los discursos de especialidad en francés. *Ibérica*. 3 : 73-86.
- SAUSSURE, L. de (1997). Passé simple et encapsulation d'événements. *Cahiers de linguistique française* (19) : 323-344.
- SAUSSURE, L. de (2003). *Temps et pertinence*. Paris: De Boeck Supérieur.
- SAUSSURE, L. de (2012). Temporal reference in discourse. In: *The Cambridge Handbook of Pragmatics*. Allan, K. & Jaszczolt K. (eds.), 423-446. New York: Cambridge University Press.
- SAUSSURE, L. de (2012). Le passé composé en usage futur et la pertinence au présent. *Journal of French Language Studies*. 22: 189-206.
- SMITH, C. (1991). *The parameter of Aspect*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- SPERBER, D. & WILSON, D. (1986). *Relevance. Communication and Cognition*. Oxford, UK & Cambridge, USA: Blackwell.
- SPILLNER, B. (1981). Probleme der Syntax von Fachsprachen – an französischen Beispielen, in : Kühlwein W. / Raasch A. (edd.) *Sprache : Lehren-Lernen*. Kongressberichte der 11. Jahrestagung der Gesellschaft für Angewandte Linguistik, Tübingen: G. Narr, 41-48.

- SPELLNER, B. (1992). Textes médicaux français et allemands. Contribution à une comparaison interlinguale et interculturelle. *Languages*. 10: 42-65. Преузето 4. августа 2019, са http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/lgge_0458-726X_1992_num_26_105_1623
- STANOJEVIĆ V. i AŠIĆ T. (2006). Semantika i pragmatika glagolskih vremena u francuskom jeziku. Kragujevac: Filološki-umetnički fakultet.
- STANOJEVIĆ V. i AŠIĆ T. (2008). Temporalne i aspektualne instrukcije perfekta i pluskvamperfekta u srpskom i u francuskom. U: *125 godina visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini*, Zbornik radova sa naučnog skupa (Pale, 19-20. maj 2007), knjiga 2, tom 1, Pale, 65-79.
- STEPANOV, S. (2015). Serbian Presidential (pre-)Election Slogans: Textual and Illocutionary Aspect. U: *Jezik, književnost, diskurs – Jezička istraživanja*. Mišić-Ilić B. & V. Lopičić (ur.), 295-314. Niš: Filozofski fakultet.
- SUBOTIĆ, LJ. i PETROVIĆ, V. (2000). Apozitivni i/ili predikativni atribut (dijahrono-sinhroni aspekt; terminološko-pojmovna razmatranja). *Južnoslovenski filolog*, vol. 56, br. 3-4, 1141-1160.
- TAHARA, I. (2000). Le passé simple et la subjectivité. *Cahiers de linguistique française*. 22 : 189-218. Преузето 26. јула 2020, са <https://clf.unige.ch/numeros/22/>
- TESNIERE, L. (1959). *Eléments de syntaxe structurale*. Paris: Klincksieck.
- THOMAS, P.-L. (2001). Conditions d'emploi du plus-que-parfait en serbo-croate (ou serbo-croate : bosniaque, croate, serbe). *Revue des études slaves*. 73 : 25-46. Преузето 2. августа 2019, са https://www.persee.fr/doc/slave_0080-2557_2001_num_73_1_6697
- TOLAS, J. (2004). *Le français pour les sciences*. Grenoble: PUG (Presses Universitaires de Grenoble).
- VENDLER, Z. (1957). Verbs and times. *Philosophical Review*. 66 :143-160.
- VETTERS, C. (1996). *Temps, aspect, narration*. Amsterdam-Atlanta: Rodopi.
- VINCENTE GARCIA, C. (2009). La didactique du concept de langue spécialisée : vers une approche traductologique de la question. *Mutatis mutandis*, n°1, vol. 2 : 38-49.

- VLAHOVIĆ, P. (1991). *Gramatička terminologija u nastavi francuskog jezika. Francuske i srpskohrvatske glagolske kategorije*. Novi Sad: Filozofski fakultet/ Institut za strane jezike i književnosti.
- WAGNER, R. L. & PINCHON, J. (1962). *Grammaire du français classique et moderne*. Paris: Hachette.
- WILMET, M. (2007). *Grammaire critique du français* (4e édition). Bruxelles: Éditions de Boeck Université.
- ZUFFEREY, S. & MOESCHLER, J. (2010). *Initiation à la linguistique française*. Paris: Armand Colin.

KOPIIYC

- (MIC) BERNIER, B. & VEDIE, H.-L. (2005). *Initiation à la microéconomie*. Paris: Dunod.
- (PAM) BJELIĆ, P. (2013). Promene u analizi međunarodne trgovine usled globalnog kretanja faktora proizvodnje. U: *Ekonomska politika i razvoj*, Jovanović Gavrilović, B. (ur.), 177-196. Beograd: Ekonomski fakultet.
- (EAM) BLANCHARD, O. (2009). L'état actuel de la macroéconomie. *Revue française de l'économie*. 24-1 : 3-40.
- (LBM) CAPELLE-BLANCARD, G. & COUDERC, N. (2006). Licenciements boursiers chez Michelin et Danone : beaucoup de bruit pour rien ? *Revue française d'économie*. 21-2 : 55-73.
- (COM) DORIATH, B. & GOUJET, Ch. (2011) *Comptabilité de gestion*. 5e édition. Paris: Dunod.
- (MAP) ĐORĐEVIĆ, M. i VESELINOVIĆ, P. (2008). Makroekonomski aspekt prestrukturiranja privrede Srbije. U: *Tekuća privredna kretanja, ekonomska politika i strukturne promene u Srbiji 2007-2008*, Cerović, B. (ur.), 175-186. Beograd: Ekonomski fakultet.
- (MAK) JAKŠIĆ, M. (2013). *Osnovi makroekonomije*. Beograd: Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta.

- (NSI) JOSIFIDIS, K. (2004). Neoliberalizam – sudbina ili izbor načina života u tranziciji. *Privredna izgradnja* XLVII/1-2: 5-16. Novi Sad : Savez ekonomista Vojvodine.
- (RVP) KOVAČEVIĆ, M. (2008). Realne i virtuelne ekonomske performanse Srbije u periodu 2000-2007. godine. U: *Tekuća privredna kretanja, ekonomska politika i strukturne promene u Srbiji 2007-2008*, Cerović, B. (ur.), 97-114. Beograd: Ekonomski fakultet.
- (MPE) MITROVIĆ, D. (2009). *Međunarodna politička ekonomija*. Beograd: Čigoja štampa.
- (EPI) PAQUIN, S. (2009). *Economie politique internationale*. Paris: Montchrestien / Lextenso éditions.
- (STA) PILLER, A. (2009). *Statistique descriptive*. Paris: Premium divers.
- (MAC) RUBIN, G. (2011). *Introduction à la macroéconomie. Cours et exercices*. Paris: Presses Universitaires de France.
- (УЗР) САВИЋ, Б. (2016). Улога и значај рачуноводствене флексибилности за управљање односима са инвеститорима. *Анали Економског факултета у Суботици*, vol. 35. Суботица: Економски факултет.
- (МИК) ŠUVAKOV, T. i ŠAGI, A. (2008). *Mikroekonomija*. Subotica: Ekonomski fakultet.
- (IMS) TRANNOY A. & SIMULA L. (2010). Incidence de l'impôt sur les sociétés. In: *Revue française d'économie*, 24/3: 3-39. Преузето 5. августа 2019, са http://www.persee.fr/doc/rfec0_0769-0479_2010_num_24_3_1747
- (AEP) BOURREAU-DUBOIS, C. & DORIAT-DUBAN, M. (2011). Analyse économique de la prestation compensatoire : entre logique redistributive et logique réparatrice. *Économie publique / Public economics*. 26-27/1-2: 193-218. Преузето 5. августа 2019, са <http://economiepublique.revues.org/8773>
- (ATF) BOUCHER, Ch. & MAILLET, B. (2011). Une analyse temps-fréquences des cycles financiers. *Revue économique*. 62/3: 441-450. Преузето 5. августа 2019, са <https://www.cairn.info/revue-economique-2011-3.htm>
- (РАЧ) ПОЗНАНИЋ-ЛЕКО В. (2012). *Рачуноводство за IV разред економске школе*. Београд : Завод за уџбенике.

(СТА) СОЛДИЋ АЛЕКСИЋ Ј. и ТРИФКОВИЋ, Н. (2015) *Статистика за III и IV разред економске, правне и туристичке школе*. Београд : Завод за уџбенике.

ДОДАТАК : глосар најчешћих колокација са глаголским језгром у француском и српском језику економске струке¹¹²

ПУНОЗНАЧНИ ГЛАГОЛ + ИМЕНИЦА/ ГЛАГОЛ

Aborder la méthode de – служити се методом, применити методу

Accepter les hypothèses – поћи од поставки

Accorder un crédit – одобрити кредит

Accroître l'offre / la demande – увећати понуду / потражњу

Acquitter la taxe – платити порез

S'adapter à une demande – прилагодити се потражњи

Adopter une stratégie – усвојити стратегију

Agir sur le marché – утицати на тржиште

Ajuster le stock de monnaie nominale – ускладити залихе номиналних новчаних јединица

Améliorer la performance – побољшати перформантност

Amener à relever le prix – довести до повећања цена, изазивати повећање цена

Amplifier les effets – умножити ефекте

Analyser l'incidence fiscale – анализирати пореско оптерећење

Analyser le graphique – анализирати графикон

Ancrer les anticipations d'inflation – антиципирати инфлацију

Appliquer / mettre en œuvre une politique monétaire expansionniste – користити експанзивну монетарну политику

Arriver à échéance – потрошити се

Arrondir les calculs – заокружити прорачуне

Atteindre la valeur plancher – досегнути максималну вредност

Augmenter le produit national brut – повећати бруто друштвени производ

Augmenter / diminuer les frais – повећати / умањити трошкове

Augmenter le taux d'intérêt réel – увећати реалну камату

---

¹¹² У већини колокација употреба глаголске лексеме је прецизно утврђена и у приличној мери одступа од језичког осећаја просечног говорника и употребе у општем језику.

Avoir un ratio dette / capital – знати однос дуга према капиталу (левериџ)

Baisser à (P_x) – снизити на (P_x)

Baisser l'inflation – оборити инфлацију

Calculer l'écart de prix – укалкулисати разлику у цени

Calculer les indices de salaire nominal net – израчунати индексе номиналне просечне нето зараде

Calculer le résultat analytique – доћи до аналитичког резултата

Compléter le tableau – попунити табелу

Conduire à une disparité – довести до диспаратета

Connaître les applications – пронаћи примену

Connaître un taux de croissance – одредити стопу раста

Consommer les biens – потрошити добра

Constituer l'offre – формирати (тржишну) понуду

Construire des modèles (de fonction d'utilité) – конструисати моделе корисности

Contribuer à faire chuter – допринети обарању

Contribuer à une intensification des échanges – допринети интензификацији размена

Coter en bourse – котирати на берзи

Couvrir les frais – покрити трошкове

Courir le risque de – изложити се ризику

Créer une chaîne de production – створити производни ланац

Débuter l'analyse – отпочети анализу

Déboucher sur une baisse de la demande – водити ка смањењу тражње

Déduire la courbe / la formule – добити криву / формулу

Définir les contraintes du budget – дефинисати буџетска ограничења

Dégager des surplus – констатовати вишак

Descendre à (0.5) – спустити на (0.5)

Déterminer le montant / le prix – утврдити износ / цену

Diminuer les profits – умањити профит

Disposer de revenus – располагати новчаним дохотком

Disposer d'avantage comparatif – користити компаративну предност

Donner un aperçu global – дати глобални приказ

Doper le commerce – погурати трговину
Dresser l'inventaire – урадити попис
Ébranler le marché – пољуљати тржиште
Échapper au contrôle – измаћи контроли
Égaliser à (0.8) – бити једнак (0.8)
Élaborer le schéma – израдити шематски приказ
Encaisser le revenu – остварити приход
Encourager la demande – охрабрити потражњу
Engager des capitaux – уложити капитал
Envisager les conséquences – предвидети последице
Équilibrer / balancer le budget – уравнотежити буџет
S'établir à (P_A) – зауставити се на (P_A)
Établir le budget – формирати буџет
Établir un ordre de préférence – одредити скалу преференција
Évoluer à la baisse – тежити ка смањењу
Explorer les implications – истражити последице
Faire un contrat – склопити уговор
Faire le bilan – направити биланс
Faire chuter la production – смањити производњу
Faire état des estimations – извршити процену
Faire faillite – пасти у стечај
Fixer les prix – утврдити / формирати цене
Fixer les impôts – разрезати порез
Formuler les équations d'un modèle – израчунати модел
Formuler une loi – формулисати закон
Gouverner les fluctuations des prix – стабилизovati цене
Illustrer les fonctions de la demande – приказати функцију тражње
Impliquer des marges – прописати маржу
Importer les matières premières – увозити сировине
Imputer / Faire peser les charges – ставити намете
Inciter à accroître – изазвати увећање

Induire un changement – изазвати промену

Influencer les facteurs de la production – утицати на факторе производње

Interpréter les fluctuations des prix – интерпретирати флукуације цена

Intervenir sur le marché des changes – интервенисати на девизном тржишту

Introduire / instaurer la taxe sur la valeur ajoutée – увести порез на додату вредност

Lancer un programme de réformes – донети програм реформи

Maximiser l'utilité / le profit – максимизирати (потрошачку) корисност / профит

Maintenir une inflation (constante) – одржавати инфлацију

Maintenir le taux de change – одржати девизни курс

Mener à une forte baisse – водити ка великом смањењу

Mener une analyse – спровести анализу

Mesurer l'impact – проценити утицај

Mettre en dépôt – ставити у депозит

Se monter à (Q_2) – попети се на (Q_2)

Obtenir le taux d'intérêt – добити каматну стопу

Obtenir l'équation – добити једначину

Offrir la possibilité – понудити могућност

Opter pour un marché libre – заговарати слободно тржиште

Ouvrir une succursale – отворити филијалу

Percevoir les revenus – имати приходе

Permettre d'estimer – дозволити процену

Pousser à la hausse / baisse – подстицати раст / умањење

Prendre en charge – преузети обавезе

Prélever une taxe – увести порез

Présenter les données – изнети податке

Progresser dans la stabilisation macroéconomique – напредовати ка макроекономској стабилности

Provoquer un tollé – изазвати реакцију јавности

Puiser dans l'épargne – трошити штедњу

Se refléter dans les prix – одразити се на цене

Réduire la masse salariale/les dépenses – смањити плате / трошкове

Réduire l'investissement – смањити улагање
Réduire l'endettement public – смањити јавни дуг
Réduire le déficit budgétaire – умањити буџетски дефицит
Régler le solde – изравнати салдо
Revenir à (P_q) – износити (P_q)
Satisfaire la demande – задовољити потражњу
Stabiliser le taux de chômage – стабилизovati стопу незапослености
Stimuler l'investissement – подстицати инвестирање
Subir la hausse de la taxe – поднети повећање пореза
Supporter le coût réel – поднети реалну цену
Taxer à un taux de – утврдити пореску стопу на
Tendre à la baisse – тежити смањењу
Tenter de diminuer les contraintes – покушати да се умање ограничења
Tirer un profit / des bénéfices – остварити профит / приходе
Tracer la courbe – оформити криву

КОПУЛАТИВНИ ГЛАГОЛ + ПРИДЕВ

S'avérer correcte – показати се тачним
Demeurer constant – остати константан
Être adéquat – бити адекватан
Être attribuable – може бити додељен
Être compatible avec – бити компатибилан
Être concurrent / pertinent – бити конкурентан / релевантан
Être contraignant à dépenser – бити приморан на потрошњу
Être disposé à payer – бити платежно способан
Être divergent – бити дивергентан
Être égale / inférieur à – бити једнак / нижи од
Être expansionniste – бити експанзион
Être favorable à – бити наклоњен
Être flexible / stable – бити флексибилан / стабилан

Être indifférent – бити индиферентан
Être obligé à – бити приморан
Être optimale – бити оптималан
Être positif – бити позитиван
Être redevable – бити дужан
Être rentable – бити рентабилан, исплатив
Rendre supérieur à – учинити већим од
Rester fixe – остати фиксан
Se révéler nécessaire / adéquate – показати се неопходним / адекватним
Supposer constant – сматрати константним

КОПУЛАТИВНИ ГЛАГОЛ + ИМЕНИЦА/ ПРЕДЛОШКА ГРУПА

Être fonction d'utilité – бити функција корисности
Être à l'égalité – бити једнак
Être en état suboptimal – бити у субоптималном стању
Être en équilibre – бити уравнотежен
Être de ... euros – коштати ... евра
Être en excédant – имати вишак
Être de forme linéaire – бити линеаран
Être en hausse / baisse – бити у повећању / смањењу
Être en monopsonie – бити монопсон
Être en vigueur – бити на снази